

122.973

MORALNO POLITIČKI FAKTOR U SAVREMENOM RATU

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

KNJIGA CETRDESET OSMA

UREĐIVAČKI ODBOR

Rade BULAT, Savo DRLJEVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ, Mladen IKICA, Vekoslav KOLB, Pero LALOVIĆ, Božo LAZAREVIĆ, Srećko MANOLA, Zdravko ĐUKOVIC (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD
BEOGRAD
1965.

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA

INV. BR.

122973

MORALNO
POLITIČKI
FAKTOR
U SAVREMENOM
RATU

CENTRALNA
VOJNA
BIBLIOTEKA

NASLOV DELA U ORIGINALU

Военно-политическая ордена Ленина
Краснознаменная академия имени В. И. Ленина

**МОРАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ФАКТОР
в современной войне**

Под общей редакцией
полковника ЖУРАВКОВА М. Г.,
полковника БЕЛОГО Б. А.,
полковника МАРЫГАНОВА И. В.

Военное издательство
Министерства обороны союза ССР
Москва — 1958.

SADRŽAJ

NAPOMENE REDAKCIJE	— — — — —	7
OD AUTORA	— — — — —	10
G l a v a I. MARKSIZAM-LENJINIZAM O SUSTINI I ZNACAJU MORALNIH SNAGA NARODA I ARMIJA U SAVREMENOM RATU	— — — — —	11
1. Marksističko-lenjinističko shvatanje suštine moralnih snaga	— — — — —	11
2. Značaj psiholoških elemenata moralnih snaga u ratu	— — — — —	33
3. Uloga političke svesti masa u obezbeđenju pobeđe u ratu	— — — — —	45
G l a v a II. PORAST ULOGE MORALNO-POLITICKOG FAKTORA — ZAKONITOST RATOVA SAVREMENE EPOHE	— — — — —	58
1. Ekonomski osnove ratova savremene epohe i njihovo delovanje na moralne snage naroda i armije	— — — — —	58
2. Politički izvori ratova i porast uloge moralno-političkog faktora	— — — — —	70
3. Osobenosti savremenih ratova i porast uloge moralno-političkog faktora	— — — — —	80
G l a v a III. O ULOZI MORALNO-POLITICKOG FAKTORA U RATOVIMA SAVREMENIH BURŽOASKIH DRŽAVA	— — — — —	99
1. Moralne mogućnosti imperijalističkih država u ratu	— — — — —	99
2. Moralno-politički faktor u I svetskom ratu i u periodu inostrane vojne intervencije protiv Sovjetske Rusije	— — — — —	106
3. Moralno-politički faktor u II svetskom ratu i u ratovima vođenim posle njega (Nemačka, SAD, Engleska, Francuska)	— — — — —	118
4. Imperijalistička vojna ideologija o problemima moralno-političkog učvršćivanja pozadine i fronta u budućem ratu	— — — — —	135
G l a v a IV. MORALNO-POLITICKI FAKTOR U RATOVIMA ZA ODBRANU SOCIJALISTIČKE OTADŽBINE	— — — — —	142
1. Najvažnije osobenosti razvoja moralnih snaga naroda i armije u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine	— — — — —	142
2. Uloga moralno-političkog faktora u obezbeđenju pobeđe sovjetske republike u periodu inostrane vojne intervencije i građanskog rata	— — — — —	148

Ja

3. Uloga moralno-političkog faktora u jačanju pozadine Sovjetske armije u toku velikog otadžbinskog rata	157
4. Moral sovjetskih oružanih snaga i njegov značaj u postizanju pobeđe nad fašističkom Nemačkom i imperialističkim Japanom — — — — —	164
5. Borba sovjetskih patriota u neprijateljskoj pozadini — očigledno manifestovanje moći moralnih snaga socijalističkog društva — — — — —	181
G l a v a V. UTICAJ MORALNO-POLITICKOG FAKTORA NA NACINE VOĐENJA SAVREMENE ORUŽANE BORBE — — — — —	191
1. Moralno-politički faktor i vojna strategija — — — — —	194
2. Operativna veština i pitanja moralno-političkog obezbeđenja operacija — — — — —	204
3. Taktika i moral trupa — — — — —	210
G l a v a VI. PARTIJSKO-POLITICKI RAD U ARMII — NAJVAŽNIJE SREDSTVO JACANJA I RAZVIJANJA MORALNOG DUHA SOVJETSKIH VOJNIKA — — — — —	222
1. Uloga partijsko-političkog rada u razvijanju morala trupa — — — — —	222
2. Idejno-političko vaspitanje ljudstva — najvažniji uslov jačanja morala trupa — — — — —	233
G l a v a VII. SVESNA VOJNA DISCIPLINA I PITANJA MORALNO-BORBENOG VASPITANJA SOVJETSKIH VOJNIKA — — — — —	246
1. Osobenosti sovjetske vojne discipline i njen uticaj na stanje morala trupa u borbi — — — — —	247
2. Značaj čvrstog vojničkog reda u moralno-borbenom vaspitanju trupa — — — — —	255
3. Pravilno ostvarenje principa jednokomandovanja, najvažniji uslov za jačanje discipline i reda u trupi —	268
G l a v a VIII. BORBENA PRIPREMA KAO FAKTOR FORMIRANJA I UCVRŠCIVANJA BORBENOG MORALA TRUPA — — — — —	287
1. Vaspitni značaj borbene pripreme sovjetskih trupa	287
2. Obuka trupa u duhu zahteva savremenog rata — najvažniji uslov njihovog moralno-borbenog čeličenja —	298
3. Glavne osobenosti moralno-borbenog vaspitanja u procesu borbene obuke — — — — —	317
G l a v a IX. ULOGA VOJNICKOG KOLEKTIVA U JACANJU I RAZVIJANJU MORALA SOVJETSKIH VOJNIKA — — — — —	335
1. Sovjetski trupni kolektivizam — velika moralna snaga	335
2. Putevi i sredstva za stvaranje monolitnog vojničkog kolektiva — — — — —	352
3. Vaspitanje ljudstva u duhu borbe za čast jedinice (broda) — — — — —	365
4. Jačanje drugarskog jedinstva u oficirskom kolektivu	385

NAPOMENE REDAKCIJE

U knjizi se analizira i podvlači da moralna snaga svake armije zavisi u prvom redu od društvenih odnosa, uslova materijalnog života naroda i armije i samog karaktera i ciljeva rata koji vode, ali se takođe ističe da ti osnovni uslovi nisu dovoljni da obezbede čvrsto moralno stanje i uspešno izvršavanje zadataka u ratu, već je potreban i neprekidan rad u miru i ratu na idejnem, političkom i vojnem vaspitanju naroda i armije.

Polazeći od tih postavki u knjizi se razmatra međusobni uticaj moralno-političkog vaspitanja i odnosa u armiji, s jedne, i vojnog vaspitanja i obuke, sa druge strane, kao i koje sve vaspitne i druge mere treba preduzimati da bi armija bila u moralno-političkom i svakom drugom pogledu na visini uloge koja joj je namenjena. Iz tih analiza i razmatranja čitaoci će moći da se upoznaju sa karakterom i metodom vaspitanja i obuke u Sovjetskoj armiji i kakva je uloga Komunističke partije i Komso-mola u tom pogledu.

Posebna pažnja je posvećena uticaju moralno-političkog faktora na strategiju, operativnu veštinu i taktiku. I obratno, kako oblici vođenja rata utiču na moralno-političko stanje u armiji. Obrada ovih pitanja ilustrovana je većim brojem interesantnih i poučnih primera iz oktobarske revolucije, građanskog i otadžbinskog rata. Nema sumnje da će sadržaj i metod obrade tih pitanja biti od interesa i za naše čitaoce.

U vezi sa moralno-političkim stanjem armije u knjizi se razmatra i niz drugih pitanja kao što su: drugarstvo, disciplina, unutrašnji red i poredak, briga o ljudima, mesto i uloga starešine i slična pitanja.

Knjiga „Moralno-politički faktor u savremenom ratu“ u stvari je zbornik 9 međusobno povezanih manjih studija od 7 autora, koji ovo pitanje razmatraju sa raznih aspekata njegove uloge i značaja u savremenom ratu.

Razmatrajući i uopštavajući iskustva minulih ratova, a posebno bogata iskustva građanskog i otadžbinskog rata, autori dolaze do logičnih i uverljivih zaključaka da je uloga moralno-političkog faktora u ratovima novijeg doba stalno rasla. Polazeći od tih iskustava, kao i analiza dinamičnih promena u razvitku savremenog sveta uopšte, a posebno u pogledu naoružanja savremenih armija atomskim i termonuklearnim oružjem i drugom ratnom tehnikom, pisci opravdano ističu da je u savremenom ratu značaj moralno-političkog faktora veći nego u proteklim ratovima. U knjizi se ističe da i buržoaski vojni i drugi teoretičari smatraju da je u savremenom ratu, povećan značaj moralnog faktora, ali se istovremeno podvrgavaju kritici njihova gledišta u pogledu toga od čega zavisi moralno-politička snaga određene armije i čime je motivisano držanje njenih boraca u ratu. Pri tome se ukazuje na bitne razlike između stanovišta sovjetske vojne nauke i buržouških gledanja koja se ovde kritikuju kao nenaučna. Svoje analize i razmatranja autori ove knjige potkrepljuju nizom citata marksističkih teoretičara i drugih istaknutih vojnih pisaca koji su se bavili ovim pitanjem. I iz tih razloga, nema sumnje, ova će knjiga biti korisna i za naše čitaoce.

U knjizi će se, istina, naići na izvjesna ponavljanja. Ali treba imati u vidu činjenicu da je reč o delu sedmocrice autora i da su obrađivana pitanja slična, te je ponavljanja teško bilo izbeći. Verovatno je na to uticala, kako to autori u svojim napomenama ističu, i namena knjige: da posluži kao pomoć „starešinama i političkim rukovodicima u njihovom plemenitom radu u pripremi oružanih branilaca naše socijalističke domovine“.

Takva praktična namena knjige i vreme kada je izašla uticali su donekle i na metod obrade, na stavove nekih autora o pojedinim pitanjima koja su inače samo dotakli.

Napominjemo da smo izvršili samo mala skraćivanja u našem prevodu.

Uvereni smo da će i ovo delo korisno poslužiti našim čitaocima da prošire svoje znanje o bogatim iskustvima Sovjetske armije.

Knjigu „Moralno-politički faktor u savremenom ratu” napisao je kolektiv naučnih saradnika Vojno-političke akademije „V. I. Lenjin”, odlikovane ordenom Lenjina „Crvena zastava”. Rukovodilac autorskog kolektiva je doktor filozofije, pukovnik M. G. Žuravkov.

Glavu I i II napisao je pukovnik M. G. Žuravkov

Glavu III — docent, pukovnik B. A. Beli

Glavu IV — kandidat istorijskih nauka, pukovnik G. E. Šabajev

Glavu V — kandidat istorijskih nauka, pukovnik V. A. Zaharov

Glavu VI — kandidat istorijskih nauka, pukovnik N. N. Mihajlenko

Glavu VII, VIII, i IX — docent, pukovnik I. V. Mariganov.

OD AUTORA

Ovo delo posvećeno je razjašnjavanju suštine moralno-političkog faktora i njegove uloge u savremenom ratu.

Uopštavajući iskustvo savremenih ratova i uzimajući u obzir razvoj atomskog i termonuklearnog oružja, kao i najnovijih vrsta borbene tehnike, autori ističu da uloga moralno-političkog faktora u ratu neprekidno raste i da se povećava njegov uticaj na vojnu veštinu.

U delu se iznosi odlučujuća uloga komunističke partije kao organizatora ogromnog vaspitačkog rada u Sovjetskoj armiji, uloga komandnog kadra, političkih organa, partijskih i komsomolskih organizacija u učvršćivanju morala naših trupa; pokazani su osnovni oblici i metodi vaspitavanja moralno-borbenih osobina sovjetskog vojnika.

U knjizi se daje i procena moralnih mogućnosti imperijalističkih država i njihovih armija.

Ne pretendujući da su iscrpno rasvetlili ove teme, autori očekuju da će objavljinjem ovog dela pružiti pomoć starešinama i političkim rukovodiocima u njihovom plemenitom radu u pripremi oružanih branilaca naše socijalističke domovine.

Glava I

MARKSIZAM-LENJINIZAM O SUŠTINI I ZNAČAJU MORALNIH SNAGA NARODA I ARMIJA U SAVREMENOM RATU

1. MARKSISTIČKO-LENJINISTIČKO SHVATANJE SUŠTINE MORALNIH SNAGA

1.

Pitanje suštine i značaja moralnih snaga u ratu veoma je staro. Vojskovođe i vojni teoretičari raznih epoha, pored brige o materijalnom obezbeđenju pobjede, pridavali su veliki značaj vaspitavanju morala vojske kao moćnog sredstva za povećanje njene borbene sposobnosti.

Još u studijama istaknutih kineskih vojnih teoretičara Sun-cia i U-cia, koji su živeli pre više od dve hiljade godina, postavljala su se i za ono vreme sa dosta temeljitošći rešavala pitanja moralnog obezbeđenja rata, objašnjavala uzajamna veza moralnog faktora sa drugim faktorima koji utiču na tok i ishod borbe.¹⁾

Prema pitanjima moralnog faktora sa velikom pažnjom odnosili su se vojskovođe i vojni teoretičari stare Grčke i starog Rima, vojni autoriteti epohe feudalizma i kapitalizma.

Velike ruske vojskovođe i pomorci: Suvorov, Kutuzov, Ušakov, Nahimov, duboko su shvatili i visoko cenili sna-

¹⁾ N. I. Konrad: *Sun-ci, Studija vojne veštine*, Moskva—Leningrad, 1950.

U-ci: *O veštini ratovanja*, Moskva, 1957.

gu moralnog faktora. Oni su umeli da uzdignu i razviju moral ruskih vojnika, koji se temeljio na njihovim patriotskim osećanjima; umeli su da nađu put ka razumu i srcu svojih potčinjenih. To im je omogućavalo da pobeđe čak i nadmoćnije snage svojih neprijatelja.

I u armijama zapadnoevropskih buržoaskih država moral trupa je u ogromnoj većini slučajeva smatrana kao najozbiljniji faktor pobeđe. Takva ocena bila je tipična za vojne rukovodioce i mnogi su je smatrali očevidnom istinom koju ne treba dokazivati. Jedan od sjajnih izraza te „istine“ predstavljaju poznate Napoleonove reči da u borbi čine tri četvrtine uspeha moralne snage trupe u poređenju sa materijalnim.

Visoku ocenu moralnih snaga u ratu dao je Klauzevic: „... Moralne vrednosti u ratu“ — pisao je on — „zauzimaju najvažnije mesto. Ove moralne snage sasvim prožimaju čitavu ratnu stihiju“.²⁾ Klauzevic je, možda, prvi od vojnih teoretičara umeo da uvidi neraskidivo jedinstvo moralnih i materijalnih vrednosti koje se, prema njegovom mišljenju, u akciji stapaju jedna s drugom. Ali, smatrajući da su moralne snage „neshvatljive za književnu mudrost“, Klauzevic se odriče analize njihove uzajamne veze sa materijalnim snagama i ograničava se na slikovito upoređenje. Moglo bi se reći — pisao je on — da „fizičke snage odgovaraju drvenoj dršci, dok moralne predstavljaju pravo naoštreno sečivo, iskovano od plemenitog metalala“.³⁾

Klauzevic je smatrao moralni faktor kao čvrstu volju „ponosnog duha“, koja se kao obelisk uzdiže u centru vojne veštine i gospodari njome.⁴⁾ Analognе misli možemo naći, na primer, i kod poznatog francuskog vojskovođe Foša. Prema njegovom mišljenju, ratna dejstva se u krajnjoj liniji svode na sukob moralno-psiholoških elemenata — na „borbu dve volje“.

²⁾ Klauzevic: *O ratu*, Moskva, 1936, str. 195—196. Vojnoizdavački zavod „Vojno delo“, izdanje 1951.

³⁾ Isto, str. 197.

⁴⁾ Klauzevic. *O ratu*, sv. I, Moskva, 1936, str. 104.

„Rat=raspored moralnih snaga, pisao je on. Pobeda= = moralna nadmoćnost pobjednika, moralni pritisak na pobeđenog. Bitka = borba dveju volja”.⁵⁾

Misao o odlučujućoj ulozi moralnog faktora naći će-mo u raznim varijantama kod većine teoretičara i vojnih rukovodilaca, kako iz I tako i iz II svetskog rata.

Engleski maršal Montgomeri, na primer, izjavljuje: „Moralno stanje vojske ja smatram najvećim i jedinim faktorom u ratu. Bez visokog moralnog stanja boraca nikakav uspeh se ne može postići, ma kako da su dobri strategijski i taktički planovi, i sve ostalo. Visoko moralno stanje je biser velike vrednosti”. Ovo isto veli i bivši vojni ministar SAD Stiven, koji naziva čoveka — njegove moralne osobine — „najglavnijim faktorom pobjede, jedinim apsolutnim oružjem”.

Slična gledišta našla su svoj odraz i u vojnim pravilima i instrukcijama imperijalističkih armija, u njihovim priručnicima i nastavnom materijalu. Ista misao se pro-vlači u mnogim vojnim delima koja su posvećena pitanjima vojnog vaspitanja. Buržoaski autori u većini slučajeva visoko cene moralni faktor, smatraju ga najmoćnjom vrstom oružja što ga čovek poznaje koje nadmašuje snagu tenkova, topova i najrazornijih bombi. U delima koja su se pojavila u toku II svetskog rata, a naročito posle njega, uporno se širila misao da u uslovima kada borba s neprijateljem nema kratkotrajan, već dugotrajan i uporan karakter, moralna snaga trupa odlučuje njen ishod. Iz ovoga se, prirodno, izvlači zaključak da sve vojne starešine moraju pokloniti veliku pažnju moralnoj snazi vojnika, njegovoj psihologiji i moralnom stanju.

Značaj koji se pridaje moralnom faktoru i njegovoj ulozi u toku i ishodu rata nije nikako slučajan. Iskustvo potvrđuje da je čovek bio i ostaje osnovna snaga u manjem ratu, ako je odgovarajuće naoružan i pun odlučnosti za pobjedom. Ako nedostatak oružja smanjuje izglede vojnika na pobjedu, odsustvo moralnog oduševljenja čini ga

⁵⁾ F. Foš: *O načelima rata*, Petrograd, 1919, str. 239.

nemoćnim pred neprijateljem, čak i uz dobro oružje. Ovo se u potpunosti odnosi ne samo na borca kao pojedinca, već i na svaki vojni organizam.

Sovjetska vojna nauka takođe polazi od iskustva rata, naročito savremenih. Ona izuzetno visoko ceni ulogu i značaj moralnog faktora⁶⁾ u obezbeđenju pobede u ratu, dobro uviđa i razume njegovu veliku snagu.

2.

Međutim, iako sovjetska i buržoaska vojna nauka priznaju izuzetno važan značaj moralnih snaga u ratu, one nemaju o tome isto gledište. One se bitno razlikuju u shvatanju suštine ovih snaga. Rešenje ovog pitanja, kako ćemo videti kasnije, ima ne samo teoretski, već i ozbiljan praktički značaj.

Vratićemo se na tumačenje suštine moralnih snaga naroda i armija od strane buržoaskih vojnih teoretičara.

Poznato je da buržoaska i predburžoaska sociologija, koja je pretendovala na objašnjenje suštine društvenih pojava, ubrajajući tu i moralne snage naroda i armija u ratu, nije to mogla da učini iz niza razloga. Najvažniji od svih bilo je klasno predubedenje ideologa, koji su izražavali sebične i istorijski ograničene interese eksploratora. Time se, pre svega, i objašnjava žilavost antinaučnog gledanja na svet u sociologiji idealizma, u čijoj svetlosti svi realni odnosi i procesi u društvu dobijaju naopako tumačenje. Prirodno, da i vojna misao eksploratorskih klasa koja predstavlja sastavni mada specifični deo njihovih socioloških gledišta, isto tako nije mogla da objasni ni prirodu rata, ni suštinu faktora koji deluju u njemu,

⁶⁾ Moralni faktor, u njegovom vojnom značaju, mi razmatramo kao stanje duha masa koje se bore — želju naroda i armija da ratuju za ciljeve otpočetog rata, njihovu veru u pobjedu, nepokolebljivost u borbi, odlučnost da podnesu sva iskušenja i ratne teškoće. Pojam „moralne snage naroda i armije“ izražava istu sa držinu.

uključujući tu i moralni faktor. Može se čak reći da se pitanje moralnog faktora pokazalo naročito teško za vojne teoretičare-idealiste. Mi smo već naveli reči Klauzevica o ne-shvatanju moralnih vrednosti. U suštini, takvo prilaženje problemu je karakteristično za mnogobrojne savremene buržoaske vojne rukovodioce. Na primer, američki general Maklajn tvrdi „da se moral, iako predstavlja neočnjivi faktor, uvek krije iza zavesa tajanstvenosti”.

Upravo ta metodološka nemoć objašnjava s jedne strane obilje različitih teorija o moralnim snagama u ratu u buržoaskoj vojnoj misli, a s druge — potpuno odsustvo njihovog pravilnog shvatanja. Odakle se pojavljuju te snaže? Šta ih pothranjuje i održava? Ovakva i slična pitanja opštemetodološkog karaktera ostajala su i ostaju do sada nerešena u buržoaskoj vojnoj teoriji.

Buržoaski vojni ideolozi, po pravilu, ne traže osnovu moralnih snaga naroda i armija u društvenim odnosima, u uslovima materijalnog života društva, već u biološkim, rasnim ili psihološkim osobinama čoveka.

Široko je rasprostranjeno mišljenje da su moralne snage čoveka uglavnom biološki instinkti: težnja za samoodržanjem, osećaj stida, solidarnost osoba iste vrste i njihova mržnja prema predstavnicima drugih vrsta (rasa).

Naravno da biologizacija društvenih pojava nema danas toliku produžtu kao ranije, kada su u zapadnim zemljama bile u modi ideje socijalnog darvinizma. Ipak, ona se održala do sada. I danas, među buržoaskim socio-loydizma mogu često da se čuju glasovi o tome da „jedina stvar koja nam ostaje, jeste da se poverimo našim instinktima”. Misli slične vrste odavno su već prodrle u buržoasku vojnu sredinu, gde su našle povoljno tle. Dovoljno je pomenuti poznatu odredbu privremene ratne službe armije SAD, koja tvrdi „da instinkt pre usmerava držanje prosečnog čoveka u borbi nego svest”. Uzgred rečeno, u ratnoj službi, koja se pojavila kasnije, ove odredbe nema, ali suština prilaženja rešenju ovog pitanja ostala je ista. U njoj se, među motivima koji određuju ponašanje voj-

nika u borbi, važno mesto dodeljuje „strahu” i „egoizmu”, u čijoj osnovi leži instinkt samoodržanja.

Sa ovim, sada razmatranim biološkim tumačenjem moralnog faktora, graniči se a ponekad i prepliće i psiho-loško tumačenje. Mnogobrojni predstavnici ovog pravca svode moral naroda, a naročito armije, na niz psihičkih manifestacija: strah od smrti, osećanje kolektivnosti kod ljudi koji vrše isti posao, odanosti prema sredini u kojoj čovek živi, osećanje antipatije prema svemu što ne spada u tu sredinu, itd.

Buržoaski vojni pisci utrošili su dosta truda »dokazujući« da se ponašanje vojnika u borbi isključivo određuje iskonskom psihičkom konstitucijom nacije. Engleski i američki autori na sve moguće načine hvale inicijativu, hrabrost i nepokolebljivost svojih vojnika; nemački — disciplinovanost, tačnost i marljivost; francuski — emocionalnost, samouverenost, sposobnost za samopregor »u ime časti«. Nije ni čudo što buržoaski vojni ideolozi teže da i visoke moralne osobine sovjetskih vojnika svedu samo na »prirodne osobine ruskog čoveka«.

• Bez obzira na široko rasprostiranje pojmova slične vrste, oni su, pod pritiskom života, počeli da popuštaju. Neki buržoaski ideolozi to dobro vide. Američki novinar Luj Fišer piše u knjizi »Takov je naš svet«: »Kretanje istorijske vrteške čini smešnim sve pojmove o nepromenljivosti nacionalnih osobina. Izolacionistička Amerika težeći da se meša u sve stvari koje se dešavaju u svetu, postaje intervencionistička. Kina, na čiju armiju нико nije ozbiljno gledao, postaje moćna vojna država. Zaostala seljačka Rusija stvara reaktivne avione, atomske i hidrogenske bombe. Ove promene su nastupile za vrlo kratko vreme. One već utiču na nacionalnu politiku i na ponašanje nacija.«

Sa ovim rečima moramo se složiti. U periodu korenitih socijalnih promena i preokreta zaista se dosta brzo menjaju crte psihičke konstitucije nacija čiji veliki značaj marksizam-lenjinizam nikada nije poricao.

»Mi već više nismo onakvi Rusi kakvi smo bili do 1917. godine« — izjavio je A. A. Ždanov u svom Referatu o časopisima »Zvezda« i »Lenjingrad« — »a i naša Rusija nije više takva, pa i naš karakter nije više takav. Mi smo se izmenili i razvili zajedno sa ovim veličanstvenim promenama koje su iz korena izmenile lik naše zemlje.«⁷⁾ Ove reči, u stvari, nisu se u potpunosti odnosile samo na rusku naciju nego i na sve druge nacije i nacionalnosti koje žive u našoj zemlji.

Ne umanjujući nikako značaj nacionalnih osobenosti vojnika ove ili one armije, mi ipak ne možemo da priznamo da te osobenosti izražavaju suštinu morala masa koje se bore. Tako, ruski vojnik u rusko-japanskom i I svetskom ratu nije izgubio svoju tradicionalnu hrabrost i čvrstinu. Ali nepravedni ratovi koji su vođeni u interesu spahija i kapitalista nisu mogli da pružaju moralno oduševljenje potrebno za pobedu. Druga stvar je građanski rat 1918—1920. god., kada su vojnici Crvene armije, shvativši veličinu i opravdanost rata za odbranu socijalističke domovine, ispoljili moralno-borbene osobine koje su bile besprimerne po svojoj masovnosti i izuzetnoj čvrstini.

Ima pokušaja da se priroda moralnog faktora svede na takozvani »korporativni duh« trupa, na psihološke osobine vojne sredine, odvojene od naroda, koja živi u duhu svojih specifičnih, kastinskih interesa. Reči Klauzevica da »na korporativnom duhu lakše rastu kristali vojničke vrline«⁸⁾ služe i do sada kao zvezda vodilja mnogim ideo-lozima i praktičarima militarizma. »Vrlina — po Klauzevicom shvatanju — svodi se na psihološke crte vojnika koje se izgrađuju vojničkom praksom i kasarnskim drijalom. Oduševljenje koje pobuđuju socijalno-politički motivi (na primer, patriotizam, opravdani ciljevi rata), Klauzevic je smatrao drugorazrednim za armiju kao korporativnu organizaciju.

⁷⁾ A. Ždanov: *Referat o časopisima „Звезда“ и „Ленинград“*, Госполитиздат, 1952, str. 28.

⁸⁾ Klauzevic: *O ratu*, sv. I, Moskva, 1936, str. 200.

Ali u tome je baš stvar, što u naše doba armija ma koje države ne može više da postoji kao izdvojena korporacija. To je postalo toliko očigledna istina da buržoaski vojni ideolozi koji su zainteresovani za učvršćivanje mora la armija, više ne mogu da je mimođu. Jedan od takvih ideologa, Norman Kouplend u knjizi »Psihologija i vojnik«, koja je jako popularna u Velikoj Britaniji i SAD, piše:

»U naše doba, doba masovnih narodnih armija, jedva da je moguće da trupe budu obuzete vatre nim borbenim duhom, ako taj duh ne deli čitava nacija. Otišli su u prošlost dani kada je bilo moguće odvojiti moral armije od morala nacije. Ako je moral nacije potkopan, opada i nivo borbenog duha armije.«⁹⁾

Savremena buržoazija, ma koliko to želela, ne može da izoluje trupe od naroda, od onog svakodnevnog moralno-političkog uticaja koje narod vrši na armiju. Upravo zbog toga neki ideolozi i političari imperijalizma vide neodrživost svođenja moralnog faktora na biološku ili psihološku sadržinu. Oni počinju da podvlače odlučujući značaj idejno-političkih motiva u držanju vojnika na bojištu i potrebu široke idejno-političke propagande. Šta više, imperijalisti ovu liniju svake godine sve upornije počinju da sprovode i u praksi. Ovde se u punoj svetlosti pokazuje suprotnost između biološkog i psihološkog tumačenja suštine moralnog faktora, koje je prošireno u buržoaskoj vojnoj teoriji, s jedne strane, i zahteva političke situacije u kojoj se pripremaju i izvode savremeni ratovi, s druge strane.

Propagatori imperijalizma galame o ljubavi prema domovini, o »nacionalnim idealima«, o časti, pravičnosti i slobodi, koje, tobož, caruju u zapadnom svetu i zahtevaju odbranu od »varvarstva« i »totalitarizma« komunista. Pri tome oni prečutkuju da su pojmovi — domovina, čast i pravičnost veoma različiti kod imperijaliste obuzetog

⁹⁾ Norman Kouplend: *Psihologija i vojnik*, Moskva, 1958, str. 78—79; VIZ JNA „Vojno delo“. *Zbirka članaka iz vojne psihologije*, (I sveska), 1964.

žudnjom za zaradom i kod najamnog radnika kojeg ugnje-tava kapital.

Pokušavajući da izbegne ove teškoće, militarizam teži da nađe takvu ideološku snagu na koju bi potpuno mogao da se osloni. Pogledi vojnih ideologa Zapada sve više se obraćaju religiji. Interesantno je da se u knjizi Kouplenda, na koju smo se već pozvali, na sve moguće načine veliča snaga religioznog fanatizma kao najmoćnijeg instrumenta vojne pobeđe. Ako bi vojnik Zapada osećao da u ratu predstavlja oruđe samog boga, da je izvršilac božanske promisli, on bi, po mišljenju Kouplenda, bio apsolutno nepobediv. U tom slučaju, odnos materijalnih snaga prema duhovnim, uverava autor, ne bi bio jedan prema tri, kako je uzimao Napoleon, već jedan prema bes-konačnom. Naravno, da je neosnovano ovo idealističko tvrđenje. Ali, šta sve neće da kažu fantasti koji su se odvojili od realnog života i koji se predaju iluzijama i maštanjima! Savremeni kapitalizam ne može više, čak i uz sve staranje odanog mu sveštenstva, da obnovi religiozni fanatizam prošlosti ili da stvori makar nešto slično.

Dakle, videli smo da je teorija buržoaskih ideologa o suštini moralnog faktora zaista veoma raznolika i da po svojoj formi nije jednorodna. Glavna sadržina moralnog faktora u tim teorijama su čas biološki, čas psihološki, čas ideološki momenti. No i pored sveg šarenila i raznolikosti teorija koje se razmatraju, nije teško da se uoči ono opšte, karakteristično za svaku od njih. Sve one se slažu u priznavanju nezavisnosti moralnih osobina čoveka od uslova materijalnog života društva, od klasne pripadnosti ljudi.

Odvajajući moralni faktor od socijalnih osnova, buržoaski vojni teoretičari i vojskovođe zatvaraju sebi put za pravilno shvatanje njegove prirode, uslova njegovog razvitka i iskorišćenja u borbenoj situaciji. Sve što postoji pozitivno u tom pogledu u buržoaskim armijama — dobijeno je empirijskim putem i lišeno ozbiljnih naučnih osnova.

Sovjetska vojna nauka u tumačenju moralnog faktora, kao i svih ostalih činilaca koji igraju važnu ulogu u ratu, oslanja se na postavke marksizma-lenjinizma.

Marksizam-lenjinizam, izvršivši koreniti preokret u shvatanju zakonitosti društvenog života, po prvi put je naučno objasnio i suštinu moralnih snaga. Pokazavši potpunu neodrživost idealističkih teorija o moralnom faktoru, on je otkrio njegovu društvenu prirodu, utvrdio njegovu uslovljenost ekonomskim uređenjem života dočasnog društva, kao i njegovu zavisnost od politike klasa i države koja vodi rat. Analizirajući moralni faktor dijalektički, u neraskidivom jedinstvu i uzajamnoj vezi sa ekonomskim i vojnim faktorima, marksizam-lenjinizam izvodi zaključak da tok i ishod svakog rata ne zavise samo od moralnog stanja trupa i naroda zaraćenih zemalja, već i od celine svih materijalnih i duhovnih faktora koji odlučuju sudbinu rata. V. I. Lenjin je sa naročitom istrajanoscu podvlačio zavisnost moralnih snaga naroda i armije od određenih istorijsko-ekonomskih uslova. U članku »Preteća katastrofa i kako se boriti protiv nje« V. I. Lenjin je pisao:

»Stalno se pozivaju na herojski patriotizam i čuda vojne hrabrosti Francuza 1792—1793. godine. Ali zaboravljaju materijalne i istorijsko-ekonomske uslove koji su jedino i učinili i ta čuda mogućnim. Pravi revolucionarni obračun sa preživelim feudalizmom, prelaz čitave zemlje — i pri tome sa zaista revolucionarno-demokratskom brzinom, odlučnošću, energijom i požrtvovanosti — na viši način proizvodnje, na slobodno seljačko poseđovanje zemlje, bili su ti materijalni, ekonomski uslovi koji su »čudesnom« brzinom spasli Francusku, *preporedivši i obnovivši* njenu privrednu osnovu.«¹⁰⁾

Polazeći od ove Lenjinove postavke, može se zaključiti da su najvažniji elementi materijalnih uslova koji određuju moralnu snagu naroda i armije: karakter društvenog uređenja, nivo »privredne osnove« (industrija i poljopriv-

¹⁰⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 25, str. 335.

vreda) tog uređenja i, najzad, uloga narodnih masa u društvenom razvitku. »Čuda vojne hrabrosti«, ma kako da ponekad ne izgledaju sama po sebi značajna, uvek su u krajnjoj liniji povezana sa nekim od navedenih elemenata ili sa svima skupa.

Iznećemo neke primere koji potvrđuju ovaj zaključak.

U svoje vreme, u govoru posvećenom podvizima italijanskog patriote Garibaldija, veliki francuski pisac Viktor Igo govorio je: »Ima li on armiju? Nema. Svega jednu gomilicu dobrovoljaca. Vojna oprema? Skoro nikakva. Barut? Nekoliko burića. Topovi? One koje je oteo od neprijatelja. Pa u čemu je njegova snaga? Zašto on pobeđuje? Šta mu pomaže? Duša naroda. On juri, leti kao vihor, njegovi pokreti su vatreni let. Šaćica njegovih ratnih drugova parališe čitave pukove, njegovo ubogo oružje ima čudotvornu snagu, kuršumi njegovih karabina pružaju moćan otpor topovskim zrnima neprijatelja...«¹¹⁾

Viktor Igo je pravilno izrazio nesavladivu snagu revolucionarnog ustanka na jugu Italije 1860. godine. Ali, oceњujući tok tog ustanka i sjajne uspehe Garibaldija, Igo je pao u krajnost idealističkog shvatanja. Prema njegovom mišljenju, »grandiozna epopeja« garibaldinaca još jednom je potvrdila čvrstinu moralnog zakona, koji glasi: »Gruba sila nije ništa. Postoji samo pravičnost.« Ko kaže »pravičnost«, rekao je »pobeda«.

Takav zakon nije ni postojao niti postoji. Odnos između materijalne snage i spoznaje pravičnosti nije toliko jednostavan kako se to činilo istaknutom umetniku reči. »... Materijalna snaga mora biti savladana materijalnom snagom« — govorio je Marks — ali i teorija postaje materijalna snaga čim ovlađa masama«.¹²⁾ A ona ovlađava masama onda kada pravilno odražava sazrele materijalne potrebe društva. Ovo što je ovde rečeno o teoriji, u znatnoj meri se odnosi na sva duhovna, a pre svega na moralna gledišta, ubeđenja, ideale itd. Značaj moralnih snaga u

¹¹⁾ V. Igo: *Izabrana dela u 2 sveske*, sv. 2, Moskva—Lenjingrad, 1952, str. 806.

¹²⁾ K. Marks i F. Engels: *Dela*, sv. 1, izdanje 2, str. 422.

ratu i jeste u tome što one učvršćuju njegovu materijalnu snagu — oružane mase, pokreću ih na ostvarenje političkih ciljeva radi kojih se vodi borba.

Iz rečenog izlazi da je Garibaldi brzo i odlučno pobeđivao svoje reakcionarne neprijatelje upravo zbog toga što su ideje nacionalnog oslobođenja najpotpunije odgovarale potrebama ondašnjeg društvenog razvijanja Italije, što su duboko zavladale masama i zahvaljujući tome pretvorile su se u moćnu materijalnu snagu. Potpuno je jasno da se u patriotskom pokretu protiv neprijatelja nije borila »šaćica« pristalica nove ideje, nije se borila »gomilica dobrovoljaca«, već ogromna masa ljudi koja je odredima Garibaldija u svemu pružila stalnu i snažnu podršku. I snaga pokreta i trajnost njegovih ostvarenja bile su, u krajnjoj liniji, zavisne od te podrške, od naroda — najmoćnije materijalne snage istorijskog procesa, svih njegovih prelomnih tačaka i odlučujućih zbivanja.

U datom primeru izražena je osnovna zakonitost o povezanosti moralnih sa materijalnim snagama u delatnosti mase. Ova povezanost postoji bez izuzetka u svim slučajevima manifestovanja moralnog faktora. Pri tome su, kako uči Lenjin, ugnjetene i eksplorativne klase, usled materijalnih uslova svoga života, »bile uvek kroz istoriju neizmerno *iznad* eksploratora po sposobnosti za heroizam, samopregor i drugarsku disciplinu«.¹³⁾

Međutim, porast moralnih snaga naroda i armije ne zavisi samo od podudaranja ideja i principa pokreta sa sazrelim potrebama društvenog života, već i od karaktera ekonomskog uređenja zemlje. Preživeli ekonomski poređak može da izazove samo reakcionarnu politiku, ubrajujući tu politiku prisvajanja i pljačke tudihih zemalja. A takva politika naravno ne može da nadahne mase. »NemoGUće je voditi mase u pljačkaški rat« — govorio je Lenjin —... i pouzdati se u njihov entuzijazam«.¹⁴⁾ Takav entuzijazam, »heroizam u masama«, može da izazove samo napredni ekonomski poređak ili borba za njega. Eto

¹³⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 25, str. 318.

¹⁴⁾ Isto, str. 337.

zbog čega je Lenjin 1917. godine naročito uporno podvlačio da se Rusija može učiniti sposobnom za odbranu i da se u njoj mogu ostvariti »čudesa« masovnog heroizma, jedino u tom slučaju ako se nemilosrdno »uništi sve staro i Rusija se *privredno* obnovi i preporodi«.¹⁵⁾

Iskustvo građanskog rata u SSSR u potpunosti je potvrdilo ove Lenjinove postavke. Koreniti preobražaji u ekonomskom i političkom uređenju zemlje i borba za privredni preporod Rusije, čak i u neverovatno teškim uslovima rastrojstva i gladi u zemlji, izazivali su entuzijazam nečuven u istoriji koji je poslužio kao najozbiljniji izvor naše pobede nad interventima i belogardistima.

»Nikada neće biti pobeden onaj narod« — podvlačio je veliki Lenjin — »u kome je većina radnika i seljaka saznala, osetila i uvidela da brane svoju, sovjetsku vlast — vlast trudbenika, da brane onu stvar čija će pobeda osigurati njima i njihovoј deci mogućnost da koriste sva blaga kulture i sve tvorevine ljudskog roda«.¹⁶⁾

Ističući ovu veoma važnu postavku, Lenjin je u isto vreme ukazivao da za potpuno osiguranje odbrambene sposobnosti zemlje i za još snažniji procvat građanskih i vojničkih vrlina treba pitanje privredne obnove Rusije dovesti do kraja. »Treba imati na umu«, podvlačio je on, »da u ratu pobeduje onaj koji ima nadmoćniju tehniku, organizaciju i disciplinu.... — ali treba savladati superiornu tehniku, ili biti pregažen«¹⁷⁾ Savremeni rat je rat mašina i komplikovane tehnike koja se neprekidno razvija, to je borba mnogomilionskih armija. Nemoguće je pobediti tehnički i moralno snažnog neprijatelja bez razvijene industrije i poljoprivrede, koje su u stanju da bez zastoja i u sve većim količinama snabdevaju armiju oružjem, municijom, tehničkim sredstvima, hranom i opremonom.

¹⁵⁾ Isto, str. 336.

¹⁶⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 29, str. 292.

¹⁷⁾ Isto, sv. 27, str. 167.

Zahvaljujući lenjinskoj politici industrijalizacije i kolektivizacije poljoprivrede, naša zemlja se u najkraćem roku u istoriji pretvorila iz ekonomski zaostale i agrarne u najveću i najmoćniju industrijsku državu. Danas su sovjetske oružane snage opremljene svim vrstama savremenog oružja i borbene tehnike. One raspolažu raznovrsnim raketama, uključujući tu i interkontinentalne, koje su u stanju da ponesu hidrogenско punjenje na bilo koju tačku Zemljine kugle.

To sve visoko uzdiže moral naših vojnika, jača njihov vojnički ponos i veru u nepobedivost sovjetskog oružja.

Time se može reći da moralni faktor dostiže svoju najpotpuniju snagu i moć tek kada postoje svi materijalni uslovi potrebni za obezbeđenje pobeđe: revolucionarni narod, napredno društveno uređenje i visoko razvijena privreda. Upravo u našoj zemlji, zahvaljujući pobedi socijalizma, svi ovi momenti koji su u neraskidivom međusobnom jedinstvu, postigli su visoki stupanj razvitka. U tome je naše najveće preim秉stvo. Na njega se i oslanja sovjetska vojna nauka.

Marksizam-lenjinizam uči da u uslovima kada se raspolaže materijalnim (objektivnim) faktorom, odlučujuća uloga prelazi na moralni (subjektivni) faktor. Ostvarenje postavljenih ciljeva zavisi samo od ljudi, od njihove svesti, čvrste volje i organizovanosti. Odlučujući značaj moralnog faktora u obezbeđenju vojne pobeđe jasno i duboko je izražen u sledećoj Lenjinovoj klasičnoj postavci:

»U svakom ratu« — govorio je on — »pobeda je u krajnjoj liniji uslovljena moralnim stanjem onih masa koje na bojištu prolivaju svoju krv«.¹⁸⁾ Izraz »u krajnjoj liniji« treba razumeti tako da se u moralu trupa koje neposredno rešavaju zadatak uništenja neprijatelja, ovapločuju i druge važne komponente pobeđe: uticaj karaktera društvenog uređenja zemlje, politički ciljevi rata i moralna podrška armiji od strane naroda. Sve se one koncentrišu, na kraju krajeva, u moralu borca, pobuđujući ga na heroizam i samopregor.

¹⁸⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 31, str. 115.

Moralni faktor, koji u krajnjoj liniji zavisi od društveno-ekonomskih uslova života dotičnog društva, može u isto vreme pod uticajem različitih uzroka da se promeni u jednom ili drugom pravcu. Tako, na primer, moralne snage naroda i armije rastu zahvaljujući umešnoj političkoj liniji, promišljenom sistemu vaspitanja, veštini i iskustvu vojnog komandovanja ili pod uticajem uspeha u procesu oružane borbe. I obrnuto, neumešna politika, omaške u rukovođenju oružanom borbom, nepravilan sistem vaspitanja ili ozbiljni nedostaci u njemu i, najzad, neuspesi na frontu, mogu smanjiti, često i u znatnom stepenu, pozitivno delovanje moralnog faktora na tok rata.

Neki drugovi smatraju da kapitalizam, pošto guši i unakazuje najbolje moralne osobine ljudi, nije sposoban ni pod kakvim uslovima da obezbedi visoki moral svojih oružanih snaga. Ali, to je mišljenje pogrešno. Oslanjajući se na vladajuću ideologiju u zemlji i političku vlast, imperialisti imaju mogućnost da uzdignu moral, ako ne u čitavom narodu, ono bar kod pojedinih njegovih slojeva, a tim pre kod armije. Naravno da je reč o »moralu« kao zbiru ideja, osećanja i volje koji deluju u pravcu korisnom za eksploratore. Nemoguće je ne videti da samo uslovi života u kapitalističkom poretku odvajaju ljudi jedne od drugih, razvijaju kod njih grabljive instinkte i pogoduju da se u njima ukorenjuju šovinistička i druga slična osećanja. Ne sme se zaboravljati ni to da buržoazija putem obmane, demagogije, kleveta i dezinformacija zbumuje milione ljudi i pomračuje njihovu svest.

Iz svega što je rečeno vidi se da bi potcenjivanje moralnih i političkih mogućnosti¹⁹⁾ imperialističkih država bilo vrlo opasno za oružanu odbranu socijalističke domovine. Naravno da će se obmana razgolititi a istina trijumfovati i da će šovinistička opijenost na kraju kra-

¹⁹⁾ Pod moralnim mogućnostima (družčije — moralnim potencijalom) ne razume se samo nivo moralnih snaga naroda i armije zaraćene države ili države koja se spremi da zarati, već i sve moralno-političke rezerve koje je ona u stanju da iskoristi.

jeva nestati. Ali za sve to je potrebno vreme u toku kojeg ne može a da se ne uzima u obzir moguća čvrstina i borbenaa sposobnost trupa koje vode neopravdani rat, kao što je uostalom bilo sa nemačkofašističkim armijama u godinama II svetskog rata.

Za odbranu tekovina socijalizma bilo bi takođe opasno da se zaboravi niz okolnosti koje mogu negativno da se odraze na moralne mogućnosti socijalističkih zemalja.

Prvo, treba imati u vidu da u socijalističkim zemljama, uključujući i SSSR, još postoje u svesti ljudi ostaci kapitalističkih shvatanja koji su izvor amoralnih pojava.

Drugo, svaka greška u politici, dogmatizam i ulepšavanje stvarnosti u vaspitnom i propagandnom radu, greške i omaške u delatnosti starešina i političkih rukovodilaca mogu nepovoljno da utiču na moralne snage naroda i armije. Tako su, na primer, neke greške u proceni mogućnosti fašističke Nemačke doprinele širenju štetnog raspoloženja spokojstva i bezbrižnosti i vodile slabljenju budnosti, što su iskoristili nemečki fašisti pri organizovanju podmuklog napada na SSSR.

Treće, ne sme se zaboraviti da imperijalisti razvijaju protiv lagera socijalizma ideološku borbu čiji zamah i žestina rastu doslovno iz dana u dan.

Uzimajući to u obzir, socijalističke države preduzimaju mere za jačanje svog moralnog potencijala. Uspešna socijalistička izgradnja omogućuje da se ubrzanim tempom uzdiže životni standard trudbenika i da se likvidiraju razne privredne teškoće. Na širokom frontu se sprovodi komunističko vaspitanje trudbenika. Sve to predstavlja najmoćnije sredstvo da se na vreme spreče amoralne pojave, štetna raspoloženja i predrasude.

Moralni faktor, kako je već rečeno, sadrži različne, mada neraskidivo međusobno povezane strane. To su moral naroda i moral armije.

Buržoaska vojna misao takođe priznaje postojanje različnih strana moralnog faktora. Još je Klauzevic ukazivao na talenat vojskovođe, vojničke vrline armije i duh

naroda koji popunjava²⁰⁾ armiju. Ali on ove strane tumači u duhu korporativnog vojničkog morala. Na primer, talenat vojskovođe, prema Klauzevicu, temelji se isključivo na takvim moralnim osobinama kao što su »žudnja za slavom i počastima«, a ne na patriotizmu i odanosti svom narodu. Vojničke vrline vojnika i oficira, njihova hrabrost i sposobnost za samopregor, prema Klauzevicu, nisu rezultat spoznaje nekih velikih ideja, već su vezani jedino za bezuslovnu poslušnost i izvršenje zapovesti starešina bez pogovora, za čuvanje »časti oružja«. Klauzevic nije video duh naroda u njegovoj sposobnosti da u ime visokih političkih ciljeva i građanskih idealja podnese sve teškoće i iskušenja ratnog doba, već pre svega u osećanju ratobornosti i šovinizmu.

Nije neobično što Klauzevic izopačeno prikazuje uザjamnu povezanost osnovnih strana moralnog faktora. Kao najvažniju njegovu stranu Klauzevic smatra talenat ili genije vojskovođe koji je, prema njegovom mišljenju, čak »u stanju da zameni duh armije onda kada ju je moguće držati na okupu«²¹⁾). Druga strana, prema Klauzevicu, je hrabrost armije, a treća po redu, pa prema tome još manje značajna — duh naroda. Prema takvom tumačenju, u moralnom faktoru sve je potčinjeno talentu vojskovođe, čarima i snazi njegove ličnosti, drugčije rečeno, ovde je sve stavljeno naglavce; ono što je glavno proglašava se za sekundarno a ono što u stvari samo proističe iz toga glavnog smatra se za primarno — važnije je ovde potčinjeno manje važnom.

Nemoguće je ne uvideti da je takvo izopačavanje suštine moralnog faktora tipično ne samo za buržoaske ideologe u prošlosti, već i za mnoge savremene buržoaske vojne mislioce. Uostalom, možemo da se pozovemo na Montgomerija i na izjave niza drugih generala engleske i američke armije koji ne prestaju da propagiraju staru idealističku tezu o odlučujućoj ulozi vojskovođe u formiranju morala trupa. Kao i Klauzevic, i oni pokušavaju

²⁰⁾ Klauzevic: *O ratu*, sv. I, Moskva, 1936, str. 198.

²¹⁾ Isto, str. 15.

da smanje značaj morala naroda, mada u novim uslovima društvenog razvoja upravo njemu treba da se pridaje naročito veliki značaj.

Lenjin je više puta podvlačio da se heroizam vojničkih masa koje se neposredno bore s neprijateljem na bojištu ne može odvojiti od heroizma narodnih masa koje kuju pobedu svojim samopregornim radom u pozadini i svakodnevnom moralnom i materijalnom podrškom fronta. Analizirajući naše uspehe u godinama građanskog rata, Lenjin je pisao: »A glavni uzrok onoga što nam je sada pružilo победу, главни извор, то је heroizam, samopregor, нећуена izdržljivost коју су показали crvenoarmeјци umiriuci na frontu, коју су испољили радници i seljaci mučeći se, a naročito industrijski radnici, који су за ове три године trpeli više nego u prvim godinama kapitalističkog robovanja«.²²⁾

Odavde proizilazi da moralni faktor ne može da se svede samo na moral trupa, tj. na skup ideja u ime kojih armija vodi rat i osećanja koja pokreću vojnike u borbu.

Moral svake armije biće zaista visok i čvrst samo onda kada narod u potpunosti podržava armiju, kada je spremjan da s njom deli ne samo radosti pobeđe, već i gorčinu poraza.

Moralno stanje Sovjetske armije neraskidivo je povezano sa političkom i moralnom svešću naroda. Naša armija, kao čedo sovjetskog naroda, primila je sve njegove najbolje osobine i zahvaljujući tome ona se odlikuje velikom čvrstinom, hrabrošću i smelošću. U tome je veliko preim秉tvo naših oružanih snaga nad oružanim snagama savremenih imperijalističkih država.

Moral trupa ne može se razmatrati bez takvih elemenata kao što su čvrstina i odlučnost komandnih kadrova, njihova volja za pobeđom i odanosti klasi ili državi koja vodi rat. Od postojanja visokih moralnih osobina vojnog rukovodstva umnogome zavisi kako uspešno korišćenje visokih moralnih mogućnosti trupa na bojištu, tako i po-

²²⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 31, str. 372.

većanje ovih mogućnosti u slučaju da se u nekom periodu i u nekom stepenu pokažu nedovoljnim.

Upravo ovim je izazvana stalna briga Komunističke partije i sovjetske vlade o pripremi dobro obučenih, politički čvrstih i domovini do krajnosti odanih oficira armije i mornarice. Komunistička partija je u toku postojanja sovjetskih oružanih snaga izgradila čitavu legiju izvanrednih vojnih starešina, koji su se sjajno pokazali u praksi, u iskušenjima građanskog rata i velikog otadžbinskog rata. Partija i danas neumorno vaspitava naše komandne kadrove u duhu zahteva savremenog rata.

Iskustvo savremenih ratova uči da je veštoto korišćenje svih strana moralnog faktora u njihovoј jedinstvenosti i uzajamnoj povezanosti složena stvar. Rukovodioci kapitalističkih država nailaze na naročite teškoće baš u ovoj oblasti, jer u buržoaskom društvu između različitih strana moralnog faktora postoje osnovne protivrečnosti.

Kako je već rečeno, politička gledišta i moralni principi u tom društvu su kod raznih klasa različni, pa čak i suprotni. Odavde jasno proizilazi da imperijalisti moraju da pribegavaju obmani, falsifikovanju događaja i demagogiji, ako ne da unište a ono bar da nekako izglađe tu suprotnost i da stvore jedinstvo naroda, bar za period odlučujućih ratnih dejstava.

Pošto savremene armije ne mogu da imaju u svom sastavu, naročito za vreme rata, samo profesionalne vojnike — politički obrađene i drilom izmuštrane, pedantne formaliste — to je prirodno da se sa popunom ljudstva u trupu unesu i shvatanja nepoželjna za imperijaliste.

U sovjetskom društvu slika je potpuno drugčija. Zahvaljujući moralno-političkom jedinstvu naroda koje se utvrdilo u našoj zemlji, armija i narod su postali jedinstveni i iznutra povezani.

U skladu sa različnim karakterom društvenog uređenja u zemljama kapitalizma i socijalizma, bitno se razlikuju i njihove moralne mogućnosti i organizacione snage pomoću kojih rastu ove mogućnosti kako pre tako i u toku rata.

U kapitalističkim zemljama takvu snagu ima pre svega državno-administrativni, posebno vojni aparat koji vodi sav organizacioni i ideološki rad u odgovarajućem pravcu.

Američki vojni stručnjaci smatraju, na primer, da važnu ulogu u stvaranju visokog morala ima dobro rukovođenje: pravovremeno planiranje, brižljiva organizacija i neprekidna kontrola. Veliki značaj se pridaje informisanju o svemu što se tiče vojnika. Među druge momente slične vrste spadaju borbena gotovost jedinica (što stvara kod vojnika samouverenost), mogućnost za napredovanje u službi, udoban smeštaj, dobra ishrana, lekarska nega, odsustva, podsticanje nagradama i pohvalama itd.²³⁾ Pri tome se ne odbacuju mere idejno-političkog delovanja.

Slično stanje je i u britanskoj armiji. Britanski general-lajtnant V. Klark tvrdi da se u osnovi zdravog moralnog stanja nalaze tri faktora: odlično izvršavanje, ozbiljan rad i pohvale.²⁴⁾

Kao najbolji primer takvog gledišta mogu da posluže zapažanja o rukovođenju, moralnom stanju i disciplini, koje je 1946. godine sastavio britanski feldmaršal Montgomeri, kada je bio načelnik imperijalnog generalštaba. Tada su ova zapažanja smatrana kao zvanični rukovodeći principi za britansku kopnenu vojsku, ratno vazduhoplovstvo i ratnu mornaricu.

Moralno stanje trupa, prema Montgomeriju, potpuno zavisi od takvog faktora, kao što je rukovođenje starešina. Kvalitet rukovođenja on smatra glavnim činiocem koji podstiče ljude na akciju. A svi ostali faktori (disciplina, drugarstvo, osećanje ličnog dostojanstva) značajni su samo onoliko, koliko pomažu rukovodstvu da izvrši svoje zadatke u formirajući visokih moralnih osobina.

Montgomeri na sve moguće načine podvlači da motivi za koje vojnik ratuje ne vrše na njega neki presudni uticaj.

²³⁾ M. A. Milštajn, i A. K. Slobodenko: *O buržoaskoj vojnoj nauci*, Moskva, 1957, str. 187—188.

²⁴⁾ Isto, str. 187.

Prema mišljenju autora, treba da se odbace nepravilne predstave koje su povezane sa delovanjem odanosti odgovarajućoj stvari na proces formiranja vojničkog morala. Ljudi, misli on, polaze u napad pun opasnosti ne zbog trke za idealima, već samo po zapovesti svog starešine.

Osnovna snaga u socijalističkim zemljama koja organizuje očuvanje i porast moralnih mogućnosti su komunističke i radničke partije. Uloga državnih organa takođe je velika. U Sovjetskoj armiji, na primer, država određuje zahteve u pogledu discipline, pravila vojničkog reda i uvodi određene pravilnike za celokupan život i delatnost trupa. Predstavnik državne vlasti u armiji je starešina-komandant*), od čijeg pravilnog i umešnog rukovođenja u ogromnoj meri zavisi moralno stanje jedinice. Naređenje prepostavljenog starešine u Sovjetskoj armiji je zakon za potčinjenog. Ali sovjetski vojnici izvršavajući naređenje prepostavljenog, istovremeno postupaju prema svojoj savesti: »u napad pun opasnosti« vode ih visoki ideali komunizma, odanost domovini i Komunističkoj partiji koja ukazuje na to zašto se vodi borba i kako se treba boriti. Upravo zbog toga je rad Komunističke partije odlučujući u pogledu učvršćivanja i rukovođenja čitavim životom armije, u podržavanju i jačanju njenog mora.

»Partija ima snažniju osnovu nego državni organi« — govori N. S. Hruščov. »Ona nije postala i ne postoji kao rezultat nekih obaveza zakonodavne vrste. Njen razvitak su prouzrokovale okolnosti koje proističu iz političkih gledišta ljudi, to jest iz poštavki moralnog faktora. A za moralnim faktorima čovečanstvo će uvek osećati potrebu.«²⁵⁾

Komunistička partija Sovjetskog Saveza je usmeravajuća i rukovodeća snaga našeg društva. Ona je svojom politikom, mudrim i principijelnim stavom u borbi za

*) Misli se na jednostarešinski sistem komandovanja. — Prim. red.

²⁵⁾ „Pravda“ od 16. februara 1958. godine.

pobedu komunizma i svakodnevnom brigom o blagostanju naroda stekla u masama nečuveni moralni autoritet. Zajista je bezgranična ljubav i poštovanje sovjetskih ljudi prema njoj. Sovjetski narod je, upravo zahvaljujući Partiji, zadobio i zadobija velike pobeđe na svim frontovima komunističke izgradnje. Pod njenim rukovodstvom naša socijalistička država je stekla nesavladivu moć.

Komunistička partija se stalno brinula i brine o dajem porastu i učvršćivanju oružanih snaga SSSR, u skladu sa zahtevima savremenog rata i interesima odbrane socijalističke domovine. U mnogobrojnim odlukama Partije rešena su osnovna pitanja, kao što su: učvršćivanje saveza radničke klase i seljaštva u uslovima izgradnje armije, ekonomsko obezbeđenje naše pobeđe u uslovima krajnjeg siromaštva privredne baze u periodu građanskog rata, učvršćivanje moralno-političkog faktora u novim uslovima socijalističke armije, jačanje discipline i strogoog centralizma u pitanju odbrane i mnoga, mnoga pitanja. Partija je stvorila takve nove organizacione snage koje nisu postojale u prošlosti, kao što je armijski sistem partijsko-političkih organa i partijsko-politički rad u trupi.

Partija, prema tome, stvara sve uslove ne samo za materijalno već i za moralno-političko obezbeđenje oružane odbrane socijalističke otadžbine. Učvršćivanje saveza radničke klase i seljaštva, prijateljstvo naroda SSSR u uslovima izgradnje armije znači da naša armija poseduje nesavladivu unutrašnju čvrstinu.

Iz svega što je rečeno izlazi da pitanje suštine moralnog faktora ima ne samo važan teorijski, već i praktički značaj. Oslanjajući se na marksističko-lenjinističku procenu moralnog faktora, sovjetska vojna nauka pravilno ocenjuje specifične osobenosti i mogućnosti moralnih snaga naroda i armija, kako kapitalističkih tako i socijalističkih država. To će joj omogućiti da pravilno i uspešno reši korišćenje moralnih snaga za osiguranje pobeđe u ratu.

(2.) ZNAČAJ PSIHOLOŠKIH ELEMENATA MORALNIH
SNAGA U RATU

1.

Moguće da nijedan društveni događaj ne utiče toliko duboko na sve delove čovekove psihe i ne izlaže ih najžešćim iskušenjima kao što to čini rat.

U savremenom ratu se proverava ne samo čvrstina političkih i moralnih osnova države i njen autoritet u narodnim masama već i čvrstina moralnih osnova svakog čoveka koji u njemu učestvuje. Neviđeni ratni napor i razmere razaranja koja rat donosi, stavljuju ogromne zahteve pred moralne osobine čoveka, njegova osećanja i ubedjenja.

Iz svega ovog proističe potreba svestranog razmatranja moralnog faktora u ratu, bez one uskosti koja se kod nas još zapaža.

Tako, nije redak slučaj da se u našim radovima posvećenim problemima rata i vojnom vaspitanju, »moralne snage«, »moralni duh« i »moralni faktor« razmatraju samo kao kategorije morala, iako u stvari oni u sebe uključuju i čitav skup duhovnih stimulusa koji doprinose ostvarenju pobede. Dručije rečeno, pored čisto moralnih stimulusa u njih ulaze i stimulusi ideoološke i političke kategorije. Nije slučajno da je Lenjin, kada je govorio da smo mi moralno najjači, objašnjavao: »moralno — ne shvatajući naravno ovu misao sa gledišta apstraktnog morala već shvatajući je kao odnos realnih snaga svih klasa u svim državama . . .²⁶⁾ Nije teško uvideti da Lenjin u pojam »moralne snage« u savremenim uslovima unosi pre svega političku sadržinu, ne odbacujući, naravno, ni čisto moralne momente.

Na osnovu toga se može zaključiti, da pri analizi moralnog faktora u ratu treba da se vide i uzimaju u obzir svi njegovi važni elementi: politička gledišta i ubedjenja ljudi, njihova društvena osećanja (klasna solidarnost, lju-

²⁶⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, str. 125.

bav prema domovini, mržnja prema neprijateljima, itd.), kao i niz psiholoških ljudskih crta kao što su: volja, određene psihološke emocije i navike.

Gledišta (ideje) čoveka, njegova preživljavanja (osećanja), njegova čvrsta rešenost da po svaku cenu pobedi (volja) ne postoje sami za sebe — oni su iznutra međusobno povezani.

Iskrsava pitanje da li postoji potreba razlikovanja elemenata moralnog faktora, ako su oni neraskidivo međusobno povezani. Sigurno da postoji. Stvar je u tome, što ova veza u svojoj strukturi može biti protivurečna. Zaista, visoka svest čoveka može da ne bude propraćena čvrstom voljom i, obrnuto, čvrsta volja može biti bezidejna. Isto tako najvatrenija osećanja u nekim slučajevima mogu da se razilaze sa trezvenim političkim gledištima, koja pre svega karakterišu visoku svest. Kada se kaže »um sa srcem nije u slozi«, unekoliko se ima u vidu upravo ova okolnost. Za osećanje je karakteristično neposredno reagovanje na događaje i pojave. Osećanja mogu u komplikovanoj situaciji rata da dovedu čoveka u zabludu. Čak i osećanje patriotskog ponosa može da dovede do štetnog raspoloženja razmetljivosti, do gubitka realne perspektive, ako ga ne kontroliše razum. Razum treba da komanduje osećanjima, a ne obrnuto.

V. I. Lenjin je podvlačio izuzetan značaj osećanja u borbi masa, ali u isto vreme je ismejavao one koji su pokušavali da reše ozbiljna politička pitanja pod delovanjem osećanja i samo sa tačke gledišta osećanja.

»...Ja sam se svega dosta nagledao u istoriji revolucije« — pisao je Lenjin — »da bi me mogla zbuniti neprijateljska gledišta i vika ljudi koji se predaju osećaju i ne mogu da razmišljaju«.²⁷⁾ A pravilno mogu razmišljati oni koji stoje na čvrstim naučnim pozicijama, koji se nalaze u suštini političkih i ratnih zbivanja.

Zadatak političkog i vojnog vaspitanja jeste upravo u tome da formira svesne ljude, kod kojih se harmonično

²⁷⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 27, str. 158.

međusobno sjedinjuju visoka svest, vatrenost osećanja i čvrstina karaktera.

Društvena osećanja ljudi jesu poseban i važan element moralnog faktora koji zaslужuje najveću pažnju. Izvori nekih društvenih osećanja vode daleko u prošlost. Upravo takav je, na primer, postanak moćnog društvenog osećanja — patriotizma. »Patriotizam je« — govorio je Lenjin — »jedno od najdubljih osećanja koje je učvršćivano stoljećima i hiljadama godina postojanja odvojenih otadžbina.«²⁸⁾ Bez sumnje da su vekovi i hiljade godina postojanja odvojenih otadžbina izazvali u klasnom društvu, uporedo sa patriotizmom, i šovinistička osećanja koja razdvajaju narode. Ima osećanja čiji su koren u biološkoj prirodi čovekovoj; to je, na primer, strah koji proizlazi iz instinkta samoodržanja.

Kao što je već rečeno, za osećanja čoveka karakteristično je neposredno reagovanje na zbivanja i pojave života, naročito rata, koji u naše vreme zadire u sudbinu svih ljudi Zemljine kugle. Gnev i revolt, mržnja prema neprijateljima, ljubav prema domovini, strah i užas — to su osećanja koja obično prate rat. Nema ni jednog rata bez burnog ispoljavanja najraznovrsnijih osećanja mnogomilionskih masa, od čijeg morala zavisi, u krajnjem slučaju, soubina rata.

Lenjin je na primeru I svetskog rata pokazao da su osnovne bujice osećanja prouzrokovane okolnostima u svakom imperialističkom ratu bile: 1) Užas i očajanje. Otuda — jačanje religije... 2) Mržnja prema „neprijatelju“ — osećanje specijalno raspirivano od strane buržoazije... 3) Mržnja prema *svojoj* vlasti i prema *svojoj* buržoaziji — osećanje svih svesnih radnika...«²⁹⁾

U II svetskom ratu i ratovima posle njega, ova osećanja takođe su se ispoljavale veoma snažno, ali naravno u novom i originalnom obliku prema izmenjenom karakteru ratnih sukoba.

²⁸⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 28, str. 167.

²⁹⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 21, str. 251.

Sam život primorava da se uzima u obzir postojanje burnih osećanja, koja rat ubrzava i da se reaguje na njih. On zahteva da se ova osećanja u toku rata stalno uzimaju u obzir, da se suzbijaju ili sprečavaju osećanja koja smetaju pobedi, da se jačaju i kultivišu ona osećanja koja doprinose pobedi našeg oružja, a od njih u prvom redu zavisi sveto osećanje ljubavi prema socijalističkoj otadžbini.

Sadržina moralnih snaga naroda i armije, kako je već navedeno, nije ograničena na društvena osećanja. U nju ulaze takođe i psihološke osobine, posebno volje čoveka koje su na određeni način usmerene na ostvarenje ciljeva rata. Čvrsta volja doprinosi da se najsjajnije i najjače ispoljavaju čovekove težnje, njegove želje i osećanja. I, obrnuto, slaba volja i jedno i drugo svodi na nulu.

Zbog toga je izgrađivanje čvrste, nesavitljive volje kod sovjetskih ljudi uvek bilo predmet velike brige naše Partije. Komunistička partija uči da vrlo često najbolje, moralno besprekorne želje i namere bez ovih karakternih crta ostaju prazno maštanje, manilovština*), odvojene od realne stvarnosti. Ne treba ni govoriti da za armiju koja se spremila za izvršenje svojih dužnosti ili koja izvršuje te dužnosti u borbi s neprijateljem, jedinstvo moralnih osobina i volje ima izuzetno važan značaj. U teškim iskušenjima rata pobeđuju vojnici koji spajaju u sebi svest o plemenitosti ciljeva za koje ratuju sa snažnom voljom i nesalomljivom težnjom da pobeđe po svaku cenu.

Osećanja ljudi gledana sa stanovišta sadržine njihove psihe, običaja i navike u ponašanju i volja u svojoj celini čine ono što se naziva društvena psihologija, za razliku od ideologije.

*) Manilovština — zanesenjački, neaktivan i odvojen od života odnos prema okolini, bezbrižno spokojstvo (prema prezimenu jednog od Gogoljevih junaka — Manilova — iz romana „Mrteve duše“) — Prim. red.

Društvena psihologija u klasnom društvu uvek je klasna, mada, kako smo naveli, pojedina osećanja ljudi imaju čak biološko poreklo.

Stvar je u tome što je od vremena formiranja klase čitava društvena psihologija čoveka počela da izražava pre svega njegove klasne interese kao najjače interesе koji određuju čitavo ponašanje ljudi u klasnom društvu. Jedna ista društvena osećanja (na primer, patriotizam) usled suprotnosti klasnih interesa imaju različitu sadržinu. Ukoliko je klasa progresivnija, utoliko je ova sadržina uzvišenija. I, obrnuto, dekadentna, nazadna klasa ispunjava svoja društvena osećanja niskom ili uskoegocičkom sadržinom. Upravo zbog toga je klasa savremene krupne buržoazije, koja oseća svoju istorijsku osudu, odavno prestala da se interesuje za uzvišena osećanja. Ona na kraju krajeva dolazi u suprotnost sa svim postavkama svog bitisanja.

Napredna klasa — proletarijat, koji je već u nizu država pobedio buržoaziju, u svojoj delatnosti, uključujući i organizovanje vojne odbrane, oslanja se na uzvišena društvena osećanja. Sam sistem proizvodnih odnosa, karakterističan za zemlje socijalističkog lagera, i čitav društveni život ovih zemalja zatvaraju kanale za izazivanje antidruštvenih osećanja, za oživljavanje životinjskih instikata i niskih pobuda. Čitav sistem političkih ubeđenja i moralnih osobina čoveka iz epohe socijalizma nalazi se u potpunoj suprotnosti sa takvim niskim osećnjima i pobudama.

Vrlo veliki značaj ima ta okolnost što osnovu i glavnu sadržinu društvene psihologije sačinjavaju upravo osećanja, karakterne crte, običaji i navike koji se formiraju kao rezultat stalnog i trajnog delovanja uslova ekonomskog života dolične klase. Tako su se, na primer, egoistična osećanja eksploratorskih klasa formirala stoljećima. Karakterišući radničku klasu s njenim osećanjem klasne solidarnosti i mržnje prema porobljivačima, Lenjin je govorio da je „nemoguće usvojiti proletersku psihologiju... bez višegodišnjeg bavljenja u fabrici ne zbog

nekih uzgrednih ciljeva, već zbog opštih uslova ekonomskog i društvenog života”.³⁰⁾ Karakterišući sitnu buržoaziju s njenim individualističkim osećanjima, običajima i navikama, Lenjin je takođe ukazivao na postojanje dubokih korena u ekonomskom životu seljaštva, koji pothranjuju njegovu psihologiju. Problem prevaspitavanja sitnog zemljoposednika, „prerađivanje čitave njegove psihologije i navika, pitanje je koje zahteva pokoljerja. Jedino materijalna baza može da reši ovo pitanje u pogledu sitnog zemljoposednika i da, tako reči, učini zdavom čitavu njegovu psihologiju . . .”³¹⁾

Psihologija se na taj način, u poređenju sa ideologijom, formira i menja sporo i postepeno. U njoj se najjače oseća zaostajanje svesti za stvarnošću.

Ovo što je rečeno odnosi se takođe i na osećanja i strasti (emocije) u čijoj osnovi leže biološki instinkti, na primer strah od smrti.

2

Koristeći činjenicu zaostajanja društvene psihologije za životom ljudi, ideolozi eksplotatorskih klasa su na sve moguće načine podržavali metafizičku teoriju o nepromenljivosti čovekove prirode. Tvrđenje da stoleća nisu izmenila i nisu mogla izmeniti čovekovu prirodu, njegove strasti i instinkte, provlači se kroz izlaganja mnogih buržoaskih vojnih rukovodilaca i psihologa. Uzećemo kao primer rad N. Golovina „Proučavanje borbe”. Njegova polazna tačka je tvrđenje da druga stoleća društvenog života ljudi nisu izmenila osnove emocionalne čovekove prirode. „A pošto se” — piše on — „osnove emocionalne čovekove prirode mogu uzeti kao nepromenljive, onda sve što u delatnosti i u borbi čoveka predstavlja proizvod svih ovih osobina, kako u borbama u davnini

³⁰⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 33, str. 229.

³¹⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 32, str. 194.

tako i u savremenim i budućim borbama, ostaje takođe nepromenjeno".³²⁾

Interesantno da i savremena vojna misao u inostranstvu u ovom pogledu nije pošla dalje od ideja Golovina i drugih rukovodilaca s kraja XIX i početka XX veka. Nedavno je još u privremenoj ratnoj službi armije SAD kategorički stajalo: „Druga oruđa rata mogu da se menjaju, ali čovek ostaje nepromenljivi faktor”. Na ovoj osnovnoj ideji se temelje najvažniji zaključci i postavke u delu od više tomova — „Američki vojnik”, koje su stručnjaci vojnog ministarstva SAD napisali posle II svetskog rata. To isto, možda u još većoj meri, treba reći o delu od 19 tomova — „Materijal o vazduhoplovnoj psihologiji vojnog vazduhoplovstva SAD”, kao i o drugim veoma brojnim delima koja su se pojavila u nizu kapitalističkih zemalja.

Mnogi vojni teoretičari savremenog imperijalizma nisu originalni ni u tumačenju idejnih pobuda u ponašanju svojih vojnika i oficira niti u isticanju u prvi plan psiholoških osobina i osećanja čoveka. Oni nisu napustili ono u šta su verovali i što su u praksi sprovodili generalštabovi evropskih zemalja još pre I svetskog rata.

Da bismo se uverili u ovo, dovoljno je bar letimice da se upoznamo sa osnovnim idejama ruskog generalštaba koje su bez sumnje našle odraza u već pomenutom delu N. Golovina.

Golovin nije nimalo poricao ogromni značaj idejnih pobuda u dobijanju rata. Prema njegovom mišljenju „svi odlučni i pobedonosni ratovi imali su u osnovi ideju koja je bila bliska srcu boraca”.³³⁾ On je išao čak i dalje, izjavljujući da se u savremeno doba, kada armije ne predstavljaju ništa drugo do naoružane narode, značaj socijalnih stimulusa još više povećava. Golovin se nije zadražavao ni pred time da prizna visoke borbene osobine bo-

³²⁾ N. N. Golovin: *Proučavanje borbe. Proučavanje delatnosti i osobina čoveka kao borca*, Petrograd, 1907, str. 45.

³³⁾ N. N. Golovin: *Proučavanje borbe. Proučavanje delatnosti i osobina čoveka kao borca*, Petrograd 1907, str. 49.

raca francuske armije u periodu velike francuske revolucije. On dobro uočava da je „borac u revolucionarno doba *idejni borac* i da je on u tom pogledu potpuno suprotan borcu prethodne epohe, koji je bez ikakvog idealja i koga pokreće samo koristoljublje...”³⁴⁾ Istina je da Golovin, kao i general Dragomirov, na koga se on poziva, ne stvara iluzije. On zapaža i priznaje da borac oduševljen idejama socijalne revolucije neće braniti reakcionarne režime: „....to je konj koga neće svako uzjahati”.

Polazeći od toga, Golovin je predlagao da se pri izучavanju moralnih snaga borca glavna pažnja posveti mračnim i negativnim stranama „vojničke duše”.

„Potrebno je” — pisao je Golovin — „da nauka smerom i nepristrasnom rukom skine koprenu sa svih pojava borbe. Da nam pokaže borca i sa svim lošim, niskim stranama njegove životinjske prirode; i da nam pokaže šta da se radi. To je potrebno pre svega i za samu praksu.”³⁵⁾

Koliko sve to liči na ono što danas propagiraju i usajuju u svoju praksu buržoaski, a pre svega američki vojni rukovodioci. Oni u dlaku ponavljaju to isto. Nije ovde, naravno, u pitanju jednostavno kopiranje, već sličnost uslova u kojima se odigravaju nepravedni ratovi epohe imperializma. Carski generalštapci su se u toku i na kraju rusko-japanskog rata uverili da je nemoguće da se povedu u rat za nepravedne ciljeve narod i vojnička masa koji ratuju bez entuzijazma, bez moralne podrške pozadine i bez vere u pobedu. Američki generali takođe su se ubedili na iskustvu svojih osvajačkih ratova, a posebno u Koreji, da njihovi vojnici zbog nedostatka viših ideja i pobuda ratuju formalno, bez ikakvog oduševljenja i želje da pobeđe.

Prirodno, da je sličnost položaja dovele do podjednakih zaključaka. Za vreme rata u Koreji, i posle njega, počele su, na primer, u SAD da se naročito šire teorije koje daju prednost psihologiji pred ideologijom i političkim

³⁴⁾ Isto, str. 39.

³⁵⁾ Isto, str. 68.

pobudama u držanju vojnika u borbi. Potrebno je uočiti da se u teoretskim radovima jako oseća davanje prednosti psihologiji pred ideologijom, iako u praksi politička obrada vojnika i stanovništva nikako nije oslabilo, već se i povećala.

Autori vojnih dela dovoljno se utrkuju u staranju da ubede čitaoce da se vojnik za vreme svoje najnapetije delatnosti u borbi rukovodi biološkim instinktima samoodržanja, svojim psihološkim emocijama i navikama, a nikako osećanjem dužnosti ili drugim idejnim pobudama.

Na prvi pogled čudan utisak ostavlja okolnost što ljudi koji veličaju „slobodu” i „demokratiju”, „čast i dostanstvo čoveka”, „pravičnost” zapadnog sveta, u isto vreme tvrde da njihovi vojnici ratuju „zbog pobuda koje nisu povezane sa slobodom i demokratijom” (Montgomeri), da vojničke mase buržoaskih armija „manje misle o demokratiji nego o tome šta se nalazi iza brežuljaka na predterenu koji moraju da napadnu (autori dela „Psihologija za oružane snage”, koje je objavljeno u SAD) itd. Kod imperijalističkih vojnih teoretičara i praktičara ni izbliza nisu retki slučajevi potpunog ignorisanja visokih političkih motiva. Oni izjavljuju da se vojnici ne bore „za spas napačenog čovečanstva”, već za to da dokažu da je njihova jedinica najbolja u armiji i da su oni sami jači od drugih.

Sve ove tendencije nije teško shvatiti ako se uzme u obzir da zapadni svet, koji se razmeće svojom odanošću slobodi i demokratiji, u stvari, ne poseduje ni jedno ni drugo i ne može da pruži ljudima visoke političke ciljeve i ideale.

Evo, na primer, šta kaže Džon Fišer u knjizi „Generalni plan SAD”: „Ono što nam nedostaje to su ciljevi, ideali, ako želite i vizija koja bi mogla da raspali srca ljudi”. Slične misli nalazimo i u izlaganjima francuskog generala Šasena, američkog vojnog teoretičara Rejngarta i mnogih drugih.

Upravo zbog toga što imperijalisti nemaju nadahnjuće ideje koje bi bile u stanju da zapale ljudska srca va-

trom entuzijazma, oni pokušavaju u interesu pripreme novih osvajačkih ratova da uveliko iskoriste šovinistička osećanja (pod vidom patriotizma), privatno-sopstveničku psihologiju (pod vidom zaštite „slobode”), korporativni duh oficira i delimično vojničke mase (pod vidom očuvanja visokih vojničkih osobina, vojničke časti, slave oružja, borbenih tradicija itd.).

Imperijalisti su zbog istih uzroka primorani da pribegavaju drugim vrstama stimulusa koji su u stanju, prema njihovom mišljenju, da podignu nivo morala trupa. Za njih je, na primer, tipična tvrdnja da „ideologija za vrlo veliki broj ljudi nema naročito veliku ulogu za stanje njihovog morala pri logorovanju u nastavne svrhe, pa čak ni u borbi. Važniji su red i njegova ocena, neposredni starenja, odlazak kući na odsustvo i žene...³⁶⁾“

U engleskoj, francuskoj a naročito u američkoj armiji vrši se u stvari potkupljivanje vojnih lica stvaranjem određenog komfora i visokih plata. Prema svedočenju autoritativnih poznavalaca engleske armije, ona se odlikuje „komforoljubljem“. Odavno se u toj armiji usađuje odmerenost, materijalna obezbeđenost, udobnost čitavog života u trupi, pa čak i u borbenim prilikama. Isto to, možda u većem stepenu, svojstveno je i američkoj armiji. Sve to, naravno, govori da se ovde ne radi ni o kakvoj brizi prema vojnicima i oficirima, već o težnji da se time kompenzira ideološka slabost svojih trupa. Ali takva „kompenzacija“ u teškim uslovima borbe nikako ne može da doveđe do učvršćivanja discipline i morala, već samo do njihovog slabljenja. U istoriji ratova našeg doba poznati su mnogi slučajevi gubitaka borbi i krupnih neuspela prouzrokovanih baš na toj osnovi. Tako je jedan od vojnih autora, Arsi Dauson, pisao: „Amerikanci su 1942. god. izgubili decembarske borbe kod Longston Hila (prilazi Bitezerte) zbog toga što nisu hteli po mraku da se pentraju na brdo čiji su vrhovi bili očišćeni od Nemaca“.³⁷⁾ U ratnoj

³⁶⁾ *Psihologija za oružane snage*, Vašington, glava XIV.

³⁷⁾ Citirano iz knjige V. I. Skopina „Militarizam“, Moskva, 1956.
str. 158.

praksi engleskih i američkih trupa u periodu II svetskog rata takvi slučajevi ni izdaleka nisu bili retki, oni će biti neizbežni i u budućem ratu, ako do njega dođe. Potpuno je jasno da su napor i žestina savremenih ratova toliko veliki da neće dozvoliti komandovanju imperijalističkih armija da iskoristi potkupljivanje i komfor kao stalani i trajani kompenzator moralnog duha trupa.

Imperijalisti polažu veliku nadu na iskorišćenje nacionalnog karaktera i tradicionalnih borbenih osobina svojih naroda i vojnika. To se, na primer, vrlo dobro vidi iz reči američkog vojnog pisca Roberta Andersona. „Kada se zemlja uhvati u smrtonosan koštač ili se spremi za to, vrlo često izgleda da pobeda zavisi od koncentracije snaga i sredstava: krupnih poduhvata, mnoštva aviona i brodova, ogromnih rezervi naoružanja i predmeta snabdevanja. Ali zatim postaje jasno da nacija izdržava zahvaljujući hrabrosti, veštini i snalažljivosti onih kojima je, na kraju krajeva, povereno rešenje ishoda rata: vojniku koji se povija od umora i koji se uporno, korak po korak, probija napred kroz neopisivu zbruku borbe; mornaru koji se bori sa razbesnelom stihijom ogromnog vodenog prostora; letaču koji se probija kroz užasnu vatrenu zavesu protivavionske artiljerije da bi izvršio svoj zadatak”.³⁸⁾

Iz navedene izjave ovog američkog vojnog pisca vidi se da bit morala vojnika i oficira sačinjavaju, u prvom redu, hrabrost, inicijativa, snalažljivost i umešnost, tj. sve one osobine koje su prema mišljenju Andersona, crte nacionalnog karaktera i osnovne psihološke osobine američkog naroda.

Svakako da ove osobine imaju ogromnu vrednost u ratu. Pri tome nikom ne pada na um da poriče da su one svojstvene američkom narodu, kao i američkim vojnim licima. Ali suština je u tome što ove dragocene osobine same za sebe nisu u stanju da izazovu masovni heroizam i samopregor u ime opštih interesa. Nedostatak velike pra-

³⁸⁾ Citirano iz knjige D. O. Smita: *Vojna doktrina SAD*, izdanie inostrane literature, Moskva, 1956, str. 226.

vedne ideje u uslovima kada čovek mora da podnosi neverovatne teškoće, čak i da žrtvuje život — dovodi do toga da se vrednost hrabrosti u izvesnom stepenu smanjuje, inicijativa i snalažljivost postaju jednostrani, usmereni na očuvanje života po svaku cenu. Što se tiče profesionalnih znanja i vojničke izvežbanosti, i oni u većoj meri gube svoju vrednost.

Zbog toga nisu neobične mnogobrojne žalopojke američkih političara i generala da njihova omladina, njihovi vojnici pa čak i kadrovi sa specijalnom pripremom, bez obzira na pojačanu propagandu, na obećanja svih blaga i potkupljivanje, nemaju želju da prolivaju svoju krv na bojištu, da podnose teškoće i oskudice povezane sa svremenim ratom.

U vezi s tim karakteristično je priznanje generala američke armije. D. Smita da letač na čiju se obuku u SAD troši toliko koliko je potrebno za pripremu šest do sedam doktora filozofije, odlazi iz vojne službe čim mu se u pravoj svetlosti ukaže „njegova budućnost koju on u većini slučajeva teži da izbegne”.³⁹⁾ Drukčije, naravno, i ne može da bude u društvu zasnovanom na vladavini privatne svojine, koja je pretvorila individualizam i apolitičnost svojih članova u neprikosnoveni kanon. Sam sistem vaspitanja ljudi u tom društvu pozvan je da razvije privatnosopstveničke instinkte, individualizam i egoizam.

Ovu okolnost primorani su sa gorčinom da priznaju i mnogi rukovodioци buržoaskog sveta. Evo, na primer, reči profesora Čikaškog univerziteta Bilea. „Mi se zadovoljavamo time” — pisao je on — „što stvaramo samo tehničare. Šta je to tehničar? To je čovek koji zna sve što se tiče njegovog rada, ali ne razume ni cilj tog rada, ni mesto koje on zauzima u svetu.”⁴⁰⁾

Jasno je da takvo priznanje govori samo za sebe: čovek čija se čitava psihologija bazira na individualizmu i na težnji za sopstvenim blagostanjem, ne može drukčije

³⁹⁾ D. O. Smit: *Vojna doktrina SAD*, izdanje inostrane literature, Moskva, 1956, str. 228.

⁴⁰⁾ „Литературная газета”, од 6. oktobra 1955. godine.

da misli i postupa. Takav čovek u trci za slavom, položajem, novcem može da ide na rizik, čak iako je taj rizik povezan sa živočnom opasnošću. Ali, prvo, težnja da se rizikuje život ne može da bude masovna, a drugo, ona će biti uvek ograničena na područje iza kojeg će osećanje straha nadjačati težnju za dobiti.

Dakle, mnogi buržoaski ideolozi smatraju da je veštoto korišćenje psiholoških osobina čoveka jedino sigurno sredstvo za jačanje moralne čvrstine i borbene sposobnosti trupa koje su pozvane da se bore za interes „zapadnog sveta”.

Ali uslovi u kojima se spremaju i odigravaju savremeni ratovi primoravaju imperijaliste da pridaju sve veći značaj idejno-političkim pobudama i ideoškom oblikovanju naroda i armija svojih zemalja.

U tom cilju imperijalistička propaganda forsirano hvali kapitalistički poređak, ocrnuje ideje komunizma i kleveće socijalističke zemlje. Ubacujući u „idejno-političke pobude“ dobro poznatu reakcionarnu sadržinu, imperijalisti teže po svaku cenu da usmere razvoj političke svesti masa pravcem koji je za njih poželjan. Ovo treba uvek imati u vidu pri proceni moralnih mogućnosti savremenih imperijalističkih država.

3. ULOGA POLITIČKE SVESTI MASA U OBEZBEĐENJU POBEDE U RATU

1

Marksizam-lenjinizam uči da su idejnost i svest ljudi neraskidivo povezani sa političkom ideologijom one klase kojoj pripadaju.

Osnovu sadržine političke ideologije čini: shvatanje mesta i zadataka klase u sistemu društvene proizvodnje, ciljeva kojima ona teži, sredstava i oblika borbe za njihovo ostvarenje. Buržoaska ideologija polazi od večitosti i

nepromenljivosti principa privatne svojine i eksploatacije čoveka po čoveku. Proglašavajući slobodu i jednakost samo rečima, ona u stvari brani tlačenje i nasilje, vlast ugnjetača nad ugnjetениm.

Buržoaska ideologija preživljava sada period krize i opadanja. Ona više ne može da pruži svojim pristalicama jasnu i sigurnu perspektivu. Njena socijalna predviđanja su puna pesimizma i jadikovanja radi nemoći razuma da prodre u budućnost; njeno polje uticaja i delovanja na mase neprekidno se sužava. Stotine miliona ljudi koji su se digli u borbu za svoje oslobođenje već kidaju sa predrasudama o večitosti i nepromenljivosti eksplotatorskih poredaka. Kriza buržoaske ideologije neizbežno povećava moralnu degradaciju kapitalizma. Besperspektivnost i pesimizam vode gubitku moralnih vrednosti, osiromašenju i raspadanju morala i veštačkom raspirivanju niskih strasti i instinkata.

Socijalistička ideologija je potpuna suprotnost buržoaskoj. Politička ideologija radničke klase, koja je u SSSR i u zemljama narodne demokratije postala ideologija čitavog naroda, jeste naučni socijalizam koji je dokazao neizbežnost propasti kapitalizma i pobedu novog, socijalističkog društva, čiji će konačan cilj biti komunizam. Socijalistička ideologija sadrži veliku ideju proleterskog internacionalizma. Sovjetski ljudi, braneći svoju socijalističku domovinu od napada inostranih osvajača, kako u godinama građanskog rata tako i u toku velikog otadžbinskog rata, ujedno su na svet način izvršavali svoju internacionalnu obavezu. Preim秉stvo socijalističke ideologije jeste baš u tome što ona po svojoj sadržini predstavlja naučni izraz osnovnih interesa najširih masa — radničke klase i svih trudbenika. Prirodno da veliki uspesi koje postiže Sovjetski Savez i druge zemlje socijalističkog lagera, neobično jačaju uticaj naše ideologije na trudbenike čitavog sveta. To potvrđuje i reagovanje svetske javnosti na sve veće uspehe socijalističke izgradnje u samom SSSR kao i lansiranje veštačkih Zemljinih satelita, koji su ne-

osporno i očigledno dokazali veliku prednost socijalističkog poretka nad kapitalističkim.

Jasni i ubedljivi odgovori na aktuelna i principijelna pitanja koja postavlja sam život privlače sve više um i srca ljudi socijalističkoj ideologiji, idejama mira i istinske demokratije kao i u borbu sa reakcionarnim snagama i njihovom antinarodnom politikom rata i porobljavanja.

Uspesi socijalističke izgradnje u SSSR još više jačaju veru u pravilnost velike stvari komunizma i uzdižu autoritet Komunističke partije Sovjetskog Saveza na zavidnu visinu. Ostvarenje naglog porasta poljoprivrede, reorganizacija upravljanja celokupnom privredom i izgradnjom, reorganizacija mašinsko-traktorskih stanica, borba za dalji porast industrije, tehnički progres i sprovođenje u život programa razvoja hemijske industrije Sovjetskog Saveza, donetog na plenumu CK KPSS u maju 1958. god., ne samo što su ojačali ekonomsku moć naše zemlje, nego su još više uzdigli moralnu snagu sovjetskih ljudi.

Rukovodeći izgradnjom socijalizma u SSSR, KPSS je uvek poklanjala najozbiljniju pažnju pitanjima ideologije. Ona je pri tome polazila od postavki Lenjina da „razvoj svesti masa ostaje kao i uvek baza i glavna sadržina čitavog rada“.⁴¹⁾

KPSS poklanja ogromnu pažnju partijsko-političkom radu u Sovjetskoj armiji i mornarici. Kao eklatantan primer brige Komunističke partije za idejnu pripremu sovjetskih vojnika može da posluži odluka Oktobarskog plenuma CK KPSS (1957. god.) „O poboljšanju partijsko-političkog rada u Sovjetskoj armiji i mornarici“. U toj odluci se podvlači da je moralno-političko stanje sovjetskih oružanih snaga na visini i da one pouzdano stoje na strazi bezbednosti sovjetske domovine. U cilju daljeg učvršćenja moći sovjetskih oružanih snaga, CK KPSS obraća naročitu pažnju na vaspitanje sovjetskih vojnika u duhu požrtvovanog služenja svojoj socijalističkoj domovini, u

⁴¹⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 11, str. 151.

duhu odanosti Komunističkoj partiji i njenom velikom delu, i u duhu priateljstva naroda SSSR i proleterskog internacionalizma.

Sprovođenje ove odluke u život još više će podići moral branilaca naše domovine, njihovu borbenu gotovost i stalnu budnost u odnosu na eventualne napade neprijatelja mira i socijalizma.

2

„Pitanje moralne snage“ — pisao je Lenjin — „... je neodređeno pitanje, jer se sve može podrazumevati pod moralnom snagom i sve se tu može podmetnuti. Da bi se izbegla opasnost podmetanja nečeg neodređenog ili fantastičnog u pojmu shvatanja moralne sile, ja se pitam da li je moguće da se nadu takvi faktori koji bi mogli tačno da odrede ono što je proletarijatu davalо moralnu snagu da podnese ogromne materijalne oskudice, ne podrivajući njegovу političku vladavinu? Ja sam mišljenja, ako se tako postavi pitanje, da će se na njega moći tačno odgovoriti“.⁴²⁾

Lenjin je eto dao tačan odgovor na pitanje o moralnoj snazi trudbenika mlade sovjetske republike, koji su izdržali najteža iskušenja i oduprli se besnoj navali belogardista, dok su ovima pružali podršku kapitalisti svih zemalja.

Šta je bilo principijelno novo u moralu branilaca tekovina naše revolucije?

Prvo, kao nešto novo naročito su bile važne nepokolebljiva vera radničke klase naše zemlje u svoju pobedu, njena duboka svest da ona brani vlast koju je sama stvorila i sama učvrstila, a bez koje ne može osigurati slobodan život ni sebi ni svojoj deci. Mase su shvatile da je u očuvanju sovjetske vlasti sva njihova nada u bolju budućnost. „Oni su bili spremni na glad, na hladnoću i na mu-

⁴²⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 31, str. 372

čenja" — govorio je Lenjin — „samo da bi zadržali vlast.“⁴³⁾

Drugo, najveća moralna snaga trudbenika naše zemlje bila je svest o neraskidivosti političkih veza između radnika i seljaka, kao i vera u čvrstinu i nepokolebljivost njihovog saveza. U toku građanskog rata seljaci su se svake godine i svakog meseca sve više i dublje uveravali u ogromne prednosti sovjetskog uređenja, i usled toga su se još čvršće i odlučnije dizali u njegovu odbranu od napada unutarnje i spoljne kontrarevolucije. Na toj osnovi se kaliasio i jačao savez radničke klase i seljaštva naše zemlje.

I, najzad, treće: „moralna snaga ruskog radnika bila je u tome što je znao i osetio pomoći, podršku u... borbi koju mu je pružio proletarijat svih naprednih zemalja Evrope“.⁴⁴⁾ Socijalistička revolucija u Rusiji ustala sala je trudbenike Zapada i Istoka, ulila im je nadu u skoro oslobođenje od socijalnog ugnjetavanja. Internacionalni karakter sovjetske revolucije osigurao joj je moćnu podršku radnika svih kapitalističkih država. To je bio novi, dotada neviđeni momenat u sadržini moralnog faktora zaraćene armije. Nikada zaraćene mase nisu bile tako čvrsto ubeđene u podršku svoje braće po klasi, jer su one znale da se bore ne samo za svoje nacionalne političke interese, već i za interes međunarodnog proletarijata.

Kako vidimo, govoreći o moralnim snagama naroda i armije, Lenjin je u prvi plan isticao njihovu društveno-političku sadržinu. Tu je sadržinu on video pre svega u tome što su trudbenici bili svesni jedinstva internacionalnih i nacionalnih zadataka revolucije; u punoj odanosti masa Komunističkoj partiji i sovjetskoj državi; u jedinstvu interesa radničke klase i seljaštva koji su se digli u odbranu tekovina revolucije.

Zasluga Lenjinova jeste u tome što je on ne samo dušivo razotkrio nove momente u sadržini moralnih snaga sovjetske republike, već što je i pokazao njihove neočekivane prednosti u odbrani socijalističke otadžbine.

⁴³⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 32, str. 251.

⁴⁴⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 32, str. 252.

On je obrazložio postavku o tome da upravo politička sadržina moralnih snaga stiče u savremenim uslovima izuzetan značaj za sva istorijska važna zbivanja, ubrajajući tu i rat.

Lenjin je podvlačio da su buržoaski ideolozi u svojim zamršenim i skolastičkim polemikama o „istorijskom faktoru“ — „uvek zaboravljalii takav faktor kao što je revolucionarna odlučnost, čvrstina i upornost proletarijata. U tome i jeste nesavitljivost i prekaljenost proletarijata naše zemlje koji je proklamovao sebi i drugima, pokazujući to i na delu, da ćemo pre svi do jednoga poginuti nego napustiti svoju teritoriju i izdati svoj princip, princip discipline i čvrste politike za koji smo dužni sve da žrtvujemo.“⁴⁵⁾

Ovaj faktor, uzet u svom osnovnom i glavnom značenju, jeste *politički faktor*, jer u njemu je pre svega izražena politička svest proletarijata kao vodeće snage naše zemlje. Politička svest ne dolazi masama odjednom. Ona se formira postepeno, u procesu žestoke borbe masa za svoje oslobođenje i kao rezultat velikog vaspitačkog rada Partije. Bez nje je nemoguće pobeda revolucije. Kada sazru odgovarajući uslovi za izvršenje revolucije, stvar rešava politički faktor. Eto zbog čega je Lenjin govorio: „U momentu raspadanja kapitalističkih zemalja, kapitalističke klase, u momentu njenog očajanja i krize, odlučuje samo taj politički faktor“.⁴⁶⁾

Navedene reči Lenjin je izgovorio u martu 1920. godine na IX kongresu RKP (b), u vreme kada građanski rat još nije bio okončan. Prirodno da se te reči nisu odnosile samo na pobedu u političkoj revoluciji, već i na rat koji se vodio za očuvanje i učvršćenje tekovina te revolucije.

Odlučnost radničke klase, upornost da ostvari svoju parolu „Mi ćemo pre poginuti nego se predati“, bila je osnovni činilac koji je odlučio tok i ishod građanskog rata,

⁴⁵⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 30, str. 424.

⁴⁶⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 30. str. 424.

koji je osigurao pobedu trudbenika Rusije nad ujedinjenim naporima unutrašnje kontrarevolucije i inostrane intervencije.

Moglo bi se pomisliti da je ovaj faktor imao odlučujući značaj samo u veoma osobenim uslovima građanskog rata, kada je klasni karakter snaga koje su se borile bio naročito jasno izražen. Da li je to tako?

Cinjenica je da u periodu građanskog rata, politika, političke ideje, raspoloženja i parole neposredno zadiru u sudbinu skoro svakog čoveka, svake klase, naročito proletarijata i buržoazije, između kojih se vodi žestoka borba na život i smrt. Političke parole i ideje Komunističke partije prodrle su i u seljaštvo koje je podržavalo proletarijat u borbi s neprijateljima revolucije, bez obzira na neka svoja kolebanja. I što god je savez radničke klase sa seljaštvom bivao jači, time je postojao jači i nesavladljivi i politički faktor pobjede o kojem je govorio Lenjin.

No, značaj ovog faktora ni u narednom periodu razvoja sovjetske države nije se nikako smanjivao, nego je još više rastao, jer revolucionarne crte društvenog razvijanja unutar zemlje i na međunarodnom planu, ne samo da su ostale, već su dobine prioritet. Dabome, nemoguće je pri tome ne uzimati u obzir specifičnost tog razvijanja. Utvrđivanje moralno-političkog jedinstva sovjetskog društva, koje je postignuto kao rezultat likvidacije eksploratorskih klasa u SSSR i izgradnje socijalizma, učvršćivanje prijateljstva među narodima SSSR, doveli su do toga da se politička baza, na osnovu koje su se razvijale i delovale političke snage i rezerve našeg društva, neobično proširila i učvrstila. Da je to tako, najočiglednije je pokazao veliki otadžbinski rat Sovjetskog Saveza. Bez obzira na niz ozbiljnih neuspeha u njegovom početku i na neverovatne teškoće koje su podneli sovjetski ljudi na frontu i u pozadini, moralne i političke snage naroda i armije nisu presušile, već su neprekidno rasle sa svakom novom etapom rata. U godinama velikog otadžbinskog rata politički faktor, u onom značenju kako ga je shvatao Lenjin, pokazao se kao odlučujući. Otadžbinski rat

protiv nemačkofašističkih osvajača još jednom je potvrdio da se ovaj faktor u borbi novog revolucionarnog poretka pretvara u divovsku snagu kojoj nema ravne u istoriji ratova.

Politički faktor nije izolovan od čisto moralnih i psiholoških motiva u ponašanju ljudi, ubrajajući tu i uslove rata. On se, u izvesnom smislu, sliva s njima. To je i shvatljivo, jer visoka politička svest, čvrsta rešenost proletarijata da brani delo socijalističke revolucije i njegova odanost ideji internacionalizma, prožimaju sva moralna shvatanja proletarijata. Politički momenti u psihi vojnika, oficira i civilnog stanovništva sve jasnije i određenije stavljaju odlučujući pečat i na osećanja i moralno-psihološke osobine masa, koje svojim radom i krvlju doprinose rešavanju ishoda rata. U naše doba sva društvena osećanja i sve moralne osobine ljudi povezani su kao nikad ranije sa političkim motivima. Bez njih bi sve ostale vojničke vrline znatno gubile svoju vrednost. Život sve upornije uči da vojnici i oficiri koji ratuju bez idejnih pobuda i bez uzvišenih političkih ciljeva ne mogu do kraja da ostanu nepokolebljivi i uporni; oni izvršavaju svoje dužnosti formalistički, zbog navike i mehaničke poslušnosti.

Iz svega što je rečeno sledi da su moralne snage naroda i armije u savremenim ratovima prožete političkim motivima. To je specifična osobenost ispoljavanja moralnih snaga naroda i armija u savremenim uslovima. Upravo ove okolnosti su izazvale upotrebu danas uveliko proširenog termina „moralno-politički faktor“ koji duboko izražava suštinu moralnih snaga naroda i armije svake zemlje.

Moralno-politički faktor u ratovima koji su se odigrali pre imperijalizma takođe se odrazio na držanje vojnika koji su prolivali svoju krv na bojištima. Ali mnogi ratovi toga doba, prvo, nisu zadirali tako odlučno i neposredno u sudbinu svakog čoveka u zemlji kao u naše doba. Drugo, u to vreme organizatori nepravednih, osvajačkih ratova još su imali na raspolaganju snage i sredstava kojima su bili u stanju da odvoje vojnika od politike i od

nepoželjnih političkih uticaja što su dolazili sa strane. Njima je uspevalo da razvijaju i podržavaju „korporativni”, pravi kastinski duh u svojim armijama sa svim predstavama o vojničkoj dužnosti i časti, sa svojim atributima i simbolima. Političke ideje i misli bile su strane ili u svakom slučaju malo razumljive vojniku takve armije, koji je bio izmuštran drilom u toku dugotrajne službe. Disciplina i bezuslovno potčinjavanje starešini, koje isključuje ma kakvo razmišljanje, i vernošć vojničkoj zastavi, bez obzira kojem cilju ona služi — bilo je ono prema čemu se često upravljao vojnik u prošlosti.

U savremeno doba stvari su se iz korena promenile. Ova epoha ne samo što je probudila, već je i uzdigla na ogromnu visinu revolucionarnu svest radničke klase, seljaštva i svih ugnjetenih kolonijalnih naroda. U svesti ne samo proleterskih već i širih narodnih masa sa velikom oktobarskom socijalističkom revolucijom nastao je korenniti prelom. Ideja oslobođenja od ugnjetavanja i nasilja starog sveta, izazvana razvojem društvenog života, svake godine i svake decenije osvaja svest novih miliona ljudi. Ne samo napredni ljudi, već i najšire mase počinju da shvataju da su u toj ideji ovapločeni njihovi osnovni životni interesi.

Naravno, rukovodioci imperijalističkih armija ulažu i u novim uslovima sve napore za izolovanje svojih trupa od uticaja naprednih političkih ideja. Ali, pošto su armije postale masovne, a ratovi dugotrajni, neobično naporni i razorni za čitav narod, i pošto je suština pljačkaških ratovala bila jasnija masama, političke ideje su neizbežno potčele da prodiru u armije i to veoma snažno. Na političkom prosvećivanju masa rade moćne snage komunističkih i radničkih partija; na mase kapitalističkog sveta neprekidno revolucionarno deluju uspesi SSSR i zemalja narodne demokratije, koji vode borbu za pobedu velikih ideja komunizma.

U tim uslovima se ruše idealistička shvatanja da borbu dobija slepa masa što je vodi energičan starešina ko-

ji ume da prenese na potčinjene borbeno oduševljenje. Jedan od vojnih psihologa carske armije, N. A. Ubaš-Ogorovič, otvoreno je pisao da su slepa vojnička masa i starešina obdaren svim vojničkim vrlinama koji je na njegovom čelu, bili uvek vrhunac maštanja organizatora osvajačkih ratova. „Takva važnost i zavisnost moralnih elemenata” — tvrdio je on — „odavno su već izražene u sledećem aforizmu: bolje je imati stado ovnova pod komandom lavova, nego stado lavova pod komandom ovna”.⁴⁷⁾

U naše doba organizatori savremenih osvajačkih ratova više neće naći „stado ovnova”, tj. čutljivu masu koja ne misli, a što se tiče „lavova” (tj. ljudi koji su puni oduševljenja, koji smelo idu u borbu), njih se boji komandovanje imperijalističkih armija. „Zavisnost moralnih elemenata” danas je već drukčija. Vojnička masa nije čutljivo stado koje ne misli, već živi organizam u kojem kipete političke strasti, simpatije i antipatije. Vojni starešini ne može da vodi takvu masu kako se njemu prohte i uvek samo u onom pravcu koji je sam izabrao. Komandovanje imperijalističkih armija primorano je da ozbiljno uzima u obzir postojanje veoma raznovrsnih i često za njega nepovoljnih političkih raspoloženja svojih trupa. Život je postao drukčiji kao i istorijske prilike u kojima se rađaju ratovi, drukčiji je i kvalitet i odnos moralnih snaga unutar armija.

Ovome treba dodati da se ispoljavanje moralno-političkog faktora u savremenim uslovima principijelno menjaj u zavisnosti od vrste rata. Moralno-politički faktor se u nepravednim i osvajačkim ratovima, u krajnjoj liniji, okreće protiv svojih organizatora. Politička svest vojničkih masa svojim porastom razlaže armiju iznutra i smanjuje vrednost njenih borbenih osobina. Komandni kadar armija koje vode osvajački rat mora da uloži mnogo napora da bi sprečio ili bar smanjio delovanje ove zakonitosti. Imperijalističke armije stoga ne mogu da ratuju a da

⁴⁷⁾ N. A. Uhač-Ogorovič: *Vojna psihologija*, Kijev, 1911, str. 48.

stalno ne zaglupljuju vojničke mase, obmanjuju i dezinformišu, da stalno ne raspiruju šovinistička osećanja i raspoloženja.

Moralno-politički faktor u opravdanim ratovima, načito u onim koji se vode za zaštitu socijalističke otadžbine od napada inostranih osvajača, ima potpuno suprotnu ulogu.

Visoka svest u pravednom ratu, pre svega, omogućuje masama da se brže i sa više organizovanosti oslobode mirnodopskih raspoloženja i osećanja. Svima je poznato da rat kao specifična i grozna društvena pojava traži i načito manifestovanje moralnih osećanja i osobina. Za vreme rata u prvi plan izbijaju osobnosti moralnog elana, heroizma i spremnosti za borbu s neprijateljem u ime opšte ideje do potpune pobeđe. Savremenih rat je povezan sa korenitim preokretom u svesti ljudi koje on uvlači u svoju orbitu. A visoka politička svest samo pomaže da se ovaj preokret izvrši sa najmanje teškoća i rizika.

S druge strane, kako je rečeno već ranije, sam rat rađa osećanja i raspoloženja koja ni izdaleka uvek ne olakšavaju. Osećanje straha i panično raspoloženje nastaju kako kod jednog dela vojnika tako i kod civilnog stanovništva. To se javlja i u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine. Ali u zemljama koje vode takve ratove postoje sva sredstva pomoći kojih se mogu savladati takva nepoželjna raspoloženja. U godinama građanskog rata V. I. Lenjin je govorio da mi „moramo da se borimo sa jednim od neprijatelja koga je ponajteže savladati: treba se boriti protiv umora u ratu, protiv mržnje i odvratnosti prema ratu; to mi moramo savladati, jer u protivnom nećemo rešiti pitanje koje ne zavisi od naše volje — pitanje rata“.⁴⁸⁾

Takva raspoloženja se savlađuju pomoću visoke političke svesti masa koje su pozvane da rešavaju sudbinu rata. Istinita, oštra i sugestivna agitacija i propaganda i sva-

⁴⁸⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 28, str. 13.

kodnevni politički rad s masama koji im pomaže da se mobilišu sve duhovne snage u borbi s neprijateljem — u stanju su da promene raspoloženje masa u potrebnom pravcu.

Buržoaskim ideolozima se čini da nešto slično mogu i oni učiniti u svojim zemljama u slučaju da se komplikuje ratna situacija. No, to je, dabome, lažna iluzija. U toku rata drukčije su teškoće kapitalističkih zemalja. Ovde se može ispoljiti ne samo zamor masa već i takvi faktori kao što su izdaja i korupcija u vladajućoj klasi, nedostatak političkog jedinstva u zemlji, odsustvo jedinstvenog nadahnjujućeg idealja, itd. Andre Moroa navodi u knjizi „Zašto je pala Francuska“ da faktori koji su doveli do gubitka rata sa fašističkom Nemačkom „spadaju pretežno u moralne“. On pokušava iz toga da izvuče pouke i daje neke preporuke za budućnost. U takve preporuke autor ubraja sledeće:

„... Čuvati jedinstvo zemlje. Političke partije su putnici na palubi jednog broda. Ako ga oni potope, poginuće svi.“

Tražiti od rukovodilaca da žive poštenim životom. Porok, kakav da je, pogoduje neprijatelju.

Nepokolebljivo verovati u ideje i način života za koje se boriš. Upravo vera stvara armije, pa čak i oružje. Sloboda zaslужuje da se njoj revnosnije služi nego tiraniji“.⁴⁹⁾ Buržoaski vojni psiholog Koupelnd, koji navodi ove reči u svojoj knjizi, dodaje: „Smele reči! One moraju prodreti u srce svakog kome je palo u deo da bude rukovodilac“.

Reči su zaista smelete za buržoaskog teoretičara ratnih zbivanja. Ali, stvar je baš u tome što ma kako ih vatreno primali k srcu rukovodioci armija kapitalističkih zemalja, one ne mogu da se pretvore u stvarnost i da samim tim, spreče poraz. Zar može da se očuva jedinstvo zemlje ako su je pre i u toku rata prosto kidale najdublje unutrašnje

⁴⁹⁾ Koupelnd: *Psihologija i vojnik*, Moskva, 1958. str. 24.

suprotnosti? Zar se može uzdati u to da će buržoaski vođi živeti poštenim životom, kada ih sam život i klasna praksa svakog časa i svakog minuta guraju na put poroka i zločina? Mogu li, najzad, oni koje davi i guši isti društveni porekak i stavlja pod presu eksploracije i političkog ugnjetavanja nepokolebljivo verovati u ideje i način života kapitalizma?

Samo u zemlji koja se bori za pravednu stvar, u zemlji koja ide putem progrusa, što u našim uslovima znači putem socijalizma, moguće je uspešno i brzo savlađivati ozbiljne teškoće i iskušenja koji niču u toku savremenih ratova. Jedno od najvažnijih sredstava koja pomažu savlađivanju ovih teškoća jeste idejno-politički rad u massama. V. I. Lenjin je podvlačio da je visoka politička svest masa u godinama građanskog rata pomogla ne samo da se savlađuju ogromne moralno-političke teškoće koje je izazvao rat, već i da se borba za pobedu nad neprijateljem vodi sa povećanim entuzijazmom i heroizmom. Lenjin je političku svest, u tom smislu, smatrao najmoćnijim i zaista neiscrpnim izvorom snaga. Ovaj izvor otkrila je socijalistička revolucija u Rusiji. U naše doba nema ničega moćnijeg od snage naroda što ga je politički presvetila i prekalila Komunistička partija koja rukovodi narodom. Oslanjanje na ovaj izvor snaga uvek nam je donosilo pobedu.

Iskustvo iz ratova koje je vodio sovjetski narod za odbranu svoje socijalističke otadžbine, naročito iskustvo iz velikog otadžbinskog rata 1941—1945. godine, sjajno i svestrano je potvrdilo najvažnije moralno-političko preim秉stvo sovjetskog socijalističkog uređenja. Budućnost će ga, bez sumnje, potvrditi sa još većom snagom i ubedljivošću. Neprijatelj koji bi posegao na našu domovinu, na tekovine socijalizma u SSSR i drugim zemljama neminovno će pretrpeti najteži vojni i moralno-politički poraz koji je ikada poznavala istorija.

Glava II

PORAST ULOGE MORALNO-POLITIČKOG FAKTORA — ZAKONITOST RATOVA SAVREMENE EPOHE

Analiza ekonomskih osnova ratova našeg doba, njihovih izvora i osobenosti, pokazuje da uloga moralno-političkog faktora neprekidno raste. Postaje jasno da porast uloge moralno-političkog faktora predstavlja jednu od najvažnijih zakonitosti savremenih ratova i s njom mora da računa svaka država koja vodi rat ili se spremá za njega.

1. EKONOMSKE OSNOVE RATOVA SAVREMENE EPOHE I NJIHOVO DELOVANJE NA MORALNE SNAGE NARODA I ARMIJA

Našu epohu karakteriše prelaz iz kapitalizma u socijalizam. Početak ovog prelaza donela je velika oktobarška socijalistička revolucija u Rusiji. Prošla su ona vremena kada je imperijalizam apsolutno gospodario na zemaljskoj kugli. Sada je već preko jedne trećine stanovništva čitavog sveta — preko devet stotina pedeset miliona ljudi — krenulo putem socijalizma i izgradnje novog života.

Postanak i razvoj prve u svetu socijalističke države — SSSR i stvaranje moćnog socijalističkog lagera doveli su do toga da je miran razvitak u naše doba počeo potpuno da zavisi od toka i rezultata takmičenja između dva suprotna društvena sistema.

Svake godine socijalistički sistem zadobija sve nove i nove pobjede. U SSSR, Narodnoj Republici Kini i u drugim zemljama narodne demokratije Evrope i Azije sve grane narodne privrede razvijaju se tempom koji je neviđen i nedostignut u kapitalizmu, a neprekidno raste i materijalni i kulturni nivo trudbenika. Socijalistički lager, uveren u svoju moć aktivno se bori za sprečavanje novog rata i vodi za sobom sve progresivne snage u svetu. Njemu su tuđe bilo kakve osvajačke tendencije.

Snažan razvoj socijalizma stimulira neviđeno brzi porast antiimperialističkog nacionalnog pokreta u posleratnom periodu. Narodi niza zemalja Azije i Afrike zbacili su kolonijalni jaram i stvorili suverene nacionalne države. Narodi kolonijalnih i zavisnih zemalja, koje su još u ropstvu, odlučno stupaju u borbu za svoje nacionalno oslobođenje.

Razvoj socijalizma i nacionalno-oslobodilačkog pokreta naglo je ubrzao proces raspadanja imperijalizma. Imperijalizam je izgubio pređašnju vlast nad većim delom čovečanstva. Ekonomika imperijalističkih država je nestalna i nestabilna. Unutrašnji razvitak imperijalističkih država teče u uslovima najoštijih klasnih suprotnosti. Uzajamni odnosi između ovih država, bez obzira na prvidno jedinstvo, i dalje su oštiri i zategnuti.

Imperijalizam teži da nađe izlaz iz svih svojih teškoća u organizovanju novog napada na radne mase, u izazivanju novih ratova koji kapitalističkim magnatima donose naročito velike dobiti. Imperijalizam je ljuti neprijatelj mira i sve dok on bitiće — postojaće i tle za agresivne ratove.

V. I. Lenjin je dao opštu karakteristiku imperijalizma kao višeg i u isto vreme poslednjeg stadijuma kapitalizma, „predvečerja socijalne revolucije proletarijata”, a dao je takođe najdublju analizu osobenosti i zakonitosti njegovog razvoja. On je dokazao da kapitalizam u eposi imperijalizma više nije progresivan poredak i da se pretvorio u „umirući” kapitalizam, koji dovodi sve njemu svojstvene suprotnosti do granice kada nastaju

veliki društveni potresi. U ekonomici — imperijalizam se karakteriše truljenjem i vladavinom monopola, u politici — reakcijom na svim poljima društvenog života. Razvoj kapitalizma je prestao da bude ravnomeran, postepen i postupan, kao što je bio ranije. Danas usled posebnih ekonomskih uslova razvoja, napose progresa tehnike, jedne zemlje skokovito prestižu druge zemlje, što dovodi do naglog narušavanja ravnoteže unutar svetskog sistema kapitalizma i do jačanja borbe pojedinih imperijalističkih država za ekonomsku i političku prevlast svetom.

Zaoštravanje borbe za spoljna i unutrašnja tržišta i žestoka konkurentska borba, kako unutar zemalja tako i između njih, dovodi do toga da monopolistički kapital ne može više da jača svoje pozicije bez stalnog priticanja maksimalne dobiti, a tim više ni da pretenduje na vladavinu svetom. A da bi postigli maksimalne dobiti, imperijalisti pribegavaju pojačanoj eksploraciji trudbenika, porobljavanju i pljačkanju naroda u kolonijama i zavisnim zemljama, militarizaciji narodne privrede i izazivanju sve razornijih ratova. Potpuno je očigledno da upravo tu treba tražiti ekonomske osnove ratova savremene epohe, da tu leže korenji agresivne politike imperijalizma.

Apologeti imperijalizma hoće po svaku cenu da dokažu da militarizam i trka u naoružanju nisu nastali zbog težnji monopolista ka maksimalnim dobitima, već zbog „potreba nacija”. Engleski ekonoma R. Klark smatra, na primer da se proizvodna struktura savremene ratne ekonomike „pre bazira na ratnim potrebama nacije u širem smislu, nego proizvođača koji teže postizanju velike dobiti”.

Ali je istovremeno niz najrealnijih buržoaskih ekonomista i političkih rukovodilaca prinuđen da prizna da upravo trka kapitalističkih monopola za dobit dovodi do savremenih osvajačkih ratova. Možemo se pozvati, na primer, na govor senatora I. Kifovera na sednici Gornjeg doma Kongresa SAD u martu 1957. godine. Ovaj senator je sa činjenicama obelodanio odlučujući uticaj petrolejskih društava na politiku američke vlade. Prema njego-

vim rečima, džinovske korporacije su uspele ne samo da koncentrišu u svojim rukama ekonomsku kontrolu nad biznisom, već i da zauzmu položaj koji im omogućuje da određuju cilj i pravac spoljne politike SAD. „Predstavnici današnje vlade tako su navikli da kijaju čim petrolejska društva nešto zagolica u nosu, tako su navikli, drukčije rečeno, da izlaze u susret i najmanjoj želji petrolejskih društava da im ne ide u glavu nijedan drugi način delovanja“!)

Kifover, koji pravilno izjavljuje da takozvana „Ajzenhauerova doktrina“ izražava pre svega zahteve petrolejskih društava i da štiti njihove grabljive interese na Bliskom istoku, ukazuje da je takva politika u stanju da izazove novi rat. „... Gospodin Dals“ — kaže on — „želi da organizuje međunarodnu intervenciju koja je u stanju da dovede do rata i sve to jedino u ime zaštite basnoslovnih dobiti i kapitala nekih međunarodnih petrolejskih društava“?²⁾

Kao robovi tradicionalnih buržoaskih predrasuda, Kifover i njemu slični „kriticari“ kapitalizma naivno smatraju da je ovde reč samo o „zloupotrebi“ i o skretanju od opšte politike. U stvari, ove navedene činjenice su obične za kapitalistički razvitak, koji zakonito vodi ratnim sukobima i katastrofama.

U imperijalizmu su sabrane u jedan čvor sve ekonomске i političke suprotnosti koje su svojstvene kapitalističkom društvu u poslednjem stadijumu njegovog razvijanja. Njegovu istoriju karakteriše „čitava era najraznovrsnijih ratova“: imperijalističkih, građanskih unutar zemlje, mešavine jednih i drugih, nacionalnih i za oslobođenje nacija potlačenih od strane imperijalista i različite kombinacije imperijalističkih država koje neizbežno ulaze u ove ili one saveze u eposi ogromnih državno-kapitalističkih i vojnih trustova i sindikata.³⁾

¹⁾ Govor senatora I. Kifovera, „Международная жизнь“, br. 6, 1957, str. 140

²⁾ Isto.

³⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 27, str. 106.

Ratovi savremene epohe imaju najraznovrsniji karakter. Oni se razlikuju kako po svojim razmerama (od mesnih i lokalnih do svetskih) tako i po svojoj političkoj suštini i svojim ciljevima. Istorija imperijalizma je istorija bezbrojnih krvavih sukoba za podelu sveta, za porobljavanje naroda i slabih zemalja.

U isto vreme je borba „nacije potlačenih od imperijalista“ za svoje oslobođenje izazvala nacionalno-oslobodilačke ratove. Za vreme imperijalizma nastali su i građanski ratovi revolucionarnog proletarijata protiv reakcionarne buržoazije — najzakonitiji, najprogressivniji i najpravedniji ratovi današnjice. U istu kategoriju najzakonitijih i najpravednijih ratova treba ubrojati i oružani otpor koji socijalističke države pružaju imperijalističkim agresorima.

Raznovrsnost savremenih ratova uslovljena je, u krajnjoj liniji, protivrečnostima koje ih prouzrokuju. Marksizam-lenjinizam uči da se ratovi, u zavisnosti od karaktera protivrečnosti koje oni izražavaju, dele na dve kategorije: pravedne — oslobodilačke i nepravedne — osvajačke ratove.

Nepravedni, osvajački ratovi su svi imperijalistički ratovi. Tu spadaju ratovi između različitih imperijalističkih država ili grupacija država za interes i u korist najkrupnijih monopolističkih saveza. Takvi ratovi, kao rusko-japanski (1904—1905) i I svetski (1914—1918), bili su sukobi krupnih imperijalističkih grabljivaca koji su težili nasilnoj podeli sveta. Samo po sebi se razume da su slični ratovi nepravedni za obe strane.

U osvajačke ratove spadaju ratovi imperijalističkih država protiv kolonija i polukolonija.

Ta okolnost što se posle II svetskog rata raspada kolonijalni sistem, što su se zemlje kao što su Indija, Burma, Indonezija i Egipat osloboidle od kolonijalnog jarma i vode samostalnu politiku, ne znači nikako da su se imperijalisti odrekli kolonijalizma. Oni samo menjaju oblik delovanja zato da još veštije i brižljivije maskiraju svoju iskonsku politiku porobljavanja i pljačkanja naro-

da. Englesko-francusko-izraelska agresija na Egipat, rat u Alžiru, bezočno mešanje imperijalista u unutrašnja pitanja Indonezije, događaji u Libanu i Jordanu pokazali su da su sve priče o „novoj fazi” u odnosima između kolonija i metropola i o tome da kolonizatori donose naredima Azije i Afrike „slobodu i demokratiju” — od početka do kraja lažne.

To isto se može reći i o zloglasnoj „Ajzenhauerovoj doktrini”, koja spaja u sebi „obećanja” pomoći i direktnе pretnje arapskom svetu. Iskustvo je pokazalo da je ostvarivanje ove doktrine vodilo novim oružanim sukobima na Bliskom istoku, jer iza imperijalističkih obećanja uvek stoji nasilje.

Prema tome, ma kako se imperijalisti starali da se prikažu kao mirotvorci i nosioci pogresa i humanosti, oni su bili i ostaju pljačkaši, uvek spremni da se obogate na krvi, patnjama i razaranju naroda. Razvoj događaja nije otklonio staru suprotnost između šake imperijalističkih država i kolonijalnih naroda, kao što se trude da nas uvere ideolozi savremene buržoazije. Ta suprotnost se sve više produbljuje i raste, podrivajući pozadinu imperijalizma i povećavajući rezerve međunarodnog revolucionarnog pokreta.

Najzad, u nepravedne, osvajačke ratove današnjice spadaju i druge kategorije imperijalističke intervencije, ratovi fašističkih država i oružani napadi agresivnih kapitalističkih država i njihovih grupacija na SSSR i druge zemlje socijalističkog lagera.

Apologeti kapitalističkog sistema pokušavaju da „novim” argumentima pobiju postavku da ekonomске osnove imperijalizma prouzrokuju ratove. Prema njihovom mišljenju, danas se kapitalizam toliko izmenio da je tobož izgubio sve svoje stare „negativne crte”, da je savladao suprotnosti između rada i kapitala i pretvorio se u „narodni” kapitalizam kod kojega, upravo, više nema ni kapitalista ni proletera.

Pristalice „obnovljenog kapitalizma” tvrde da mešanje savremene buržoaske države u ekonomiku tobož omo-

gućuje da se likvidira opasnost od ekonomskih kriza, da se ukinu sve protivrečnosti svojstvene eposi imperijalizma, da se spreče ratovi između kapitalističkih zemalja, a da se samom kapitalizmu da „demokratski“ karakter. Da li je to zaista tako? Uopšte nije.

Lenjin je više puta ukazivao da je imperijalizam već na početku ovoga veka, usled delovanja njemu svojstvenih specifičnih zakona, ispoljavao tendenciju ka utvrđivanju vladajuće uloge državno-monopolističkog kapitala. Danas je to u nizu zemalja postala očigledna činjenica.

Ali razvoj državno-monopolističkog kapitala nipošto ne znači da je kapitalizam tobož prestao da bude kapitalizam. Naprotiv, direktno potčinjavanje državnog aparata monopolističkom kapitalu usmereno je na jačanje eksploracije trudbenika i militarizaciji čitave narodne privrede u cilju organizovanja novih ratova. Antinarodna suština i reakcionarni karakter imperijalizma počeli su još oštije i određenije da se ispoljavaju, a usled toga još dublje i brže da se usađuje u svest širokih masa trudbenika shvatanje da upravo u imperijalizmu treba tražiti osnovni izvor svih socijalnih potresa i ratnih sukoba našeg doba.

Gorka kapitalistička stvarnost prisiljava trudbenike da se sve ozbiljnije zamisle o svojoj budućnosti. Prema podacima Međunarodne organizacije rada (MOR) za 1957. godinu, broj potpuno nezaposlenih se povećao u Kanadi i Holandiji za više od dva puta, u Švedskoj za 43%, u Belgiji za 34%, u SAD za 24% i u Engleskoj za 19%. Prema zvaničnoj izjavi predsenika Američke federacije rada i Kongresa sindikata proizvođača, Džordža Minia, u martu 1958. godine u SAD je bilo 5,250.000 potpuno nezaposlenih i preko 3,000.000 delimično nezaposlenih. Iz izjava istog sindikalnog rukovodioca vidi se da su se nevolja i oskudica nadnele i nad mnoge milione američkih trudbenika koji su danas zaposleni u proizvodnji. „Perspektiva“ da ostanu bez posla i postanu suvišni ljudi preti širokim masama trudbenika i u drugim zemljama. Nedavno je zapadnonemački časopis „Revija“ objavio

pismo jednog od mnogih hiljada „suvišnih ljudi”. „U zemlji ekonomskog čuda” — piše on — „nema mesta za starije ljude, od četrdeset godina pa naviše. Njihova sudbina je nezaposlenost i zajedno s njom — nevolja, beda i očajanje”.

Milioni trudbenika u kapitalističkom svetu životare u bedi, naročito u kolonijalnim i zavisnim zemljama. Kako javlja časopis *World-News*, dohodak po stanovniku u engleskim kolonijama je manji od prosečnog dohotka u Engleskoj: u Tanganjici za 33 puta, u Koreji za 19 puta i u Nigeriji za 13 puta. Isti časopis piše da Crnac u engleskoj koloniji Sijera-Leone „danas živi polugladan... Na hiljadu rođene dece umire preko 500—600 dece do jedne godine starosti.”

Sve to zajedno i određuje odnos trudbeničkih masa prema kapitalizmu.

2

To što široke mase shvataju politiku imperijalizma, koja vodi jačanju klasnog i nacionalnog ugnjetavanja i raspirivanja novih razaračućih ratova koji prete narodima masovnim uništenjem, uzdiže sve antiimperijalističke snage na novi stupanj. Protiv kapitalističkog ropstva sve odlučnije istupa proletarijat — napredna klasa današnjice; sa robovanjem neće da se mire ni kolonijalni narodi, koji su se probudili iz velikog sna. Čvrsta volja naroda da se odupru agresiji i povećana svest o tome da ne treba trpeti i dopustiti socijalno ugnjetavanje vode tome da se svaka avantura koju zapadenu imperijalisti neminovno okreće protiv njenih organizatora i svršava njihovim vojnim i političkim krahom. Kako vidimo, zaoštravanje ekonomskih i klasnih suprotnosti u kapitalističkim zemljama u krajnjoj liniji se odražava i na moralno-političko stanje naroda buržoaskih država. Zaoštravanje suprotnosti između eksplotatorskih klasa i širokih trudbeničkih masa sve više otežava ideološku pripremu agresivnih ratova

i moralno-političko obezbeđenje ratnih planova. Ovde se u znatnoj meri ispoljava i nesigurnost u svoju budućnost, što stalno osećaju ljudi kapitalističkog društva. To ne može a da stalno ne slabi svest vojnika na frontu.

U vezi s tim poznati američki novinar Luj Fišer u knjizi „Takav je naš svet“ navodi veoma karakterističnu činjenicu. „Kada smo sleteli — autor govori o slučaju koji se desio u toku II svetskog rata — „Ajan, jedan od heroja bitke za Englesku, doveo me je do svog ‚harikena‘ i pokazao na 15 malih žutih kukastih krstića koji su bili nacrtani sa strane na trupu aviona lovca. ‚To su 15 nemачkih aviona koje sam oborio‘ — reče on potapšavši trup svog ‚harikena‘ kao što tapšu omiljenog konja. Ali se iznenada zamislio pa me je upitao: ‚Šta mislite, kada se sve ovo završi, da li ćemo ostati bez posla?‘“

Život u buržoaskom svetu je takav da čak i nad proslavljenim veteranim rata može da lebdi opasnost nezaposlenosti, bede i poniženja. Naravno, da sve to nikako ne može da jača moralni potencijal kapitalističkih zemalja ni u miru, a pogotovo ne u ratu.

Govoreći o tendenciji opadanja moralnog potencijala kapitalističkih zemalja, ne sme se ispuštati iz vida da je ekonomski sistem kapitalizma sposoban da pod izvesnim uslovima izazove porast morala potrebnog imperijalistima za pripremu i vođenje osvajačkih ratova. U takve uslove spadaju: kočenje razvoja političke svesti trudbenika u vreme „procvata“ kapitalističke ekonomike i mogućnost potkupljivanja vrhova radničke klase na račun ekstraprofita koji dobijaju monopolisti.

Naročiti značaj dobija okolnost što je u takvim zemljama, kao što su Engleska i SAD, veliki deo radničke klase još nedovoljno politički zreo. U vezi s tim dobro je da se podsetimo na jedan stav iz knjige predsednika Komunističke partije SAD V. Z. Fostera „Zalazak svetskog kapitalizma“: „... Radnici Amerike“ — piše on — „u većini se još nisu oslobodili intelektualne zavisnosti od kapitalizma. Oni još ne vide pred sobom konkretnu perspektivu socijalizma i nemaju razvijenu klasnu svest.“

Iako imaju razvijen klasni instinkt i zdravi borbeni proleterski duh, oni ipak ne povlače odsečnu ideološku granicu između sebe i klase kapitalista.”⁵⁾

Radnik koji ne ume da povuče oštru ideološku granicu između sebe i kapitalista, u izvesnoj meri povezuje, naravno, svoje blagostanje sa uspehom kapitalističkog preduzeća u kojem radi. Ideal njegovog života je lično blagostanje — mogućnost da kupi sopstveni televizor i na vreme da isplati menicu za stvari kupljene na otplatu.

Ekstraprofit omogućuje buržoaziji niza imperijalističkih zemalja da potkupi jedan deo radničke klase, postavivši ga u privilegovan položaj u poređenju sa ostalom masom trudbenika. Na taj način buržoazija stvara sebi oslonac u radničkoj klasi koji i do danas dosta vešto koristi.

Još u toku I svetskog rata desni socijal-demokrati Nemačke, Engleske i Francuske aktivno su podržavali osvajačku politiku imperijalista svoje zemlje. To su činili i kasnije. Interesantna je u tom pogledu činjenica da su upravo lideri desnih socijalista Francuske, koji su u svoje doba bili na čelu vlade, pristali da započnu imperialistički rat protiv Egipta. Sa njihovim odobrenjem se vodi i sramni rat protiv alžirskog naroda.

Lideri desnih socijaldemokrata Engleske, Francuske, Austrije i drugih zemalja odavno su postali odane sluge buržoazije. Oni ne pristaju na savez sa komunističkim partijama, bacaju se blatom na komunistički pokret, Sovjetski Savez i zemlje narodne demokratije. U svesti znatnog dela radničke klase oportunisti podržavaju iluziju o mogućnosti oslobođenja od eksplotacije i postizanja porasta materijalnog blagostanja i u okviru kapitalističkog uređenja društva i pri njegovom postojanju. Ovome treba dodati besprincipijelno delovanje savremenog revisionizma, koji se kiti perjem „branioca socijalizma”. Revisionisti, izdajući stvar radničke klase, vredaju stvarne tekovine socijalizma u SSSR i zemljama narodne

⁵⁾ Viljem Z. Foster: *Smiraj svetskog kapitalizma*, Moskva, 1951, str. 81—82.

demokratije, propovedaju teoriju prerastanja kapitalizma u socijalizam i usađuju u svest trudbenika mit o pomirenju klasa i smirivanju klasne borbe itd. Njihov podrivački rad nanosi naročito veliku štetu radničkom pokretu. Nije teško shvatiti da se u takvim prilikama najlakše šire i kultivišu militaristička gledišta.

Imperijalistički privredni sistem celokupnom usmerenošću svog razvijanja podržava i učvršćuje militarizam. Podvlačeći ovu okolnost, V. I. Lenjin je još 1918. godine ukazivao da se monopolistički kapitalizam „po svojim ekonomskim osnovama najmanje odlikuje miroljubivošću i slobodoljubivošću, a najviše razvojem soldateske na svakom mestu“⁶⁾)

U naše doba sve više jača „razvoj soldateske“, koji je neizbežan rezultat ekonomske osnove imperijalizma. Militarizam potčinjava sebi čitav privredni i politički život imperijalističkih država.

Ideolozi imperijalizma uveliko koriste militarizam i u moralno-političkoj pripremi naroda i armije za osvaјačke ratove. Stvar je u tome što militarizam pojačava nacionalistička raspoloženja zaostalih slojeva naroda, te time doprinosi još bržem izazivanju ratova.

„Ratovima“ — pisao je Lenjin — „pogoduju nacionalističke predrasude koje se sistematski kultivišu u civilizovanim zemljama u interesu vladajućih klasa, a sa ciljem da se proleterske mase odvrate od njihovih sopstvenih klasnih zadataka i nateraju da zaborave obavezu međunarodne klasne solidarnosti“⁷⁾)

U naše doba, nacionalističke predrasude se razvijaju i „produbljuju“ do najčudovišnjih razmara. Reakcionarni ideolozi imperijalizma veličaju i hvale najbesmislenije maltuzijanske ideje, koje priznaju kao politički pravilno, a sa pravne strane kao zakonito i moralno sve što smanjuje stanovništvo Zemljine kugle (naravno na račun

⁶⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 28, str. 219.

⁷⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 15, str. 170.

trudbenika). Udesi stihije, epidemije, glad i razorni ratovi koji uništavaju milione ljudskih života, proklamuju se za najveće dobročinitelje društva. Štaviše, prema mišljenju branilaca sličnih mizantropskih teorija, potpuno su opravdana najgnusnija sredstva uništavanja naroda, kao: masovna ubistva mirnog stanovništva za vreme rata, široka primena atomskih i hidrogenskih bombi, najnovijih otrova, bakteriološkog oružja itd.

Nemoguće je zamisliti da će sve ove i slične ideje mimoći svest ljudi a da ne ostave na njoj razorne posledice. Iskustvo rata sovjetskog naroda protiv nemačko-fašističkih osvajača dokazuje suprotno. Nemački fašizam uspeo je da otruje svest znatnog dela nemačkog naroda i da ga zarazi rasističkim i mizantropskim idejama. A šta je to stajalo čovečanstva, svima je poznato.

Ekonomski uslovi koji pomažu imperijalizmu da sačuva izvesne moralne rezerve unutar kapitalističkih država ne prestaju da deluju i sada, oni će delovati i ubuduće. I nema sumnje da će u slučaju izbijanja novog svetskog rata znatan broj vojnika u armijama imperijalističkih država biti pod uticajem privatno-sopstveničkih iluzija i predrasuda koje im kaleme sve životne okolnosti u buržoaskom društvu.

Prema tome, savremena imperijalistička ekonomika koja izaziva ratove našeg doba, vrši dvojaki uticaj na moralne snage naroda i armija imperijalističkih država. S jedne strane, pošto su oštре suprotnosti između rada i kapitala i između kolonijalnih naroda sve veće, to one sve više i više nagrizaju moralni potencijal imperijalističkih država. S druge strane, neke osobenosti imperijalističke ekonomike pomažu slabljenju političke svesti trudbenika, što imperijalisti dosta umešno koriste za svoje interese.

Sve to treba uzimati u obzir da bi se trezveno i objektivno procenio moralni potencijal imperijalističkih država u ratu koji one pripremaju.

2. POLITIČKI IZVORI RATOVA I PORAST ULOGE MORALNO-POLITIČKOG FAKTORA

1

Ako su osnove pojava ratova u ekonomskom uređenju antagonističkog društva, njih uvek politika neposredno izaziva. Upravo politika otkriva onaj mehanizam društvenih snaga koji neposredno vodi ratu.

„Rat je nastavak politike drugim sredstvima“ — govorio je i Lenjin. — „Svaki rat je nerazdvojno vezan sa onim političkim uređenjem iz kojeg proističe. Tu istu politiku koju je određena država, određena klasa unutar te države dugo vodila pre rata, neizbežno i neminovno nastavlja u toku rata, promenivši joj samo formu delovanja“.⁸⁾

Ova Lenjinova postavka, koja ima opšti karakter, podvlači nekoliko neobično važnih momenata. Prvo, ovde se govori o neraskidivom jedinstvu rata i politike što toliko često ignorisu ili izvrću sociolozi i vojni teoretičari savremene buržoazije. Ako je rat nastavak politike, onda nije teško shvatiti da i sve specifične strane rata odražavaju u sebi karakter politike klase koja je i sprovodi. Ta politika određuje ciljeve rata, načine njegovog vođenja, karakter popune, obuke, vaspitanja i borbenog korišćenja armija. Politika potčinjava ciljevima rata i sve moralne snage zaraćene države. Zapodenuvši rat, njegovi izazivači teže u prvom redu da stave pod svoju kontrolu moral naroda i armije, kako bi u ideološkom pogledu ojačali ratne planove. Bez toga najsavršenija i svestrana tehnička priprema može ostati da visi u vazduhu.

Drugo, V. I. Lenjin politiku koja dovodi do rata razmatra u nerazdvojnoj povezanosti sa društvenim uređenjem, sa čitavom linijom aktivnosti klase i države razrađenom u toku jednog dugog perioda. Takvo shvatanje politike udara po subjektivističkim shvatanjima uzroka ratova koja su široko rasprostranjena u kapitalističkom

⁸⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 24, str. 364.

svetu. Ima dosta savremenih vojnih ideologa koji priznaju zavisnost rata od politike, ali oni tumače politiku kao liniju aktivnosti koja u potpunosti zavisi od volje pojedinih lica.

Rat ne izaziva volja pojedinaca, makar da su moćne istorijske ličnosti, niti samovolja „zlonamernih ljudi”, već objektivni uzroci koji proističu iz same suštine eksploratorskog poretka. Fojedine ličnosti mogu ubrzati izbijanje rata, ali one ga ne mogu prema svojoj želji izazvati, ako nema potrebnih objektivnih uslova. Odavde je jasno da moralne snage naroda ni armija ni stanje njihovog duha ne mogu zavisiti samo od rukovođenja pojedinih ličnosti, volja i vojskovođa. Glavni izvor ovih snaga jeste upravo u društvenom i državnom uređenju zaraćene države, u njenoj politici.

Najzad, treće, navedena Lenjinova postavka sadrži izuzetno važnu misao o različitom karakteru ratova u zavisnosti od političkih ciljeva. Ako je rat nastavak politike, onda prema tome karakter rata zavisi u prvom redu od smera politike, od ciljeva rata koje odražavaju zadaci politike. Eto, zbog čega marksisti nikad nisu bili pacifisti koji ne vide i ne žele da vide principijelnu razliku između pravednih i nepravednih ratova. Marksisti, osuđujući osvajačke ratove kao zločinačke i protivnarodne, u isto vreme smatraju pravedne ratove kao potpuno zakonite.

Iz ovoga sledi da moralno stanje naroda i armija u toku rata u ogromnoj meri zavisi od karaktera rata. Nepravedni ratovi se obično, ukoliko mase postaju svesnije njihovog zločinačkog karaktera, vode u okolnostima postepenog slabljenja morala naroda i armije. Obrnuto, pravedni ratovi uzdižu duh naroda i vojničkih masa, jačaju ga i povećavaju, i ubrzavaju pobedu.

Kako vidimo, već se u svetlosti najopštijih postavki marksističko-lenjinističkog učenja o ratu kao nastavku politike određuju neki momenti koji su važni za shvatanje mesta, značaja i uloge moralnih snaga zaraćenih masa. Ali, to još, naravno, nije dovoljno. Da bi se pošlo dalje,

potrebno je poznavati političke izvore ratova savremene epohe, kao i njihove najvažnije osobenosti. Samo pod tim uslovima se može odgovoriti na pitanja: usled čega u savremenim ratovima neprekidno raste uloga morala naroda i armija i koje strane morala zaraćenih masa dobijaju sada odlučujući značaj.

Kako je već rečeno, savremena ekonomika kapitalizma sadrži najdublje suprotnosti koje vode zaoštravanju borbe između imperijalističkih država ili njihovih grupacija za svetsko gospodstvo. Težnja ka vladavini nad svetom najpotpunije i najsažetije izražava imperijalističku politiku. „Vladavina svetom” — ukazivao je Lenjin — „jeste, kratko rečeno, sadržina imperijalističke politike, čiji je nastavak imperijalistički rat“.⁹⁾

Ako je glavna sadržina imperijalističke politike borba za vladavinu svetom, onda, prema tome, neposredni izvor ratova savremene epohe treba tražiti upravo u politici odgovarajućih država ili klase unutar tih država. Njihove težnje za vladavinom nad svetom neminovno vode ratu, jer ne postoji druga sredstva za postizanje ovog cilja.

Treba, međutim, imati u vidu da buržoazija nikad otvoreno ne priznaje osvajačke ciljeve svoje politike. Buržoaski ideolozi na sve načine skrivaju prave uzroke imperijalističkih ratova i koliko mogu maskiraju pravu sadržinu politike imperijalističkih država. Prvo, u tom cilju oni imperijalističku politiku, koja u stvari izražava interes šačice monopolista, licemerno proglašavaju za „opštenacionalnu“ politiku. To im pomaže da osvajačke ratove prikazuju kao oruđe nacionalne politike.

Drugo, buržoaski ideolozi teže da povezuju postanak ratova samo sa potrebama i zadacima spoljne politike, odvajajući je od unutrašnje politike. To se objašnjava time što je lakše spoljnju politiku države prikazati kao opštenacionalnu, te je, prema tome, lakše stvoriti bar prividan jedinstven front svih slojeva stanovništva protiv „spoljnog neprijatelja“, lakše je raspiriti šovistička

⁹⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 23, str. 24.

raspoloženja u masama. Iskustvo pokazuje da ne može a da se ne računa s tim, jer buržoazija često uspeva da moralno i politički iskvare znatne slojeve naroda i da ih preobrazi u poslušne izvršioce svoje volje. Eto zbog čega su naročito opasne priče desnih socijaldemokrata o tome da spoljna politika buržoazije tobož nikako ne zavisi od unutrašnje politike.

Raskrinkavajući oportuniste, V. I. Lenjin je pisao: „Odvajati ‚spoljnu politiku‘ od politike uopšte ili štaviše suprotstaviti spoljnu politiku unutrašnjoj u osnovi je nepravilna, nemarksistička i nenaučna misao“.¹⁰⁾ U stvari, svi pravci spoljne politike neraskidivo su povezani sa unutrašnjom politikom i ona ih određuje. Tako, ako se buržoazija unutar svoje zemlje stara da osigura najveće dobiti na račun neograničene eksploracije trudbenika, onda ona teži pljački drugih naroda izvan granica države radi istog cilja.

Ako radnička klasa zadobivši političku vlast, teži u svojoj zemlji jačanju bratstva i prijateljstva trudbenika, onda se ona izvan granica zemlje bori za mir među narodima, za mirnu koegzistenciju država s različitim socijalnim uređenjem, za podršku podjarnljjenih nacija i za bratstvo i prijateljstvo zemalja socijalističkog lagera.

Iz svega rečenog jasno je da se karakter rata i njegove posledice ne mogu shvatiti ako se ne uzmu u obzir jedinstvo i uzajamni odnos spoljne i unutrašnje politike države, ako se ne prouče njeni odnosi sa drugim zemljama i odnosi klase unutar zemlje. Pri tome je potrebna analiza politike u toku niza godina, i nije potrebna orientacija na njena krvudanja i odstupanja već na njenu osnovnu razvojnu liniju.

Pitanje jedinstva rata i politike ima još jednu važnu stranu, koja se nikad ne sme ispuštati iz vida. Radi se o tome da je politika države koja spremi rat, izložena snažnom delovanju društvenih snaga koje se odupiru tom ratu. Mi možemo pogrešiti u shvatanju karaktera i uzroka datog rata, ako ne uzmemo u obzir sve istorijske

¹⁰⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 23, str. 31.

okolnosti u celini i ako ne uzmemu u obzir da se politika svake države nalazi u određenoj vezi sa politikom drugih država, sa voljom naroda i sa svetskim javnim mnenjem.

Upravo od ovih okolnosti je polazio XX kongres KPSS, ukazavši da u savremenim uslovima nema fatalne neizbežnosti rata, pošto su u svetu sazrele snage koje su u stanju da ga osujete. U posleratnom periodu su nastale svetsko-istorijske promene u uzajamnom odnosu političkih snaga. Socijalizam se pretvorio u svetski sistem koji raste i jača svakog dana. Sve više se širi zona mira, a demokratske zemlje, koje su zainteresovane za popuštanje međunarodne zategnutosti i aktivno se bore za mir, učvršćuju svoje pozicije. U svim zemljama raste pokret prijestolica mira. Nije neobično što je agresorima u takvim uslovima mnogo teže da mobilišu javnost za otpočinjanje rata, da podignu za to potreban moral naroda i armije, a kamoli da ga pretvore u faktor pobjede.

„U današnje vreme snage mira su toliko narašle da postoje realne mogućnosti za otklanjanje rata, što je očigledno pokazao krah agresivnih imperialističkih planova u Egiptu. Propali su i njihovi planovi usmereni na iskorisćenje kontrarevolucionarnih snaga za obaranje narodno-demokratskog poretku u Mađarskoj“.¹¹⁾

Pitanje rata ili mirne koegzistencije predstavlja danas osnovni problem čitave svetske politike. Da li će reakcionarne snage uspeti ili ne da izazovu novi svetski rat, u odlučujućoj meri će zavisiti od toga koliko će snage mira biti moćne i organizovane i kako će brzo i efikasno one stúpiti u akciju u slučaju sazrevanja novog ratnog konflikta.

Dok unutrašnji ekonomski i politički razvitak kapitalizma, kako je to i izneto, vodi oružanom sukobu, za razvoj socijalističkog društva nije potreban rat.

Osvajački ratovi su tuđi socijalizmu, njegovom društvenom uređenju, njegovoj politici, ideologiji i moralu. To se dobro vidi na primeru Sovjetskog Saveza koji u

¹¹⁾ Dokumenti savetovanja predstavnika komunističkih i radničkih partija, Moskva, državno političko izdanje, 1957, str. 10.

toku čitave svoje istorije nije učestvovao ni u jednom osvajačkom ratu. Socijalistička država nema i ne može da ima nikakve razloge koji bi je pobudivali da vodi nepravedan rat.

„Ima li socijalistička država“ — kaže se u izveštaju CK KPSS XX kongresu partije — „ma i jedan motiv za izazivanje agresivnog rata? Da li mogu da postoje kod nas klase ili grupe koje interesuju rat kao sredstvo bogaćenja? Ne. One su kod nas odavno likvidirane. Možda mi imamo malo zemlje i prirodnih bogatstava, možda nam nedostaju izvori sirovina ili tržišta za plasiranje naše robe? Ne, svega toga imamo na pretek. Šta će nam onda, molim vas, rat? On nama nije potreban, mi u principu odbacujemo politiku usled koje se milioni ljudi bacaju u rat radi sebičnih interesa šačice milijardera“.¹²⁾

Kako se vidi, svi za kapitalističku stvarnost obični motivi koji vode izbjijanju rata nemaju mesta u socijalističkom društvu. Što se tiče tvrđenja buržoaskih ideologa da Sovjetski Savez tobže teži da snagom oružja utvrdi u drugim zemljama socijalističke ideje i poredak, ona su čista besmislica. Revolucije se ne prave po porudžbini, one se ne „uvoze“ spolja, one su rezultat unutrašnjeg razvitka zemlje i sazrevanja revolucionarne krize u njoj.

Iskustvo istorije — najtačniji pokazivač delovanja klasa i država koje se bore — neosporno dokazuje da ratove koje je Sovjetski Savez bio prinuđen da vodi nije izazvao on već kapitalisti koji ga okružuju. U tim ratovima su sovjetski narod i njegove oružane snage branili nezavisnost svoje zemlje i opstanak najprogresivnijeg društvenog i državnog uređenja današnjice. Ratovi za odbranu socijalističke otadžbine su najpravedniji ratovi koji teže uzvišenim i plemenitim ciljevima.

Politika sovjetske države, prema tome, ni u jednom stadijumu svog razvitka nema potrebe za ratom, ne vodi njemu i ne sadrži u sebi ratnu opasnost. Ali naša politika

¹²⁾ N. S. Hruščov: *Izveštaj Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza XX kongresu partije*, državno političko izdanje 1956, str. 37.

ne isključuje već zahteva primenu oružja u interesu odbrane socijalističkog poretka i svih njegovih tekovina, u interesu internacionalne solidarnosti trudbenika i u interesu obuzdavanja agresora.

Ovo se u celini odnosi na svaku drugu zemlju socijalističkog lagera. „U svim socijalističkim zemljama nema klase ili slojeva stanovništva koji bi bili zainteresovani za rat. Tu su na vlasti radnici i seljaci koji su u svim ratovima podnosili najveće žrtve. Zar onii mogu željet novi rat? Cilj komunista je izgradnja društva u kome će biti obezbeđeno opšte blagostanje, procvat svih naroda i večiti mir među nacijama. Socijalističkim zemljama je potreban čvrst mir radi toga da bi se izgradilo takvo društvo. Stoga nema doslednijih neprijatelja rata i upornijih boraca za mir nego što su komunisti!“¹³⁾

Dakle, neposredne izvore savremenih ratova ne treba tražiti u politici neke socijalističke zemlje, velike ili male, već u politici imperialističkih država koje teže prisvajanju izvora sirovina i tržišta za plasiranje svoje robe kao i gospodarenju svetom.

2

Razmatranje političkih izvora savremenih ratova ima izuzetno veliki značaj za shvatanje suštine moralno-političkih mogućnosti ove ili one države i za razjašnjavanje njihove sve veće uloge kako u pripremi tako i u vođenju rata.

Odnos narodnih masa prema politici zaraćenih država postao je toliko važan faktor da je u savremenim ratovima već nemoguće da se povuče razlika između vojne i moralno-političke pobede i između vojnog i moralno-političkog poraza. Tako je победa sovjetskog naroda u građanskom ratu najkрупniji vojni i politički poraz svet-

¹³⁾ Dokumenta savetovanja predstavnika komunističkih i radničkih partija, Moskva državno političko izdanje, 1957, str. 29—30.

skog imperijalizma. To je ujedno bila ne samo vojna već i moralno-politička pobeda mlade sovjetske države, očita manifestacija njene životne snage i nepobedivosti. U godinama II svetskog rata nemački fašisti, koji su se oslanjali na mizantropsku rasnu teoriju, nisu mogli da stvore moralno-političke preduslove za svoje učvršćenje uprkos privremenim vojnim uspesima.

U savremenim ratovima moralno-politički poraz može da se pretrpi čak i kada nije praćen vojnim porazom. Upravo to se desilo američkim i drugim interventima u Koreji, a u analognom položaju su se našli i englesko-francusko-izraelski agresori u Egiptu. Moralno-politički gubitak koji su oni pretrpeli bio je mnogo veći i osetljiviji nego čisto vojni gubici.

Iz ovog što je rečeno nije teško izvući zaključak da su za potpunu pobedu u savremenom ratu potrebna ne samo čisto vojna već i moralno-politička sredstva. Zaraćena strana koja nema moralno-političkih rezervi ili nije sposobna da ih pravilno iskoristi, izlaže se opasnosti da izgubi rat čak i pri moćnom naoružanju i prvaklasnoj borbenoj tehnici.

Svim ovim se objašnjava oština pitanja o spajanju savremene oružane borbe ne samo sa ekonomskom već i sa moralno-političkom borbom (ideološka, diplomatska i dr.). Fri tome moralno-političku borbu agresor organizuje i sprovodi mnogo ranije no što će otpočeti ratna dejstva. S obzirom na to u zapadnim zemljama, naročito u SAD počele su se javljati teorije koje slave „posredno prilaženje“ ostvarenju agresivnih ciljeva u odnosu na SSSR i zemlje narodne demokratije. Sve ove teorije polaze od toga u veku nuklearnog i termonuklearnog oružja „neposredna dejstva“, tj. otvoreno agresivni akti „mogu postati veoma opasni za same organizatore. Imperijalisti zbog toga daju prednost, kad god je to moguće, „posrednim dejstvima“, uključujući pri tome i sredstva moralno-političke dezorganizacije protivničke pozadine i vojske.

Lidl Hart, jedan od predstavnika teorija takve vrste, otvoreno falsifikujući stvarni istorijski proces, pokušava

da dokaže da su i u prošlosti sve najveće pobeđe postig-nute jedino pomoću strategije posrednog dejstva. S tog gledišta on tumači i poraz fašističke Nemačke u II svet-skom ratu. Hitler je, prema njegovom mišljenju, posti-zao uspehe u ratu protiv evropskih država uvek kada je uveliko primenjivao protiv svojih neprijatelja sredstva „moralnog“ delovanja: potkupljivanje, prevara, demago-gija, podrivanje zemlje iznutra itd. Na taj način je, na primer, pala Francuska. Čim je Hitler prešao na strate-giju totalnog uništavanja, on je propao zajedno sa dži-novskom nacističkom i političkom ratnom mašinom koju je stvorio.

U takvim rezonovanjima ima i nešto istine. Ali ona baš i svodi na nulu „naučne pronalaske“ Lidl Harta. Hi-tlerovcima je stvarno polazilo za rukom da postupe ili pridobiju mnoge uticajne ljude vladajuće klase niza ev-ropskih zemalja. „Oni su đavolskom snalažljivošću“ — kaže Kouplend, autor dela „*Psihologija i vojnik*“ — „iskoristili tu činjenicu da je moralni lik najvažniji pri proceni svakog individuma. Oni su pre upada u neku zemlju odlično znali ko se u njoj može kupiti i po koju cenu. Oni su savršeno igrali na karti strahovanja koja se kriju duboko u duši svakog čoveka“.¹⁴⁾

Hitler je pokušao da ovu strategiju „posrednog dej-stva“ primeni i na SSSR, ali, kao što je poznato, to mu nije uspelo. Tok velikog otadžbinskog rata je očigledno pokazao kakve je katastrofalne posledice za hitlerovsko komandovanje imala nepravilna procena morala naroda i armije sovjetske države. Ovo iskustvo je takođe potvr-dilo pravilnost pozicija sa kojih je sovjetsko političko i vojno rukovodstvo umelo u toku rata da proceni odnos svojih i neprijateljskih snaga, kako u vojnem tako i u moralno-političkom pogledu.

Na taj način, pretpostavke Lidl Harta o tome da je Hitler mogao pomoći „posrednih dejstava“ da dobije rat protiv SSSR pokazale su se kao potpuno neosnovane. Lidl Hart nije shvatio da takva strategija ne može biti

¹⁴⁾ Kouplend: *Psihologija i vojnik*, Moskva, 1958, str. 61.

efikasna u odnosu na zemlju gde je stvoreno nerazrušivo moralno-političko jedinstvo čitavog društva. Sa upornošću nepopravljivog doktrinara on pokušava da dokaže svojim američkim gospodarima da je spas u borbi sa sovjetskom oružanom snagom upravo u strategiji „posrednog dejstva”, a pre svega u prevari, kleveti, demagogiji, tj. u „hladnom ratu”. Ovaj ideolog „zapadne civilizacije” reklamira i hvali podmukle metode moralne dezorganizacije koje su razradili i primenjivali nemački fašisti. On zahteva da se one razvijaju i koriste.

Ako se baci pogled na savremenu politiku SAD, nije teško videti da se ideje slične vrste već odavno ostvaruju u praksi. Potvrda toga je kombinovanje zloglasne „politike sa pozicije sile” i „hladnog rata”, težnja da se po svaku cenu — pomoću demagogije, kleveta, prevare, „bele”, „sive” propagande — osigura moralno-političko preim秉stvo u budućem „vrelom” ratu.

G. Kissinger, autor knjige „Atomsko oružje i spoljna politika”, koja je izašla u SAD 1957. godine, priznaje sa gorčinom: „Mi nismo uspeli da mobilišemo svetsku javnost ni u pogledu Nemačke, ni za Koreju, ni za domene naših satelita. Ali Formoza je postala simbol američke nepomirljivosti, a naše vojne baze u inostranstvu — simbol američke agresivnosti”.

Pa šta! Tome se ne treba čuditi. Politika „sa pozicija sile”, politika „hladnog rata” i trka u naoružanju svake godine postaju sve nepopularnije. U isto vreme politika SSSR i zemalja narodne demokratije osvaja simpatije miliona i miliona ljudi.

Borba Sovjetskog Saveza za mir, koja je našla odjeka i podršku u čitavom svetu, naročito uz nemirava ideologe američkog imperijalizma. Njih zabrinjava što je pokolebana vera u Sjedinjene Države i što to sve više utiče na „neutralistički nastojane Evropejce”, kao i na zemlje Azije i Afrike. Ovi ideolozi se upinju da opadanje američkog prestiža u čitavom svetu objasne elastičnošću političke linije SSSR. Isti Kissinger se žali: „...Dok se mi

obraćamo sovjetskim rukovodiocima, oni se obraćaju narodima čitavog sveta".

Naravno da je spoljna politika Sovjetskog Saveza elastična, zdrava i dalekovida politika. Ali osnovni uzrok uspeha sovjetske politike je u tome što ona odgovara najintimnijim nadama svih običnih ljudi sveta koji mrze rat, njegove propagatore i organizatore. Eto zbog čega sovjetska vlada može da se obrati neposredno narodima čitavog sveta, što nisu u stanju da učine vlade imperijalističkih zemalja.

Politika SSSR, kao i čitavog socijalističkog lagera je istinita, jasna i shvatljiva najširim masama. Ona se dosledno i nepokolebljivo sprovodi u život. Njoj su tuđi zastrašivanje i zveckanje oružjem, a još više orientacija na izazivanje rata. U tome je njena najveća prednost i u tome je izvor onih stalnih moralnih uspeha koje ona postiže.

3. OSOBENOSTI SAVREMENIH RATOVA I PORAST ULOGE MORALNO-POLITIČKOG FAKTORA

Razmatrali smo pitanja uticaja ekonomike i politike na moralne snage naroda i armija. U vezi s tim razjašnjene su i najvažnije društveno-ekonomske osobenosti rata savremene epohe. Ali se ne sme zaboravljati ni to da su ratu kao društvenoj pojavi svojstvene specifične osobenosti i da one takođe vrše ogroman uticaj na ljude koji na frontu vode oružanu borbu i na ljude u pozadini što svojim radom obezbeđuju njene potrebe.

Sovjetski istraživači osnovnih problema savremenog rata obično ukazuju na sledeće njegove osnovne osobenosti: svetske razmere i koalicioni oblik; mnogostran karakter i komplikovanost borbe; određenost cilja; učešće čitavog naroda u ratu i masovni karakter savremenih oružanih snaga; masovna primena mašina, najnovije bor-

bene tehnike i oružja velike snage. Bez sumnje da postoje i druge osobenosti, ali mi ćemo se zadržati na gore nabrojanim kao glavnim i odlučujućim.

1

Iskustvo poslednjih decenija neosporno dokazuje da se savremeni ratovi, ma gde izbili, neizbežno pretvaraju u svetske sukobe. U naše doba termin „ograničeni rat” je izgubio svoj smisao koji je ranije imao. Danas je teško zamisliti rat koji bi bio strogo ograničen samo na jedno područje. Svaki takav rat neizbežno zadire u interesu svih naroda i država. Pošto u savremenoj eposi svetske ekonomski veze postaju opšte i pošto se političke veze između zemalja takođe neobično proširuju, to se svaki rat, ma u kojem delu sveta da se pojavi, može pretvoriti u opšti svetski rat. Istorija u potpunosti potvrđuje ovaj zaključak.

Iz svega ovoga sledi da će se svetski ratovi moći voditi jedino od strane blokova i koalicija država. Ni jedna država, pa ni najmoćnija nije u stanju da bez pomoći saveznika podnese težinu svetskih ratova. To danas svi priznaju. Prema izjavi, na primer, američkog generala Ridžveja „rat koalicionog tipa očigledno je postao normalan oblik svakog ozbiljnog sukoba”.¹⁵⁾

Problem koalicije u uslovima ozbiljnih suprotnosti između imperijalističkih zemalja je, pre svega, politički problem. I nije neobično što u vezi s tim uloga i značaj moralno-političkog faktora neobično raste. Pred političke liderе kapitalističkih zemalja i rukovodioce armije postavlja se niz najkomplikovaniјih, često skoro nerešivih problema. Tu u prvom redu spada obezbeđenje političkog poverenja među saveznicima, koji često postupaju u smislu Krilovljeve basne „Labud, rak i štuka”.

Poznato je, na primer, da se na početku I svetskog rata glavnokomandujući britanske armije Frenč nije žu-

¹⁵⁾ Časopis „Army Information digest”, oktobar 1954.

rio da pruži efikasnu pomoć francuskoj armiji, čije se levo krilo nalazilo u opasnosti od nemačkog obuhvata. Pre svega, britanski general nije mislio o zajedničkom interesu i o interesu saveznika koji se našao u teškom položaju, već o tome kako da sačuva svoju armiju od eventualnog poraza. Takvi primeri uopšte nisu usamljeni, ima ih dosta i u istoriji II svetskog rata. Interesantno je da mnogi buržoaski novinari i istoričari koji su pisali o II svetskom ratu, otvoreno priznaju neusklađenost u dejstvima, postojanje strategijskog raskoraka i razmirica između saveznika. Američki novinar Ingersol u knjizi „*Strogo poverljivo*“ podrobno piše o neprijateljskim odnosima između Bredlja i Montgomerija i o ozbiljnim strategijskim nesuglasicama između američkog i britanskog višeg komandovanja. On iznosi da su se čarke između pojedinih savezničkih vojnih rukovodilaca izrodile 1945. godine u ozbiljan sukob.

To što učesnici koalicije ne žele da se žrtvuju, da preuzmu ozbiljan rizik u ime zajedničkih ciljeva, zatim borba za vlast i uticaj u sferama višeg komandovanja, izaziva i ne može a da ne izazove kod zaraćenih armija osećanje nesigurnosti, nestabilnosti svog položaja, vredanja i neprijateljskog raspoloženja prema saveznicima. Poznato je iz istorije II svetskog rata da je među trupama engleske narodnosti uveliko bilo rašireno neprijateljsko raspoloženje prema Amerikancima, zbog njihove nadmenosti, grubosti i netaktičnosti prema britanskim saveznicima po oružju i prema engleskom civilnom stanovništvu.

Slični odnosi između saveznika naročito su se zaoštrenili za vreme rata u Koreji, kada su imperijalističke države istupile kao ugnjetači slobodoljubivog korejskog naroda koji se borio za svoju nezavisnost. Korejski rat je naročito očigledno potvrđio istinu da u nepravednom ratu ne može između saveznika biti pravog borbenog prijateljstva i vojničkog bratstva.

Pošto su se armije imperijalističkih država uvek vaspitavale i vaspitavaju se u duhu šovinizma i rasističkih

ideja o preimcuštvu jedne nacije nad drugom, uzajamne sumnje i nepoverenje između vojnika raznih armija neumitno prerastaju u nacionalno neprijateljsko raspoloženje pa čak i u neprijateljstvo. U toku II svetskog rata nemacki vojnici, zaraženi nacističkim besmislicama o nadmoćnosti arijevske rase nad svim ostalim rasama, sa prezirom su se odnosili prema svojim saveznicima. Američke trupe u Koreji su smatrалe svoje južnokorejske „saveznike” za ljudе niže rase. Poznati su mnogi primeri kada američko komandovanje nije bacalo u borbu i u očiglednu smrt svoje trupe, već trupe saveznika, ostavljajući ih pri tom bez pomoći.

Nije teško izvesti zaključak da koalicija kojoj nedostaje duh istinskog prijateljstva ne može biti čvrsta za duže vreme. Ovu okolnost dobro vide i sami buržoaski ideolozi. Tako, Robert Ingram u knjizi „Ili savez, ili rat”, hvaleći na sve moguće načine sposobnost Zapada za stvaranje jedinstvenog vojnog saveza, u isto vreme ne može a da ne prizna da se u budućem ratu sa primenom najrazornijih borbenih sredstava višestruko povećava tendencija ka raspadanju buržoaskih vojnih koalicija. „Želja da se umakne, da se nađe izgovor za uklanjanje od izvršenja savezničke obaveze u savremenom ratu ispoljiće se jače no ikada ranije.”

Da će se takve stvari dešavati i u budućem ratu, upravo na ovaj način, dobro se vidi na primeru današnjih blokova koje organizuju američki imperijalisti u svim delovima sveta. Poznato je da svi vojni blokovi — NATO, SEATO, Bagdadski pakt — već sada prezivljavaju izuzetno ozbiljne teškoće. Tako je, na primer, u uvodnom članku engleskog konzervativnog dnevнog lista „Jorkšir post” rečeno da se NATO nalazi u najozbiljnijoj krizi, čiji koren zadiru u najdublje protivrečnosti „slobodnog sveta”. „Kriza NATO” — ukazivao je list — „to je manifestovanje svestrane krize Zapada... Stvar je u tome što kриза NATO predstavlja ne samo političku i vojnu, već i moralnu krizu”.

Rajnhart, jedan od vojnih pisaca SAD, čudi se što ljudi nemaju poverenja u Sjedinjene Države u moralnom pogledu. Njemu nije shvatljivo zbog čega Sovjetska Rusija, koju on pomamno kleveće, ima podršku miliona ljudi izvan svojih granica.

„Ma kako da je paradoksalno — piše on u svojoj knjizi „Američka strategija u atomskom veku“ — „ali materijalistička Rusija vrši ekspanziju koristeći uveliko širenje ideja, a Sjedinjene Države odgovaraju na to grozničavim podizanjem vojnih barijera i ojačavanjem ekonomskih pojaseva po čitavoj Zemljinoj kugli. To je teško priznati, ali mi smo očigledno promenili uloge. Zar smo mi sami već izgubili veru u ideale, zahvaljujući kojima je bila stvorena naša zemlja?“

Naravno, ovde je pripisivanje ekspanzije Rusiji potpuno neosnovano. A što se tiče idejnog uticaja „materijalističke“ Rusije, u snazi njenih ideja nema ničeg paradoksalnog, jer su te ideje odavno dokazale svoju sposobnost da duboko prodrnu u svest miliona običnih ljudi — istinskih tvoraca ljudske istorije.

Kako vidimo, pred savremenim imperijalizam, koji teži novim ratovima da bi se obogatio i učvrstio svoju vlast i privilegije, stvarno se postavljaju mnogi komplikovani problemi, povezani sa potrebom moralno-političkog učvršćivanja svojih vojnih blokova u uslovima njihove ozbiljne krize.

Socijalističke države, protiv kojih je usmerena oštrica imperijalističkih blokova, po svojoj prirodi nisu težile i ne teže rešenju spoljnopolitičkih suprotnosti putem rata. One su uvek bile protiv podele sveta na vojne blokove. Ali u uslovima kada imperijalisti jačaju i proširuju svoje agresivne blokove i odbijaju da ih likvidiraju, niz socijalističkih država se ujedinio u organizaciji Varšavskog pakta, koji isključivo ima odbrambeni karakter.

Organizacija Varšavskog pakta je prototip one vojne koalicije koja može da se formira ako učesnici pakta budu napadnuti od strane imperijalističkih država. Takođe savez će bezuslovno biti znatno moćniji od bilo ka-

kvog agresivnog bloka, jer se uzajamni odnosi zemalja socijalističkog lagera temelje na uzvišenim principima, koje oni svi poštano sprovode: potpunoj ravnopravnosti, poštovanju teritorijalnog integriteta, državnoj nezavisnosti i suverenitetu i nemešanju jednog u unutrašnje poslove drugog. Nerazdvojni deo njihovih međusobnih odnosa je bratska uzajamna pomoć u kojoj nalazi svoj efikasan izraz princip socijalističkog internacionalizma.

Poznato je da su agresivni krugovi Zapada preuzimali i preuzimaju očajničke pokušaje da potkopaju moć i kompaktnost socijalističkog lagera. Reakcija je, na primer u vezi sa kultom ličnosti i njegovim posledicama, uložila sve snage da ocrni našu državu, okleveta KPSS, potkopa rukovodeću ulogu SSSR u svetu socijalizma i da dezorganizuje komunistički pokret.

Za pobedu u svetskom ratu nije potrebna samo čvrsta koalicija zemalja koje su ujedinjene zajedničkim ciljevima, već i podrška ili u najmanju ruku simpatije javnosti onih država koje su uvučene u konflikt. Na žalost, ovde nemamo mogućnosti da detaljno razmotrimo ovu stranu pitanja. Ali potrebno je reći da reakcionarni, osvajački ciljevi agresora ne mogu naići na razumevanje naroda neutralnih zemalja, dok će pravedni ciljevi svakog oslobođilačkog rata izazvati simpatije i najširu moralnu podršku.

2

U savremenim svetskim ratovima, koji ponekad obuhvataju čitave kontinente, pobeda se ne može postići malim armijama, pa ma kako one bile savršeno naoružane. Da se zadovolje potrebe frontova, koji se često protežu hiljade kilometara, da osvoje ogromna ratišta, potrebne su mnogomilionske armije. Nije čudo što je broj mobilisanih za vreme I svetskog rata u svim zaraćenim zemljama iznosio 68 miliona ljudi, a u II svetskom ratu stavljeno je pod oružje 110 miliona ljudi. Ako se uzme u ob-

zir da takvi ratovi potčinjavaju industriju i poljoprivredu za svoje potrebe, izlazi da čitavo odraslo stanovništvo radi za rat. Savremene ratove, kako je više puta ukazivao V. I. Lenjin, vode masovne armije. On je još u vezi sa rusko-japanskim ratom pisao: „U nepovrat su otišla ona vremena kada su ratove vodili najamnici ili predstavnici odnarođene kaste. Sada ratove vode narodi...”¹⁶⁾

Docnije se neizmerno povećala uloga narodnih masa na svim područjima društvenog života i u ratu. Ratovi savremene epohe ne mogu usled svoje obimnosti da se vode, a još manje da se dobiju bez podrške nacije, odnosno naroda. Država koja je osigurala svesnu opštenarodnu podršku za svoje ratne napore — ima sigurne izglede na pobedu.

Ali podrška čitavog naroda ne može se organizovati po želji pojedinih ljudi ili čak i vlada. Svaka zemlja, u zavisnosti od njenog društveno-ekonomskog sistema i političkih ciljeva rata koji vodi, ima određene mogućnosti za korišćenje narodnih masa u cilju obezbeđenja pobeđe. Ove mogućnosti su, bez sumnje, manje kod buržoaskih nego kod socijalističkih zemalja.

Rat zaista vode narodi, pa kad on ima osvajački karakter, prirodno je što nastaje i stalno raste opasnost otvorenog ili skrivenog otpora trudbenika agresivnoj politici. Prošla su vremena kada je vojnik išao u rat ravnodušan prema njegovim ciljevima i prema pitanju „za koga ratuje”. Pokornih i slepo poslušnih „olovnih vojnika”, naročito u uslovima dugotrajnog rata, ima sve manje, mada buržoazija čini sve da pridobije mase.

Buržoazija bez mase, govorio je Lenjin, ne može opstati, a u doba štampanja knjiga i parlamentarizma ona ih ne može voditi za sobom „bez široko razgranatog, sistematski izvođenog i dobro organizovanog sistema laskanja, laži, varanja, žongliranja modernim i popularnim rečcama, obećanja na desno i levo svakojakih reformi i svakojakih blaga...”¹⁷⁾

¹⁶⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 8, str. 34.

¹⁷⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 23, str. 106.

Kao primer takvog „sistema laži” može da posluži ideološka kampanja koju vode lakeji buržoazije uoči svakog krupnog rata. Na primer, pred početak I svetskog rata najmljeni militaristički propagatori su doslovce promukli od napora pozivajući na „odbranu otadžbine”.

Ali su tok rata, teškoće i bezbrojne žrtve koje je on doneo narodima i revolucionarna propaganda ubrzo otreznili trudbenike.

Mase su neprestano dolazile do saznanja da je zaštita otadžbine nemoguća ako radnička klasa i svi trudbenici ne unište svoje unutrašnje neprijatelje.

Prvi svetski rat je ubrzao sazrevanje revolucionarne krize ne samo u Rusiji već i u nizu drugih zemalja. Revolucionarno previranje je obuhvatilo skoro čitavu Evropu, potresajući vladajuće klase buržoaskog društva. Tako je život pokazao da je politička svest masa u oštroj suprotnosti sa interesima buržoazije, a to podriva ratne napore moćnih država, dezorganizuje imperijalističke armije.

Imperijalistički ideolozi nisu mogli pravilno da shvate suštinu zakona razvoja savremenog društva što mase stalno politički osvećuju, naročito u periodima kriza i ratnih katastrofa. Njima se često činilo da je moralno-političko raspadanje zaraćenih armija bilo rezultat zaveza, podmuklog delovanja pojedinih lica i organizacija, posledica grešaka i omaški političkih i vojnih rukovodilaca. Buržoaski ideolozi, težeći da uklone ove „omaške”, ističu „nove” i „originalne” teorije vođenja budućeg rata. Pojavila se, uostalom, i teorija „demoralijućeg udara”, koja računa s tim da pomoći najnovije usavršene tehnike — tenkova, avijacije — slomije moral neprijateljevog cijelog stanovništva, a zatim njegovu armiju i komandovanje. General Due, jedan od buržoaskih vojnih teoretičara, pisao je: „Ja želim samo da podvučem jedan momenat, naime snagu moralnog efekta koji mogu da daju slična vazduhoplovna dejstva (reč je o bombardovanju iz vazduha neprijateljskih strategijskih područja M. Ž.)

— moralni efekat koji može da ima još teže posledice nego sami materijalni rezultati ovih dejstava.”¹⁸⁾

Upravo u to vreme su počela da se formiraju i naglo da se šire među vojnim rukovodicima Zapada ideje o stvaranju malih, profesionalnih armija. Lidl Hart, Fuler i Sekt su na razne načine razvijali istu misao o potrebi da opasnost moralno-političke kolebljivosti svoje armije svedu na minimum, ali da se zato najbrže i najefikasnije deluje na moral neprijateljske armije i stanovništva. S jedne strane, strahovanje od moralno-političke zrelosti svojih naroda, a s druge, veliko iskušenje da se iskoristi oružje političke agitacije i propagande kao moćno sredstvo za duhovnu dezorganizaciju neprijatelja — eto s čime su imperijalisti izašli iz I svetskog rata.

Većina buržoaskih istoričara II svetskog rata — Fuler, Tipelskirh i drugi takođe su bili prinuđeni da priznaju, bez obzira sa kojih su dobro poznatih i unapred uzetih pozicija pristupali proučavanju zadataka, veliki značaj političkih motiva u obezbeđenju vojne pobeđe. Uostalom, neki od njih proturaju misao da je fašistička Nemačka tobož bila pobeđena materijalnom a nikako moralnom nadmoćnošću svojih neprijatelja.

Razume se da je pravedan rat koji je vodila antihitlerovska koalicija uz učešće Sovjetskog Saveza stimulisao porast političke svesti narodnih masa, a ova je sa svoje strane, u znatnoj meri, podizala i jačala borbene kvalitete trupa.

Da li će buržoaski teoretičari to da priznaju ili ne, suština se ne menja: ne samo trupe koje su se borile protiv fašističke Nemačke, no i narodi koji su pružili otpor hitlerovskom okuparskom režimu, svuda su ispoljili heroizam i visoku patriotsku svest.

Povećan značaj moralno-političkog faktora u savremenom ratu shvatalo je i rukovodstvo fašističkog bloka. Staviše, ono je težilo da taj faktor iskoristi za svoje interese.

¹⁸⁾ Due D: *Gospodstvo u vazduhu*, Moskva, 1963, str. 111.

Hitler je, prema izjavi Raušninga, neposredno pred II svetski rat govorio da će ulogu artiljerijske pripreme pre napada pešadije zauzeti „revolucionarna propaganda“ (Hitler je tako nazivao reakcionarnu fašističku propagandu), koja će neprijatelja psihički slomiti pre nego što armije uopšte i stupe u dejstvo.

Kako je ranije navedeno, Hitler i njegova partija su pokušavali da ova svoja gledišta primene, i to ne bez uspeha, u ratu protiv Francuske, Poljske, Čehoslovačke, Norveške i drugih buržoaskih država. Nemački fašisti su zaista, iskoristivši izdaju vladajućih klasa tih država, umeli da poseju zabunu u svest mnogih preko svoje pete kolone, a mestimice i paniku, što su zatim i iskoristili.

Hitler je takođe, bacajući svoje snage protiv Sovjetskog Saveza, van svake sumnje računao i na stvaranje panike, kao i na ozbiljne razmirice između radničke klase i seljaštva i između raznih nacija koje naseljavaju našu zemlju. Ali je neprijatelj žestoko pogrešio. Moralno-političke snage naroda i armije SSSR pokazale su se čvršće nego ikada.

Naizgled je „munjeviti rat“ bio uspešan preko svakog očekivanja — piše Fuler u svom strategijskom i taktičkom prikazu II svetskog rata — „ali začudo, na ruskom frontu i iza njega nije bilo, ili skoro nije bilo panike“¹⁹⁾) Isto to su u prvom periodu rata uočavali i nemački posmatrači zapanjeni time što „psihološka paraliza“, koja je neizbežno nastajala posle munjevitih nemačkih probaja na Zapadu, u SSSR nije usledila.

Zaista, u godinama velikog otadžbinskog rata narodi Sovjetskog Saveza, odani svojoj domovini i jaki usled svoje političke svesti, digli su se protiv neprijatelja kao jedan čovek. To je bio u pravom smislu reči narodni rat. Sovjetski čovek, ma gde se nalazio — na frontu, u pozadini ili na teritoriji okupiranoj od neprijatelja video jedini smisao svog života u uništenju neprijatelja. Ovakva politička jednodušnost i masovni heroizam u borbi za za-

¹⁹⁾ Dž. F. S. Fuler: *Drugi svetski rat 1939—1945*, Moskva, 1956, str. 161.

jedničke ideale nisu postojali i nisu mogli da postoje ni pod kakvim drugim režimom. Ova jednodušnost se ispoljila toliko očito da ni neprijatelji nisu mogli a da je ne uoče.

Nemački general G. Guderijan u knjizi „Da li se može odbraniti zapadna Evropa“ sa zebnjom govori o tome da se kod „zapadnoevropejaca“ stvorio utisak da mnogi Amerikanci potcenjuju moć Sovjetskog Saveza i moć njegove industrije, njegove vojne snage a naročito snage njegovih političkih ideja. „Glavno je ovo poslednje“ — piše Guderijan — „snaga ideja, koja obezbeđuje sovjetskom sistemu simpatije širokih siromašnih klasa, i to čak i u teškim vremenima, kada uspeh postaje sumnjiv. Sa ovim smo se sami upoznali u toku II svetskog rata“.

Zaista, upravo snaga političkih ideja sovjetskog vojnika i oficira jeste glavno u njihovom moralnom liku, upravo ona je podržavala i jačala njihovu nepokolebljivost i izdržljivost neviđenu do sada u istoriji ratova.

Naše moralne snage, u savremenim prilikama, u uslovima neprekidnog jačanja moralno-političkog jedinstva sovjetskog društva, još više rastu i sačinjavaju najdragoceniji kapital naroda, Komunističke partije i međunarodnog komunističkog i radničkog pokreta. Socijalistička zemlja koja poseduje ovaj kapital, u stanju je da izdrži sve iskušenja i ratne bure.

3

Odlučan i krajnje žestok karakter savremenih ratova nije povezan samo sa njihovom društvenom prirodom, već i sa primenom novih vidova i sredstava oružane borbe. Ratovi našeg doba se odlikuju neprekidnim porastom razorne moći oružja. Ova osobenost se pokazala još u periodu rusko-japanskog rata. Podvlačeći njenu važnost, V. I. Lenjin je pisao: „Nikakva izdržljivost, nikakva fizička snaga, nikakav osećaj instinkta čopora i kompaktnost masovne borbe ne mogu prevagnuti u eposi brzometnih ma-

lokalibarskih pušaka, automatskih topova, komplikovanih tehničkih uređaja na brodovima i rastresitog poretka u suvozemnim bitkama".²⁰⁾

Prvi svetski rat 1914—1918. godine bio je tipičan rat mašinskog perioda. Usavršeno streljačko naoružanje, široka primena mitraljeza, razvoj luke, a zatim i teške artillerije i, najzad, pojava tenkova i aviona, neobično su komplikovali vođenje rata za obe zaraćene strane . . . Prvi put se u istoriji" — govorio je V. I. Lenjin — „primenjuju najmoćnije tekovine tehnike u takvim razmerama, tako razorno i sa takvom energijom za masovno uništavanje miliona ljudskih života".²¹⁾

Ova osobenost savremenih ratova se dalje ispoljava sa još većom snagom. Armije postaju motorizovane i mehanizovane i opremaju se do krajnjih mogućnosti najsavremenijom tehnikom.

Drugi svetski rat je pokazao da je neobično narasla udarna snaga armije. Automatsko naoružanje pešadije znatno je povećalo gustinu vatre. Porast i usavršavanje svih vidova artiljerije, avijacije, oklopnih snaga i povećanje motorizacije armija pretvorili su ih u moćne ratne mehanizme, sposobne da vode dugotrajne bitke u razmerama koje se ranije nisu mogle ni zamisliti.

Posle II svetskog rata mnogo se razvilo atomsko i termonuklearno oružje, reaktivna avijacija, raketni projektili itd. Nikada još snaga naoružanja i nove borbene tehnike nije bila toliko velika kao u naše doba.

Prirodno je da se u današnjim uslovima ponovo pojavljuje staro pitanje odnosa čoveka i tehnike u ratu, pitanje čije rešenje je povezano sa velikim teškoćama koje proističu iz moralno-političkih problema današnjice.

Setimo se da se odmah posle I svetskog rata u kapitalističkim zemljama pojavilo mnoštvo teorija u kojima se uporno dokazivalo da čovek u savremenom ratu ustupa mesto tehnici. Evo jedne tipične takve misli:

²⁰⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 8, str. 35.

²¹⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 27, str. 386.

„Strategija, komandovanje, upravljanje, hrabrost, disciplina, snabdevanje, organizacija i svi moralni i fizički elementi rata su ništavni u poređenju sa nadmoćnošću u naoružanju; oni u najboljem slučaju iznose 1%“.²²⁾

Naravno da takvi zaključci koji su se širili u kapitalističkom svetu nisu bili slučajni. Njihova pojava, kako je više puta podvlačio M. V. Frunze, „predstavlja odraz onih društvenih odnosa koji postoje u buržoaskom svetu. Vladajuće buržoaske grupe ne mogu, iz potpuno shvatljivih razloga, smatrati radnike i seljake — glavnu masu koja sačinjava oružane snage — kao pouzdano političko oružje“.²³⁾ Ovi potpuno shvatljivi razlozi rasli su u političkoj svesti masa — svesti koje se toliko mnogo boji buržoazija.

Posle II svetskog rata, u znatnoj meri usled istih uzroka, počela su među ideozima kapitalističkog sveta da se šire gledišta koja umanjuju ulogu čoveka u borbi i svode je samo na opsluživanje borbenih mašina. Lidl Hart, koga smo već pominjali u knjizi „Revolucija u vodenju ratova“, uporno sprovodi misao da „automatski rat“, koji sledi odmah iza „mehanizovanog rata“, svodi ulogu čoveka na minimum i svrstava ga u red pacova za laboratorijske eksperimente.

Mada novi prorok „automatskog rata“ izjavljuje da danas „svi priznaju neromantičnu istinu“, u stvari to ni izdaleka tako ne izgleda. Suviše je primitivna i jednostrana Lidl Hartova logika, isuviše grubo on ignoriše iskustvo prethodnih ratova, a da to ne bi bilo očigledno čak i onim imperijalističkim vojnim teoretičarima kojima je još do nedavno tako imponovao rat „na dugme“, „automatski“ rat.

Ipak, buržoaski ideolozi ne mogu u potpunosti da se oslobođe gledišta koja suprotstavljaju oružje i tehniku čoveku i ljudskim masama kad one istupaju na bojištu.

²²⁾ Fuler: *Tenkovi u velikom ratu 1914—1918. godine*, Moskva, 1923, str. 253.

²³⁾ M. V. Frunze: *Izabrana dela*, Moskva, 1934, str. 391.

To se, naravno, ne čini u tako primitivnoj formi kao što to čini Lidl Hart.

Primera radi možemo se pozvati na poznatog američkog vojnog ideologa D. Smita, koji u svojoj knjizi o vojnoj doktrini SAD teži da dokaže da je u veku atomskog oružja i nove tehnike došao kraj „neoklauzevickoj“ doktrini masovne upotrebe kopnenih trupa. On na sve moguće načine populariše tvrđenje Ajzenhauera da „efikasnost novog oružja stvara nove uzajamne odnose između ljudi i tehnike“. „Naravno“ — piše D. Smit — „ljudi će uvek imati odlučujuću ulogu u ratu, ali oni neće ratovali bajonetima više nego što će seljak koristiti lopatu u poljoprivredi. Savremeni vojnici mogu biti naoružani reaktivnim bombarderima, tenkovima i podmornicama — oružjem koje je dobro provereno i ispitano u borbi. Verovatno nijedno oružje u istoriji nije bilo toliko brižljivo ispitano kao atomska bomba. Ali velike mase ljudi samo će smetati brzom dejstvu ovih novih snaga“.²⁴⁾

U ovoj koncepciji nije teško uočiti želju autora da po svaku cenu „nađe protivtežu“ ogromnim ljudskim rezervama koje ima protivnik. Ovu protivtežu on „nalazi“ u tehničkoj „nadmoćnosti“ SAD, dopunjenoj dobro pri-premljenom profesionalnom armijom. Iz razmišljanja Smita sledi da on, iako se zalaže za male armije opremljene tehnikom do krajnijih granica, u isto vreme jako strahuje da ne bi preimcušta koja obezbeđuje tehnika SAD bila svedena na nulu od strane „razumnog neprijatelja koji će na kraju krajeva umeti da spoji najsavršeniju tehniku sa svojom taktikom i strategijom“.

Ova strahovanja nikako nisu suvišna. Zaista, Sovjet-ski Savez i zemlje narodne demokratije (Smit ih verovatno smatra za neprijatelje SAD) ne pridržavaju se jednostrane teorije zamene ljudskih masa tehnikom ili smanjivanjem uloge ovih masa u ratu. Mi polazimo od priznavanja one odlučujuće činjenice prema kojoj je upravo narod tvorac istorije i stvaralac svih blaga kojima raspolaže društvo. Narod, a pre svega njegove napredne

²⁴⁾ D.O. Smit: *Vojna doktrina SAD*, Moskva, 1956, str. 132.

klase pokreću istoriju napred svojom borbom za novo i napredno. Sva iole krupnija istorijska zbivanja ne mogu se ostvariti bez odlučujućeg učešća narodnih masa. Logično je da se ni ratovi savremene epohe, koji neizbežno dobijaju karakter gigantskih sukoba, ne mogu voditi bez širokog učešća narodnih masa.

Tehnička nadmoćnost, uz oslanjanje komandovanja na masovnu armiju nadahnutu patriotskim idejama, može na odlučujući način da se odrazi na čitav tok rata. Ali zato ni najsavršenija borbena tehnika i naoružanje ne mogu da imaju odgovarajući efekat bez oslanjanja komandovanja na masovnu armiju sa visokim moralom.

Prema tome, priznanje od strane sovjetske vojne nauke da čovek ima odlučujuću ulogu u savremenom ratu, nikako ne umanjuje veliki značaj najnovijih borbenih sredstava. Štaviše, to priznanje omogućuje da se ta procena izvrši pravilno, u skladu sa stvarnim mestom koje pripada tehnicu u čitavom kompleksu savremenog ratanja.

Pravičnost traži da se prizna da su mnogi vojni teoretičari i praktičari Zapada usvojili lekcije I i II svetskog rata, koji su dokazali odlučujući značaj čoveka u poređenju sa borbenom tehnikom.

U SAD, Engleskoj i drugim imperijalističkim zemljama ima dosta vojnih teoretičara koji smatraju da nikakva, ni najsavršenija tehnika nije u stanju da zameni čoveka u ratu. Ovo gledište, na primer, veoma jasno je izrazio bivši ministar vojske SAD Stivens:

„Česta greška” — govorio je on — „jeste u tom što se borbena moć procenjuje sa tačke gledišta naoružanja — artiljerije i superbombe, aviona, tenkova, brodova i drugih komplikovanih ratnih oruđa. Sve su to samo instrumenti koji proširuju ljudske mogućnosti. Velika dostignuća poslednjih godina su pre povećala nego što su smanjila značaj čoveka u ratu.”²⁵⁾

Ova izjava je slična drugoj koju je dao Džems Bernhem, jedan od najreakcionarnijih ličnosti SAD. Bernhem

²⁵⁾ Časopis „Army Information digest”, novembar 1964.

je u predgovoru knjige Medforda Evansa „Tajni rat zbog atomske bombe”, priznajući odlučujuću ulogu čoveka, bio prinuđen da napiše redove:

„Kod običnog, nekomunističkog sistema razmišljanja postoji tendencija da se zaboravlja da oružje — i to svako — ako njime ne upravlja čovečji razum i volja, predstavlja samo nemoćnu mrtvu stvar. Neprijatno je što mi dovodimo ljudе u zabludu, ponavljajući da je atomska ili hidrogenska bomba milion, milijardu, trilion i više puta jača od granate. Najveća od stvorenih bombi ili od onih koje se stvaraju je slabija od Davidove praćke ako nedostaju razum, volja i ruke sposobni i spremni da je upotrebe.

Kako se vidi, među imperijalističkim ideolozima ima ljudi koji umeju trezveno da misle i ne podležu usiljeno podgrejavanim iluzijama o svemoći savremene borbene tehnike. Ka pravilnim zaključcima o odnosu čoveka i tehnike u ratu vodi takve ideologe ili veliko profesionalno iskustvo ili razmišljanja, odnosno strahovanja moralno-političke prirode.

Cisto profesionalne dokaze navodi, uostalom, zapadnoevropski stručnjak F. O. Mikše. U budućem ratu, piše on, značaj žive sile, njen broj, moralni i intelektualni kvalitet vojnika biće isto tako veliki kao i ranije.²⁶⁾ Maksimalno učešće žive sile i maksimalno korišćenje savremene tehnike jeste, prema njegovom mišljenju, najpravilniji princip izgrađivanja vojnog sistema. Kod Mikšea mi možemo da nađemo niz zdravih i dalekovidnih zaključaka o tome da u budućem ratu usled primene atomskog oružja mogu nastupiti čak i takvi uslovi kada će pešadija sa jednostavnim naoružanjem i lopatom moći bolje da se prilagodi terenu, da se održi i sačuva svoju udarnu snagu, nego neki drugi, složeniji rod vojske.

Dručije prilaženje razjašnjenju odnosa čoveka i tehnike u savremenom ratu možemo uočiti kod onih ideoologa koji se više interesuje za društvenu nego za tehničku

²⁶⁾ Vidi F. O. Mikše: *Atomsko oružje i armije*, za inostranu literaturu, Moskva, 1956, str. 36.

stranu pitanja. Navedene izjave Stivensa i Bernhema upravo spadaju u ovu kategoriju. Evo, uostalom, članka koji je napisao neki Kazimir Glabiec, objavljenog u časopisu „*Militaru revier*“ u januaru 1956. godine. U njemu autor pokušava da sa gledišta pravilnog odnosa između čoveka i tehnike u savremenom ratu izvede zaključak o živoj sili eventualnih ratnih neprijatelja.

„Bez obzira na ogroman progres u oblasti razvijanja i usavršavanja naoružanja“ — piše Glabiec — „uloga čoveka kao vojnika i oficira ima i imaće odlučujući značaj neovisno od karaktera rata. Paradoksalno je, ali ova uloga dobija sve veći značaj sa porastom moći i dalekometnosti oružja.“

U stvarnosti, u ratu neće biti zavidna sudbina one zemlje koja se ne bude mogla da osloni na volju vojnika i radnika — da vode borbu na frontu i u pozadini. Ma koliko mašine bile mnogobrojne i neobične, one same neće biti u stanju da spasu zemlju od uništenja“.²⁷⁾

Nije teško videti da se u ovom priznanju naročito jasno i snažno oseća uznenirenost za budućnost kapitalističkog sistema. To vidno pada u oči kada autor članka pokušava da analizira konkretne podatke o odnosu snaga kapitalističkog Zapada i „komunističkog Istoka“. Glabiec, razmatrajući odnos „živih potencijala“, ne može a da ne izvede bez ograđivanja zaključak da se rukovodioči imperialističkih država mogu potpuno osloniti na svog vojnika i radnika. Ali, on smatra da je Zapad u stanju uz velike napore da izmeni odnos ovih potencijala u svoju korist, pod uslovom da uspe da proširi i ojača antikomunistički tabor, da otkloni ili bar ublaži negativne momente u iskorишćenju i pripremi ljudskih rezervi i da smanji vrednost velikih ljudskih masa komunističkog sveta pomoću propagande, smeleske taktike i strategije u slučaju rata itd.

²⁷⁾ Časopis „*Militaru revier*“, januar 1956, br. 10, str. 16.

U suštini, ovde je dat razrađen program borbe za učvršćenje moralnog potencijala imperijalističkog tabora. U svetlosti iskustava međunarodnog života, poslednjih godina postaje potpuno očigledno da ovaj program nije izmišljotina vojnog publiciste, već politička linija vladajućih krugova SAD, koja se odavno i uporno sprovodi u život. To se naročito jasno vidi iz propalog pokusa imperialističke reakcije da izvrši kontrarevolucionarni pokret u Mađarskoj, da oslabi uticaj SSSR u čitavom svetu i da poseje smutnju u komunističkim i socijalističkim partijama.

Diskusije o odnosu čoveka i tehnike u savremenom ratu, neovisno od međusobno različitih gledišta, bezuslovno su povezane sa porastom uloge moralno-političkog faktora u oružanoj borbi našeg doba. Ove diskusije samo potvrđuju postavku da se borbena tehnika može pravilno iskoristiti i da se do krajnosti mogu iskoristiti sve njene mogućnosti samo u slučaju kada narod i armija stanu na branik slobode i nezavisnosti svoje domovine, radi pravednih ciljeva rata.

Potpuno druga slika dobija se tamo gde vojničke mase moraju primenjivati oružje u ime nepravednih ciljeva. Tu se ne samo ruši jedinstvo fronta i pozadine i narastaju suprotnosti između naroda i vlade, već neizbežno opada i međunarodni autoritet države. I što god je snažnije oružje, tim su jače negativne moralno-političke posledice njegove primene.

Ovu okolnost vrlo uspeло podvlači Avro Manheten, autor knjige „Dolar i Vatikan“ koja je izašla na Zapadu:

„Reputacija Amerike se“ — piše Manheten — „posle dolaska na vlast nevidljive vlade džinovskih trustova, izmenila toliko da se ne može ni prepoznati. U toku II svetskog rata SAD su prve pomoću atomske bombe pribegle masovnom uništavanju bez razlike, kako trupa tako i civilnog stanovništva; za vreme rata u Koreji one su prve otpočele napalm-bombama da spaljuju žive i trupe i civilno stanovništvo.“

Ove čudovišne metode nisu uveli oni koje mnogi zovu neprijateljima čovečanstva, tj. nisu ih uveli ni nacisti ni komunisti. Prva ih je bezdušno primenila demokratska hrišćanska zapadna zemlja — Sjedinjene Države."

* * *

Dakle, porast uloge moralno-političkog faktora u savremenim ratovima potpuno je zakonita a nikako slučajna pojava našeg doba.

Takođe je potpuno očigledno da će ona armija koja ima objektivne mogućnosti da poveća svoje moralno-političke snage biti jača i veće borbene sposobnosti, umeće bolje da iskoristi moć savremenog naoružanja i mogućnosti najnovije tehnike da bi pobedila neprijatelja. Takva armija je naša Sovjetska armija — veran čuvar interesa naše socijalističke domovine.

Očigledno je da će ona armija koja ne može da razvija političku svest vojnika imati uvek ozbiljne teškoće moralno-političkog karaktera. Takve armije su oružane snage imperijalističkih država.

Kako vidimo, pitanje porasta uloge moralno-političkog faktora u savremenom ratu nema samo teorijski već i veliki praktični interes. Ako se ne uzmu u obzir ove zakonitosti savremenog rata, nemoguće je pravilno proceniti moralne mogućnosti zaraćenih zemalja, pravilno organizovati vojno vaspitanje, otkriti i najpotpunije iskoristiti za postizanje pobede one ogromne moralno-političke rezerve koje ima Sovjetski Savez i sve zemlje socijalističkog lagera.

Glava III

O ULOZI MORALNO-POLITIČKOG FAKTORA U RATOVIMA SAVREMENIH BURŽOASKIH DRŽAVA

Objasnili smo da je porast uloge moralno-političkog faktora zakonitost savremenih ratova. Ali ova zajednička zakonitost ima različite osobenosti pri svom ispoljavanju i to kako u ratovima buržoaskih država tako i u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine. U ovoj glavi se moralno-politički faktor razmatra samo u svetlosti onih osobenosti koje su karakteristične za ratove što ih organizuju savremene buržoaske države.

1. MORALNE MOGUĆNOSTI IMPERIJALISTIČKIH DRŽAVA U RATU

1

Kako je već rečeno u prethodnim glavama, moralne snage zemalja zavise pre svega od njihovog društvenog i državnog uređenja. Od ove postavke i treba da polazimo pri proceni moralnih snaga imperijalističkih država u današnjim uslovima. Međutim, to nikako ne znači da je moral ove ili one imperijalističke države isti u svakom ratu koji vodi. Ovde treba imati u vidu sledeću okolnost. Prvo, odnos klasnih snaga u zemlji i na međunarodnom planu ne ostaje isti. U razno doba na različite načine on utiče na mogućnosti države. Drugo, a to je i glavno, politički cilj rata vrši u periodu oružanog sukoba ogroman uticaj na

moralne snage naroda i armije. Moralne mogućnosti imperijalističke države se menjaju u zavisnosti od odnosa masa prema cilju rata, iako njena društvena priroda ostaje nepromenjena. Ako mase smatraju politički cilj rata opravdanim, moralne mogućnosti države rastu. U protivnom, one opadaju.

V. I. Lenjin je utvrdio da se klasna sadržina međunarodnih sukoba u epohi imperijalizma iz osnova izmenila. U periodu uspona buržoazije osnovna objektivna sadržina istorijskih pojava u toku ratova „bili su buržoasko-nacionalni pokreti ili „porođajne muke“ buržoaskog društva koje se oslobođalo raznih vidova feudalizma.“¹⁾) Buržoazija se u epohi imperijalizma iz progresivne pretvorila u reakcionarnu klasu. Borba za gospodarenje svetom i održavanje vlasti reakcionarnog finansijskog kapitala postala je objektivna sadržina buržoaske politike. Ratove koje su organizovale imperijalističke države bili su nastavak te politike.

Kao što je već naglašeno, ratovi epohe propadanja kapitalizma i pobjede socijalizma su po svojoj društvenoj i klasnoj sadržini veoma raznovrsni. Ta raznovrsnost nije slučajna. Ona se objašnjava time što su u epohi imperijalizma odnosi između država raznovrsni i suprotni. Lenjin je, podvlačeći ovu važnu okolnost, isticao tri glavne kategorije tih odnosa:

(I) „Odnos ugnjetene nacije prema ugnjetaču“. U načelu rat je pravedan za ugnjetenu naciju.

(II) „Odnos između dve ugnjetačke nacije“ koje se bore za podelu ili ponovnu podelu kolonija, tržišta i sl. Rat je u ovom slučaju sa gledišta demokratije i socijalizma nezakonit i nepravedan za obe strane.

(III) „Sistem ravnopravnih nacija“. Lenjin je ovu kategoriju odnosa smatrao najkomplikovanijom, naročito ako pored ugnjetačke i izrazito reakcionarne države²⁾ postoji nacionalna država koja ne ugnjetava druge civilizovane, odnosno relativno demokratske nacije.

¹⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 21, str. 127.

²⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 35, 215 i 219.

Pošto u naše doba postoje dva sistema država — socijalistički i kapitalistički — tri glavne kategorije političkih odnosa između država dopunjaju se i četvrtom kategorijom: odnosom između država socijalističkog i buržoaskog tipa.

Politički odnosi između država, klasa i nacija su složeni i protivrečni. Oni se moraju uzimati u obzir prilikom analiziranja moralnih mogućnosti kojima u svakom konkretnom momentu raspolazu imperijalističke države. Te mogućnosti zavise ne samo od unutrašnjih uslova već i od spoljnopoličkih situacija, od karaktera političkih odnosa između država, nacija i klasa u međunarodnim razmerama. Usled uticaja unutrašnjih i spoljnih uslova njihovog postojanja moralni potencijal države ne ostaje isti ne samo u raznim etapama istorije, već ni u granicama jedne iste istorijske etape, pa čak ni u toku trajanja jednog rata.

Nemačka je dva puta vodila imperijalističke ratove da bi ovladala svetom. Ali moral njenog naroda i armije u I i II svetskom ratu nije bio isti. Imperijalističke države su dva puta vodile rat protiv SSSR. Ali se moral intervencionističkih trupa 1918—1920. godine razlikovao od morala hitlerovske vojske, koja je 1941. godine upala na sovjetsku teritoriju. Moral američkih trupa u ratu u Koreji, engleskih u Malaji i francuskih u Vijetnamu bio je drukčiji nego u ono vreme kada su imperijalističke države mogle da osvajaju i eksploratišu kolonije bez straha da će svojom kolonijalnom politikom izazvati društvene potrese u sopstvenim zemljama.

Podvlačeći odlučujući uticaj političkih ciljeva rata na moral naroda i armija kapitalističkih zemalja, treba u isto vreme uzimati u obzir tendenciju razvoja imperijalističke politike u savremenim uslovima. Važno je uvek imati na umu da je sadržina politike imperijalističkih država stalna borba za gospodarenjem svetom. Ta borba se nastavlja i onda kada one vode rat koji sticajem okolnosti dobija karakter oslobođilačkog rata. Kao nepobitan dokaz ove postavke služi politika SAD i Engleske ne samo posle

završetka II svetskog rata no i u toku tog rata. Politika rukovodećih krugova SAD i Engleske u II svetskom ratu, koji su radne mase i trupe smatrali za antifašistički i oslobodilački rat, imala je imperijalističke pobude — uklanjanje Nemačke kao opasnog konkurenta na svetskom tržištu i slabljenje SSSR. Što se tiče ratova poslednje decenije — Koreji, Vijetnamu, Malaji, Egiptu i dr. — oni su još više razgolitili pravi lik imperijalizma i njegove osvajačke ciljeve. Stoga se može reći da se svakom godinom i svakim novim ratom sve jasnije i određenije pokazuje antinarodna suština imperijalističke politike. Spoznaja ove okolnosti od strane masa dovodi do toga da se baza imperijalističkih moralnih i političkih snaga neprekidno sužava i da je imperijalistima sve teže da manevruju ovim snagama, a pogotovo da ih povećavaju u potrebnom momentu.

2

Odnos ljudi prema istorijskim zbivanjima, kao i prema njihovoj ulozi u tim zbivanjima u najvećoj meri zavisi od toga koliko pravilno oni shvataju gde su korenji pravih uzroka istorijskih zbivanja, kakve su njihove pokretačke snage i čijim klasnim interesima odgovara ovakav ili onakav ishod događaja.

Ukoliko reakcionarnoj buržoaziji uspešnije polazi za rukom da spreči razvoj klasne svesti proletarijata, da izazove rascep u njegovoj organizaciji i da omete širenje uticaja radničke klase na sve trudbenike, utoliko više rastu moralne mogućnosti buržoaskih država za pripremu i vođenje imperijalističkih ratova. Preseći ili bar usporiti razvoj klasne svesti radničke klase i njenog idejnog uticaja na ostale trudbenike, to je ono na šta su usredsređeni napori gigantskog aparata za političko i duhovno ugnjetavanje masa i što predstavlja imperijalističku državu.

Međutim, ma kako da je imperijalistička država vešta u iznalaženju načina za ideološko obmanjivanje masa,

ona nije u stanju da savlada objektivne uslove koji će izmeniti uzajamne odnose realnih snaga u korist revolucionarnih. Zakonita posledica ovoga je činjenica da moralne mogućnosti imperialističkih država, bez obzira na sve mere koje preduzima buržoazija, ne pokazuju tendenciju porasta već opadanja.

Razvoj moralnih mogućnosti imperialističkih država za vreme rata ima svoje osobenosti. One su povezane, prvo, sa neizbežnim pozivanjem ogromnih kontingenata ljudi u armiju i, drugo, sa tim što osvajački ratovi demaskiraju svoje organizatore i iznose na videlo prave ciljeve imperialista.

Savremena borbena dejstva vode milionske armije. U toku rata neizbežno se menja sastav imperialističkih oružanih snaga. Kadrovski vojnici, koji su izmuštrani i zavedeni buržoaskom propagandom u mirno doba, bivaju za vreme rata u manjini. Usled toga se smanjuje mogućnost uticaja kadrovske oficire na obveznike koji su za vreme rata pozvani u armiju.

Za vreme rata se menja i sastav oficirskog kadra; demokratizuje se i prestaje da bude jednorodan u političkom pogledu. Tako je na primer, u armiji SAD u toku II svetskog rata bilo kadrovske oficire svega 2%, rezervnih oficira — 25%, a 73% — civilnih lica i vojnika koji su bili unapređeni u oficire posle završenih kratkotrajnih kurseva.

Sa promenama u vojničkom, podoficirskom i oficirskom sastavu imperialističkih armija jača uticaj pozadine na armiju. Ona počinje osetljivije da prima raspoloženje pozadine. Taj proces se naročito zapaža u uslovima kada se pozadina izlaže ratnim teškoćama u materijalnom, moralnom i čistom vojnom pogledu.

Klasne suprotnosti, svojstvene kapitalističkim zemljama, najosetnije se ispoljavaju na njihove pozadine i armije za vreme rata.

„Rat naših dana je narodni rat” — pisao je V. I. Lenin 1914. godine. — „Iz ove istine ne sledi to da treba ploviti ‚narodnom’ strujom šovinizma, već to da i u rat-

no doba, i u ratu, i na ratni način i dalje postoje i ispoljavaće se klasne protivrečnosti koje razdiru narode.”³⁾

Klasne protivrečnosti „koje razdiru narode” postaju svake godine sve oštije i napetije. Početkom rata eksplorativisanje masa se ne smanjuje, već još više raste, jer imperijalizam prebacuje na leđa naroda sve materijalne tegobe i oskudice. Klasna borba u toku imperijalističkih ratova nikako ne jenjava u zaraćenim zemljama, već se rasplamsava još više. Prirodno je što milionske armije vrlo osetljivo reaguju na sva zbivanja koja se dešavaju u pozadini i sve više se nadahnjuju revolucionarnim idejama, što smanjuje njihovu borbenu sposobnost u ratu za interese magnata finansijskog kapitala.

Prema tome, za imperijalističke države porast klasnih suprotnosti u pozadini i u masovnim armijama ratnog doba postaje zakonita pojava. To dovodi do slabljenja, a u određenim istorijskim uslovima i do opadanja morala u trupi. U naše vreme nikakvi napori imperijalista i njihovih vernih slugu iz tabora socijal-šovinista više ne mogu usaditi u svest vojničkih masa lažnu ideju o „klasnom miru” i smanjiti rizik povezan sa otpočinjanjem nepravednih ratova.

Rat sam po sebi ne predstavlja samo nastavak politike, već i obuku iz politike. Buržoaske vlade traže od masa maksimalno naprezanje snaga i neizmerne žrtve za ciljeve koji su tuđi trudbenicima i protivni njihovim interesima. I to se mora odraziti na svest masa i na njihov odnos prema ratu. „Ratove sada vode narodi” — pisao je Lenjin povodom poraza carizma u rusko-japanskom ratu — i zbog toga se u današnje vreme naročito jasno ističe sledeća velika osobina rata: raskrinkavanje na delu, pred očima desetina miliona ljudi, neslaganja između naroda i vlade, što je dosada bilo jasno samo malobrojnoj svesnoj manjini.”⁴⁾

Ova osobenost rata o kojoj je govorio Lenjin 1905. godine postala je u naše vreme još značajnija. Uticaj o-

³⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 21, str. 23.

⁴⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 8, str. 34.

svajačkog rata na raskrinkavanje antinarodnih ciljeva agresivne politike poprima toliko ustaljen karakter da postoje sve osnove da se tu uoči specifična zakonitost, koja se sa sve većom snagom ispoljava u svakom novom imperialističkom ratu.

Značaj te zakonitosti je izuzetno važan za sudbinu kapitalističkog društva i za neposrednu pripremu socijalističkog preokreta. To se naročito snažno ispoljilo već u toku I svetskog rata. Krajem rata armije država koje su u njemu učestvovalle, počele su se raspadati jedna za drugom. Taj proces se naročito brzo odvijao u armiji carske Rusije. Inostrani posmatrači smatrali su to kao isključivo rusku pojavu. Ali odmah posle carske armije počelo je moralno rasulo nemačkih, austrijskih, engleskih i francuskih oružanih snaga. Činjenice su pokazale da se čvrstina ili labilnost morala u armiji nisu mogle povezivati sa nacionalnim osobenostima naroda i sa stepenom njihove kulture, kako su to činili buržoaski ideolozi. Moralno raspadanje armija bilo je posledica dubokih političkih uzroka koji su bez izuzetka delovali u svim zaraćenim zemljama.

Otkrivajući bitne crte procesa raspadanja koji se širio u buržoaskim armijama, uporedo s tim u kojoj su meri vojnici uviđali reakcionarne ciljeve imperialističkog rata, Lenjin je zaključio: „Očigledno je da ne postoji krajnja granica samo za Rusiju već i za sve zemlje. Za različite zemlje — različite granice, ali granice preko kojih je nemoguće voditi rat za interes kapitalista.”⁵⁾

Analiza davnijih ratova epohe imperializma nepotporno potvrđuje Lenjinov zaključak o postojanju granica preko kojih imperialisti ne mogu voditi rat koji oni organizuju u cilju pljačke i luke zarade.

Međutim, iz ovog što je rečeno ne može se zaključiti da su rezerve buržoazije u pogledu morala već presušile. Takvo mišljenje bilo bi sasvim pogrešno, jer nosi u sebi opasne posledice. Stvar je u tome što postojanje granica preko kojih savremena buržoazija ne može da vodi rat za

⁵⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 29, str. 46.

svoje interese, primorava buržoaziju da pojača napore za moralno-političko obezbeđenje ratova, da iskoristi sve svoje poluge za ekonomski i politički pritisak na mase i sva sredstva za ideološko izvitoperavanje. S tim se mora računati pri organizovanju odbrane socijalističke otadžbine.

2. MORALNO-POLITICKI FAKTOR U I SVETSKOM RATU I U PERIODU INOSTRANE VOJNE INTERVENCIJE PROTIV SOVJETSKE RUSIJE

1

Osobenosti razvoja moralnih snaga o kojima se govorilo ranije, po prvi put su se pokazale u punom opsegu u toku I svetskog rata 1914—1918. godine.

U kolonijalnim ratovima XIX i početkom XX veka odnos snaga između buržoaskih država i žrtava njihove osvajačke politike bio je isuviše nejednak. Moralne snage naroda koji su branili svoju nacionalnu nezavisnost nisu mogle da odigraju odlučujuću ulogu tamo gde se nisu oslanjale na političko jedinstvo. Sem toga, mnogo se osećao nedostatak materijalnih rezervi koje su potrebne za odupiranje osvajačima. Buržoaske države, osećajući svoju potpunu nekažnjenost, najmanje su pribegavali moralnom pravdanju politike kolonijalnog razbojništva. Na njihovoј strani bila je nadmoćnost ekonomске organizacije, vojne snage i političke centralizacije, što im je do izvesnog momenta osiguravalo pobedu. Sem toga, naprezanje snaga, neophodno za vođenje kolonijalnih ratova, bilo je relativno malo i nije izazivalo takve unutrašnje potrese koji bi mogli iole ozbiljnije ugroziti prevlast eksploratora.

Prva preteća opomena za imperijalističke države bila je ruska revolucija 1905. godine, koja je bila ubrzana porazom carizma u rusko-japanskom ratu. Ruska revolucija

je izazvala revolucionarne pokrete u Turskoj, Irana i Kini i masovne ulične nerede u Beču i Pragu.

Već je u svetlosti iskustva iz rusko-japanskog rata postalo potpuno jasno da je uvlačenje širokih narodnih masa u armiju bremenito opasnim posledicama za buržoaziju. Svaki imperijalistički rat u savremenim uslovima ubrzava revoluciju.

Kao što je rusko-japanski rat aktivirao revolucionarni pokret u našoj zemlji protiv carizma, isto tako usled svetskog imperijalističkog rata 1914—1918. god. došlo je do revolucionarnih potresa u mnogim državama oba neprijateljska bloka — i u pobedjenim zemljama i u onim koje su pobedile.

Razobličavajući imperijalističke ciljeve obeju zaraćenih koalicija, V. I. Lenjin je pisao da su jedina bit, značaj i smisao svetskog rata bili u zauzimanju teritorije i pokoravanju tuđih nacija, razaranju konkurentskih nacija, pljačkanju njihovog bogatstva, odvlačenju pažnje radnih masa Rusije, Engleske, Nemačke i drugih zemalja od unutrašnjih političkih kriza, cepanju i nacionalističkom obmanjivanju radnika i uništenju njihove avangarde u cilju slabljenja i revolucionarnog proleterskog pokreta.⁶⁾

Države Antante (Engleska, Francuska, Rusija i Italija koja im je prišla) isto tako kao i njima neprijateljska grupa država (Nemačka i Austro-Ugarska, koje su podržavale Bugarsku i Tursku), ratovale su za ponovnu podelu sveta. Nemačka je htela da Francuskoj i Engleskoj oduzme kolonije, od Rusije da otme Ukrajinu, poljsku oblast i Pribaltik. Cilj Engleske je bio da Nemačkoj i Turskoj oduzme kolonije. Francuska je tražila da se domogne Alzas-Lorena i leve obale Rajne. Carska Rusija je težila podeli Turske, osvajajanju Crnomorskog moreuza i Cariograda, kao i Galicije, koja je ulazila u sastav Austro-Ugarske.

Reakcionarni i antinarodni karakter svetskog rata za ponovnu podelu sveta bio je pojačan time što je bio preduzet od strane buržoazije imperijalističkih država ne sa-

⁶⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 21, str. 11.

mo radi uništenja njihovih konkurenata, već i radi nanošenja udara revolucionarnom pokretu koji je pretio samom opstanku kapitalističkog poretka.

Moralno-političko obezbeđenje I svetskog rata je zadalо buržoaziji vrlo ozbiljne teškoće, izazvane nepravednim ciljevima rata koji su imperijalisti zapodeli i širokim uvlačenjem masa u rat. Na koji način su se imperijalisti trudili da savladaju te teškoće?

Imperijalističkim državama je na početku I svetskog rata uspelo da sakriju od masa stvarne političke ciljeve rata i da osiguraju frontu moralnu podršku pozadine raspirivanjem šovinističkih raspoloženja. U to vreme jedino proletarijat Rusije, kojim je rukovodila Partija boljševika, nije podlegao uticaju razuzdane propagande ratobornog nacionalizma.

Uspehu buržoaske propagande doprineli su lideri oportunističkih partija II internationale, koje su pale na pozicije socijal-šovinizma. Partije II internationale su u kritičnom momentu ostavile proletarijat svojih zemalja bez rukovodstva. One su u uslovima imperijalističkog rata na izdajnički način proklamovale parolu „odbrana o-tadžbine“ i time pomogle buržoaziji da primora trudbenike da uništavaju jedni druge radi ponovne podele kolonija između imperijalističkih grablјivaca.

Imperijalistima i socijal-imperijalistima se činilo da će talas šovinizma koji je zapljušnuo narode evropskih zemalja osigurati „klasni mir“, bar za vreme rata. Ali je opšta tendencija imperijalističkih ratova, koji vodi slabljenju mogućnosti njihovog moralno-političkog obezbeđenja, počela snažno da narasta. Usled toga je šovinistička opijenost slabila, dok su se klasne suprotnosti počele ispoljavati sve oštije i u pozadini i na frontu.

Izrazite osobine rata da raskrinkavaju politiku imperijalističkih vlada pred očima milionskih masa jasno su se pokazale za vreme I svetskog rata.

Broj štrajkova je u svim zemljama bio u porastu, a naročito se povećao posle februarske revolucije 1917. godine u Rusiji. U Nemačkoj je 1915. i 1916. godine bilo 377

štrajkova i izgubljeno je 287.000 radnih dana. Već 1917. godine broj štrajkova se povećao na 561, a broj izgubljenih radnih dana — na 1.860.000. U Francuskoj je 1915. i 1916. godine bilo 413 štrajkova i izgubljeno je 391.000 radnih dana. A već 1917. godine u Francuskoj je bilo 691.000 štrajkova dok je broj izgubljenih radnih dana iznosio 1.281.000. U Engleskoj se 1916. godine broj štrajkova (285.000) donekle smanjio u poređenju sa 1915. godinom (452.000), ali je februarska revolucija u Rusiji do prinela jačanju klasne borbe engleskog proletarijata. „Impuls koji je bio dat u Petrogradu“ — piše Lojd Džordž — „preneo se na sve fabrike i rudnike i izazvao po prvi put uznemirenost koja je otežavala pozivanje u armiju i snabdevanje fronta.“⁷⁾

Dólazilo je do preokreta i u moralno-političkom stanju imperijalističkih armija: šovinistička raspoloženja vojničkih masa ustupala su mesto težnjama da se okonča reakcionarni i antinarodni rat. Stihiski traženje puteva za izvlačenje iz imperijalističkog rata smenjivala je sve svesnija borba vojničkih masa protiv kapitalističkog poretka, koji je uvukao narode u krvavu klanicu.

Efikasan oblik borbe protiv imperijalističkog rata bilo je bratimljenje vojnika neprijateljskih država na frontu. Partija boljševika je pridavala veliki značaj tome pokretu, jer je doprinosio širenju revolucionarnih ideja i raspoloženja među vojnicama zaraćenih armija.

Demaskiranje osvajačkih ciljeva rata i neverovatna oskudica koju je rat doneo milionima ljudi i, najzad, uticaj ruske buržoasko-demokratske, a naročito socijalističke revolucije, pokretali su antiratna i revolucionarna raspoloženja masa. Ona su se širila i u nemačkoj armiji, naročito u nemačkoj ratnoj mornarici. Nemački mornari su sa štrajkova glađu i pobuna prelazili na organizovanu revolucionarnu borbu. Smrtnе kazne i osuđivanje na robiјu nisu mogli da zadrže širenje revolucionarnih raspoloženja među mornarima. U septembru 1917. godine koman-

⁷⁾ *Nova istorija*, deo II, socijalno-ekonomsko državno izdanie, 1939, str. 545.

da 1. eskadre je javila carskom admiralsku stabu da je u mornarici pokret uzeo preteće oblike, jer im kao primer služi ruska revolucija pod rukovodstvom Sovjeta vojničkih delegata; da je propaganda rečima prerasla u propagandu delom i da je teško utvrditi razmere pokreta. Može se samo reći da je zaraza obuhvatila sve brodove.

U francuskoj armiji se takođe vršio prelaz sa stihijnog istupanja na organizovanu revolucionarnu borbu. U drugoj polovini maja 1917. godine niz pukova je odbilo da ide na front. Vojnici su pevali „Internacionalu“ i uzvikuvali „Dole rat!“ i „Živila ruska revolucija!“. Nekoliko pukova je 29. maja krenulo iz Soasona na Pariz, ali ih je konjica zadržala. U revolucionarnom pokretu na frontu uzele je učešća 75 pešadijskih pukova, 12 artiljerijskih pukova i 23 pešadijska bataljona. U „10 zapovesti za francuskog vojnika“, koje su se ilegalno širile, bili su istaknuti zahtevi: „Završiti rat do zime. Neodložan mir bez aneksija i kontribucija. Uputiti na front poslanike, senatore i žurnaliste koji propovedaju rat do pobedonosnog završetka.“⁸⁾

Sve više opadanje morala pokazalo se i u italijanskoj armiji. Ovo je naročito jako uticalo na ishod bitke kod Kaporeta. Italijani su ovde, i pored ogromne brojne nadmoćnosti, pretrpeli ozbiljan poraz. Vojnici su ili bežali ili se predavalili sa uzvikom „Živeo mir!“.

2

Potrebno je podvući da se antiimperialistički pokret u zapadnoevropskim zemljama-učesnicama I svetskog rata ispoljio poglavito u stihiskim oblicima. Uzrok je bio, pre svega, u nedostatku borbenih revolucionarnih proleterskih partija, sposobnih da stanu na čelo stihiskog pokreta i da ga usmere na pravilan put.

⁸⁾ *Nova istorija*, deo II, socijalno-ekonomsko državno izdanie, 1939, str. 539.

U Rusiji je revolucionarnim pokretom u pozadini i na frontu rukovodila Partija boljševika na čelu sa V. I. Lenjinom, prekaljena u revolucionarnim borbama.

Ona nije pozivala proletarijat, najsiromašnije seljake i sve trudbenike i eksploratisane na nerede i pobune, već na svesnu revolucionarnu borbu za vlast. Boljševici su dokazivali da se ekscesima i pobunama ne može okončati rat. „Rat su izazvale vladajuće klase, njega može okončati samo revolucija radničke klase.”⁹⁾

U I svetskom ratu borba za mir nije mogla biti uspešna, ako nije prerastala u borbu za socijalizam. To je našlo odraza u boljševičkim parolama za obaranje buržoaskih vlada u imperijalističkom ratu i za pretvaranje imperijalističkog u građanski rat. Boljševici su i u pozadini i na frontu vodili mase jednim pravilnim putem koji je osiguravao izlazak iz imperijalističkog rata — putem ka socijalističkoj revoluciji. Snaga boljševika je bila u tome što su oni pravilno izrazili te nasušne zahteve kojima su prilazile same mase, učeći se na surovim poukama rata. Radnička partija Rusije, zahvaljujući Partiji boljševika, uspela je da stane na čelo borbe naroda za mir, za zemlju, za slobodu, za socijalizam i da ostvari pobedonosnu socijalističku revoluciju.

Pobeda velike oktobarske socijalističke revolucije i otpočeta borba sovjetske vlade za mir — doprineli su porastu antiratnih i revolucionarnih raspoloženja u armijama i pozadini svih zaraćenih zemalja. Krajem I svetskog rata naročito jasno se pokazalo da za svaku imperijalističku zemlju postoje granice preko kojih se narod više ne može naterati da ratuje za interes kapitalista.

Naravno da se granice moralnih i političkih mogućnosti zaraćenih imperijalističkih država uočavaju tek posle procesa dugotrajnog i mučnog za mase, kroz koji one postaju svesne da su politički ciljevi imperijalističkog rata reakcionarni. Taj proces je uslovljen samom prirodom imperijalističkog rata i nikakvi napori imperijalista nisu u stanju da ga savladaju.

⁹⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 24, str. 384.

Ovaj se proces, u zavisnosti od okolnosti i od odnosa realnih klasnih snaga koje nastaju u ovoj ili onoj zemlji, ne odvija svuda podjednako i dovodi do različitih rezultata. Carska Rusija, gde radnička klasa rukovođena boljševicima nije potpala pod uticaj šovinizma, prišla je oствarenju krajnjeg cilja pre drugih zemalja.

U zapadnoj Evropi proces oslobođenja masa od uticaja imperijalističke ideologije odvijao se sporije nego u Rusiji. Ali i u zapadnoevropskim zemljama, kako je govorio V. I. Lenjin, generali šovinizma su ostali bez armije.

U toku I svetskog rata se ispoljilo delovanje osnovnih zakonitosti koje određuju moralno stanje pozadine i armija imperijalističkih država. Ove države, mada su na početku rata i uspele pomoći socijalističkim partijama da prevare mase i da ih povedu na krvavu klanicu, ipak nisu mogle da parališu uticaj rata na raskrinkavanje antinacionalne politike imperijalističkih vlada u očima trudbenika. A to raskrinkavanje je dovelo da naglog opadanja moralnih i političkih snaga imperijalističkih država i ubrzalo razvoj svetske proleterske revolucije, koja je odnела svoju prvu pobedu u Rusiji.

Pad morala buržoaskih armija ispoljio se još oštije, mada u drugim oblicima, za vreme intervencionističkog rata imperijalističkih država protiv Sovjetske Rusije.

Kao što je poznato, u tom periodu su trupe SAD, Engleske, Francuske, Japana i drugih imperijalističkih država upale bez objave rata na sovjetsku teritoriju da zajedno sa belogardistima u krvi uguše socijalističku revoluciju i pretvore Rusiju u koloniju.

Na strani kontrarevolucije bila je ogromna prevaga u materijalnim rezervama, vojnoj snazi, vojnim znanjima i iskustvu. Pa ipak su interventi bili, zajedno sa belogardistima, potućeni od Crvene armije, na čijoj je strani bila ogromna moralna prevaga. Socijalistička revolucija i sovjetsko uređenje pružili su sovjetskim radnicima i seljacima, radničkoseljačkoj Crvenoj armiji nove i neslavljive moralne snage.

Jedna od okolnosti koja je olakšavala pobedu sovjetske zemlje bila je slabost pozadine imperijalističkih država i nedostatak volje kod njihovih vojnika da ratuju protiv Sovjetske Rusije. Borba radnih masa protiv rata prerastala je u revoluciju. Sami buržoaski političari, kao na primer, Lojd Džordž, bili su primorani da priznaju da se u čitavoj Evropi uveliko šire revolucionarna raspoloženja i da se među radnicima uočava ne samo nezadovoljstvo, već i ozlojedjenost i negodovanje protiv političke, socijalne i ekonomski osnove kapitalističkog poretka.

Raspoloženje pozadine je uticalo na intervencijske trupe i stalno slabilo njihov borbeni duh. Sem toga, te trupe su imale mogućnost da neposredno posmatraju herojsku borbu radnika i seljaka Rusije pod rukovodstvom Komunističke partije, za sovjetsku vlast; njima su sve jasniji bili klasna suština građanskog rata u Rusiji i kontrarevolucionarni karakter intervencije. Kao posledica toga porast revolucionarnog raspoloženja među vojnicima inostranih armija.

Porast klasne svesti i revolucionarnog duha bila je karakteristična osobenost političko-moralnog stanja vojnika imperijalističkih trupa. Nastavljanje intervencije moglo je dovesti do opasnosti prenošenja proleterske revolucije u zemlje imperijalističkog tabora. To dokazuje previranje u nemačkim trupama koje su okupirale Ukrajinu, nemiri u američkim i engleskim trupama i pobuna mornara francuske flote na Crnom moru. „U periodu kada je Nemcima bio potreban svaki vojnik za ofanzivu na zapadnom frontu“ — govorio je Lojd Džodž na Pariskoj mirovnoj konferenciji — „oni su bili primorani da drže milionsku armiju u nekoliko oblasti Rusije, koje su predstavljale samo periferiju te zemlje. A u to vreme je boljevizam bio slab i neorganizovan. Sada je on jak i ima strahovitu armiju. Da li je iko od saveznika spremna da uputi u Rusiju milione vojnika? Da sam samo pomislio da sa tim ciljem uputim u Rusiju još koju hiljadu vojnika, čitava armija bi se pobunila! To se isto može reći i o

američkim jedinicama u Sibiru, kao i o kanadskim i francuskim jedinicama.”¹⁰⁾

Istog mišljenja je bila i francuska vlada. Klemanso je na predlog Vilsona o upućivanju novih trupa u Sovjetsku Rusiju odgovorio: „Čim francuskim trupama bude izdana zapovest da idu protiv Rusije, one će se smesta pobuniti.”¹¹⁾

Kako vidimo, raspadanje armija obeju zaraćenih imperijalističkih grupacija bilo je toliko očigledno da organizatori rata to više nisu mogli poricati.

Imperijalističke države bile su primorane da prekinu oružani napad na Sovjetsku Rusiju zbog bojazni od zaostravanja političke krize u sopstvenim zemljama.

Uticaj moralno-političkog faktora u ratu Sovjetske Rusije protiv belogardista i inostranih intervenata ispoljio se umnogome na nov način. Nove pojave na tom polju trebalo je sumirati da bi se razjasnilo kako će se one odraziti na vojnu veština i šta one zahtevaju u pogledu moralne pripreme stanovništva i trupa u slučaju rata.

U toku ovog rata ispolije su se dve grupe pojava, čija je procena važna za rešenje pitanja uloge moralno-političkog faktora u savremenim ratovima, naročito u ratovima imperijalističkih država protiv zemalja socijalističkog lagera. U prvu grupu spadaju pojave koje svedoče o dubokim promenama u uzajamnoj vezi između moralno-političkog faktora i čisto vojnih faktora što određuju ishod rata, i o nastanku novih bitnih veza između njih. U drugu grupu spadaju pojave izazvane konkretnim istorijskim uslovima u kojima se odigravao rat imperijalističkih država protiv Sovjetske Rusije.

Šta znači prva grupa pojava?

Moralno-politički faktor je u slomu inostrane intervencije u Sovjetskoj Rusiji odigrao potpuno neočekivanu ulogu za političke i vojne rukovodioce imperijalističkih

¹⁰⁾ M. Sejers i A. Kan: *Tajni rat protiv Sovjetske Rusije*, izdanje inostrane literature, 1947. str. 76.

¹¹⁾ *Istorijske vojne veštine*. Zbornik materijala, serija IV, sv. I, vojno izdanje, 1952, str. 196.

država. Pretrpeli su slom ne samo njihovi ratni planovi, već i tradicionalna gledišta imperijalističkih vojnih ideo-
loga na vojnu snagu kao nesumljivo oruđe pobede.

Čak je svetski imperijalistički rat, reklo bi se, potvrdio slična gledišta i, ako hoćete, posvedočio da u savremenim ratovima raste uloga moralnog stanja, ne samo trupa koje se bore, već i pozadine. U svetskom ratu 1914—1918. godine učestvovale su imperijalističke države koje su bile iste po svojoj društvenoj strukturi. Obe zaraćene grupacije su težile osvajačkim ciljevima i maskirale su ih sličnom šovinističkom ideologijom, kako bi podstakle trudbeničke mase da uništavaju jedna drugu radi ciljeva podjednako tuđih narodima svih zaraćenih zemalja. Moralne mogućnosti neprijateljskih koalicija imperijalističkih država bile su približno podjednake. Presudnu ulogu u pobedi Antante nad Nemačkom i njenim blokom odigrale su ekonomске i vojne mogućnosti.

Otpočevši rat protiv Sovjetske Rusije, Antanta je računala na nadmoćnost u materijalnim rezervama i u vojnoj snazi. Antanta je, kako je podvlačio Lenjin, računala sa sledećim faktorima: posle pobeđe nad Nemačkom ona je raspolagala milionskim armijama koje se još nisu direktno izjasnile za mir i još nisu došle k sebi od strašila nemačkog imperijalizma, čime su ih plašili u svim zapadnim zemljama; Antanta je bila potpuni gospodar mora; prebacivanje trupa i snabdevanje je uvek bilo potpuno u njenim rukama; ona je raspolagala velikim tehničkim i materijalnim rezervama. Pa ipak ogromna nadmoćnost u vojnoj snazi nije donela imperijalističkim interventima pobedu u ratu protiv Sovjetske Rusije, iako su je oni unapred i proglašili sigurnom. Tu se ispoljila moralno-politička nadmoćnost naše zemlje i simpatije trudbenika Zapada prema nama. Ta se nadmoćnost pokazala u tome, govorio je Lenjin, „što smo u takvoj stvari kao što je rat, gde najveću ulogu imaju najgrublji i materijalni faktori, pobedili Antantu time što smo joj oduzeli radnike i seljake obučene u vojničke bluze”.¹²⁾

¹²⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 30, str. 190.

Delovanje moralno-političkog faktora u periodu intervencije imperijalističkih država protiv Sovjetske Rusije izrazilo se i u pojavama povezanim sa konkretnim istorijskim uslovima tog doba. U te pojave spadaju tempo i oblici raspadanja jedinica inostranih armija.

Teško je bilo prevariti šovinističkom propagandom vojнике upućene u borbu protiv sovjetske vlasti. Klasna suština zbivanja u Rusiji bila je toliko očigledna da je brzo budila klasnu svest inostranih vojnika. Njima je bivalo jasnije da se oni ni u svetskom ratu nisu borili za interes svojih naroda već za interes kapitalista. Širenje revolucionarnih raspoloženja u trupama, u radničkoj klasi i među sitnoburžoaskim slojevima kapitalističkih zemalja vodilo je zaoštravanju političke krize, nastale krajem svetskog imperijalističkog rata, kako u pobeđenim državama tako i u državama koje su pobedile. Nemiri u engleskim trupama, pobuna francuskih mornara, a dacie i porast radničkog pokreta u cilju odbrane Sovjetske Rusije, sva ta zbivanja su pokazivala da snage imperijalizma slabe dok snage Sovjetske Rusije rastu.

Imperijalističke države su bile primorane da se u to vreme odreknu oružanog napada na Sovjetsku Rusiju da bi savladale političku krizu u svojim zemljama. To im je uspelo i, prema tome, promenili su se uslovi za pripremu i vođenje rata protiv SSSR.

Procenjujući ondašnju situaciju, Lenjin je više puta podvlačio da nas imperijalisti ne mogu ugušiti zbog toga što ih sopstveni vojnici neće više da slušaju i što njihovi radnici i seljaci, premoreni ratom, ne žele rat sa sovjetskom republikom.

Ali je Lenjin upozoravao da na osnovu toga ne smemo biti bezbrižni. Stvar je u tome što tendencije koje u-slovljavaju opadanje moralnih i političkih snaga imperijalističkih država u osvajačkom ratu, ne deluju automatski. Promenom situacije njihov uticaj može jako oslabiti. O mogućnosti promene uslova za pripremu i vođenje rata protiv SSSR od strane imperijalističkih država, Lenjin je još 1920. godine govorio, povezujući takvu moguć-

nost s time što su zapadne države „svake godine sve odmornije od rata.”¹³⁾ Nešto kasnije Lenjin je izneo istu misao: „Sada” — govorio je on — „narodi su umorni od imperijalističkog rata, oni prete pobunom ako se nastavi rat, ali nije isključena mogućnost da će ga kapitalisti moći obnoviti po isteku malog broja godina.”¹⁴⁾

Napad hitlerovske Nemačke na našu zemlju pokazao je da su ove Lenjinove misli imale izuzetno veliki značaj.

Na početku rata mnogi vojnici Sovjetske armije su smatrali da se vojnici nemačko-fašističke armije neće boriti protiv sovjetskog naroda zbog klasne solidarnosti. Ta iluzija je, bez sumnje, smanjivala borbenu sposobnost naših jedinica, jer je onemogućavala razvijanje mržnje prema neprijatelju, koji je težio da uništi socijalistički poređak i da liši slobode i nezavisnosti socijalističke nacije Sovjetskog Saveza. Partija je objašnjavala masama da karakter buržoaskih armija ne zavisi od njihovog socijalnog sastava već od njihove namene da služe kao oruđe za podjarmljivanje trudbenika svoje i tuđih zemalja, kao oruđe osvajačkih i kontrarevolucionarnih ratova. Dok se vojnici imperijalističkih armija nalaze pod idejnim uticajem buržoazije — a taj uticaj je vrlo jak — oni su spremni da ratuju. Prema tome, treba napregnuti sve ekonomski snage sovjetske zemlje, sve moralne snage sovjetskog naroda i njegove armije za potpuno uništenje imperijalističkih agresora. Partija je objašnjavala da u tome i jeste izvršenje internacionalne dužnosti sovjetskih oružanih snaga. Sovjetske oružane snage, braneći svoju veliku socijalističku otadžbinu, brane otadžbinu trudbenika svih zemalja, bazu svetske socijalističke revolucije. Sovjetske trupe svojim pobedama nad imperijalističkim hordama pomažu ugnjetenim narodima i trudbenicima svih zemalja u njihovoj borbi za oslobođenje od nacionalnog i socijalnog tlačenja. A što se tiče imperijalističkih armija koje su napadale na SSSR, silina udara što su im zadavale sovjetske trupe bila je u toku rata jedan od glavnih razloga koji su

¹³⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 31, str. 413.

¹⁴⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 31, str. 442.

ubrzali slabljenje moralnih snaga agresora, tj. oslobođenje vojnika neprijateljskih armija od uticaja lažne buržoaske propagande.

3. MORALNO-POLITICKI FAKTOR U II SVETSKOM RATU I U RATOVIMA VOĐENIM POSLE NJEGA (NEMACKA, SAD, ENGLESKA, FRANCUSKA)

1

Zaoštravanje opšte krize kapitalizma izazvalo je II svetski rat, koji je otpočeo 1939. godine sukobom između evropskih kapitalističkih država. Agresor u II svetskom ratu bila je hitlerovska Nemačka. Međutim, uslove da hitlerovci otpočnu rat nisu stvorili jedino kapitalisti same Nemačke, već i kapitalisti SAD i Engleske. Upravo oni su pomogli nacistima da obnove i povećaju ekonomski potencijal zemlje, koji je bio oslabljen porazom Nemačke u I svetskom ratu. SAD i Engleska su pomogle hitlerovcima da obnove i pojačaju vojni potencijal Nemačke koji je bio sveden na minimum odredbama Versaljskog ugovora. Najzad, upravljači SAD, Engleske i Francuske su stvorili političke uslove u kojima nije bilo mogućnosti da se spreći, a još manje da se zadrži hitlerovska agresija. Ti uslovi su nastali, prvo, zahvaljujući tome što su Engleska i Francuska odbile sve predloge Sovjetskog Saveza o stvaranju sistema kolektivne bezbednosti u Evropi. Bili su osuđeni svi pokušaji SSSR da se stvari jedinstveni front miroljubivih zemalja protiv hitlerovske agresije. Drugo, politički uslovi koji su olakšavali izbijanje II svetskog rata bili su stvarani „politikom nemešanja”, što su je vodili vladajući krugovi Engleske i Francuske. Cilj te politike je bio da se hitlerovci podstaknu na širenje agresije prema Istoku, protiv Sovjetskog Saveza. Još je u novembru 1937. godine engleski ministar lord Halifaks izjavio Hitleru, u ime engleske vlade, želju Engleske i Francuske da se priključe fašističkoj „osovini Berlin—Rim”. Istom pri-

likom lord Halifaks je saopštio Hitleru da engleska vlada odobrava nacističke planove „dobijanja“ Danciga, Austrije i Čehoslovačke. Hitlerovci su 1938. godine uz direktnu podršku Engleske i Francuske zauzeli Austriju, otkinuli od Čehoslovačke oblasti naseljene sudetskim Nemcima, a u marta 1939. godine okupirali su čitavu Čehoslovačku. Engleska i Francuska su odbile sve predloge sovjetske vlade o pružanju zajedničke pomoći Čehoslovačkoj.

Englesko-nemački sporazum, potpisana u Minhenu 30. septembra 1938. godine, i francusko-nemačka deklaracija, potpisana 6. decembra 1938. godine, u suštini su značili zaključenje pakta o nenapadaju između Engleske, Francuske i Nemačke. Francuska vlada je tim sramnim dogovorom sa Hitlerom raskinula francusko-sovjetski pakt, koji je služio jačanju kolektivne bezbednosti u Evropi. Rukovodeći krugovi Engleske i Francuske računali su da će politike podsticanja hitlerovske agresije i izolovanja Sovjetskog Saveza, koji su oni sprovodili, otvoriti hitlerovcima put prema Istoku, i, prema tome, biće uklonjena opasnost od napada fašističke Nemačke na Englesku i Francusku.

Ova se računica, kako je poznato, pokazala pogrešnom. Nemačkofašistički agresori su, podsticani od Engleske i Francuske, došli do granica Sovjetskog Saveza, ali su pre napada na SSSR okrenuli svoju ratnu mašinu prema Zapadu. Hitlerovci su, otpočevši ratna dejstva 1939. godine, već iduće godine zauzeli Dansku, Norvešku, Holandiju, Belgiju, Luksemburg, potukli engleske i francuske trupe, naterali Englezе da napuste evropski kontinent i primorali Francusku na kapitulaciju. Tek u junu 1941. godine osvajači su napali Sovjetski Savez.

Drugi svetski rat se po svom karakteru razlikovao od prvog. Prvi svetski rat se vodio za ponovnu podelu kolonija. U II svetskom ratu koalicija fašističkih država i koalicija antifašističkih kapitalističkih država takođe su težile imperijalističkim ciljevima: one su se međusobno borile za gospodarenje svetom. Ali se u ratu 1939—1945. godine rešavala sudbina ne samo kolonija već i evropskih

država, koje su se odavno formirale u nacionalne države. Hitlerovci su hteli da u Evropi organizuju fašistički „novi poredak”, tj. da likvidiraju državni suverenitet i nacionalnu nezavisnost evropskih naroda, da uniše njihove demokratske slobode, da učine stanovništvo Europe i čitavog sveta robovima fašističke Nemačke i da pretvore osvojene zemlje i narode u izvor bogaćenja nemačkih kapitalističkih monopola. Opasnost od fašističkog porobljavanja dovela je do toga da je rat koji su pripremale i otpočele imperijalističke države, docnije postao antifašistički i oslobođilački. Ovaj karakter rata protiv hitlerovske Nemačke višestruko je pojačan zahvaljujući stupanju u oružanu borbu Sovjetskog Saveza — u to doba jedine države koja je bila sposobna, zato što je bila socijalistička, da vodi doslednu borbu za uništenje ne samo ratne već i hitlerovske državne mašine.

Frocesi koji su se odigravali u buržoaskim armijama koje su učestvovale u II svetskom ratu, a zatim u agresiji protiv Koreje, Vijetnama i Malaje, bili su nova potvrda pravilnosti marksističko-lenjinističkih gledišta na ulogu moralno-političkog faktora u savremenim ratovima.

Vrlo je važno da se teorijski i praktično razjasni kako su se u II svetskom ratu i u nizu ratova posle njega ispoljile osnovne zakonitosti koje određuju moralno stanje buržoaskih armija u periodu oružanih sukoba; kakav je uticaj na moralno stanje trupa imao uzajamni odnos klasnih snaga u kapitalističkim zemljama; kako su se odrazili na moralno stanje armija politički ciljevi rata i kako se na buržoaskim trupama odražavalo jačanje uticaja pozadine i raskrinkavanje antinaronne politike buržoaskih vlada.

Počećemo od hitlerovske Nemačke. Šta su po sebi predstavljale njene moralne mogućnosti, kakvim metodama su se stvarale, od čega se formirao moralni duh hitlerovske armije i kakve je promene pretrpela za vreme rata?

Drugi svetski rat je ponovo pokazao da se agresivnim imperijalističkim državama pruža mogućnost da uvuku

narodne mase u krvavu klanicu za interes kapitalista, kada se steknu određene okolnosti, pre svega, kada je izvršen rascep radničke klase i kada nema jedinstva akcije njenih političkih partija i sindikalnih organizacija.

Odbijanje nemačkih socijaldemokrata da zajedno sa Komunističkom partijom Nemačke stvore jedinstveni narodni front za borbu protiv fašizma podelilo je radničku klasu, usled čega ona nije mogla kompaktно da istupi protiv reakcije i osujeti njene zamisli, kako je to urađeno 1920. godine za vreme Kapovog puča.

Stičenici nemačkog monopolističkog kapitala-nacisti, pošto su došli na vlast, razračunali su se sa Komunističkom partijom, a zatim i sa socijaldemokratima. Za vreme hitlerovske diktature oko milion Nemaca je bilo oterano u fašističke koncentracione logore. Desetine hiljada najboljih predstavnika radničke klase bili su pogubljeni. Hitlerovci su uništili sve demokratske organizacije, ustavove i zakone što ih nisu stigle da likvidiraju reakcionarne vlade koje su Hitleru raščistile put ka vlasti. Sindikalni savezi i fabrički komiteti bili su raspušteni. Radnička klasa je usled toga bila raskomadana.

Uvođenje režima terorističke diktature finansijskog kapitala, uništenje političkih i sindikalnih organizacija radničke klase i likvidacija demokratskih sloboda pripremali su tle za drugi uslov koji olakšava buržoaziji uvlačenje masa u imperijalistički rat: za usavršavanje političke obmane i ideoološku obmanu masa.

Drug Valter Ulbriht u svojoj knjizi „Fašistički nemački imperijalizam“ iznosi da su gospodarima nemačke vojne industrije bile potrebne nove metode obmane radničke klase, jer su pređašnje otupile i postojala je opasnost da se okrenu protiv samih njihovih tvoraca. Život je raskrinkavao u očima radnika socijaldemokratske bajke o „privrednoj demokratiji“ i o mogućnosti da se spreče krize pri vladavini „organizovanog finansijskog kapitala“. I onda je finansijskim kraljevima Nemačke došla u pomoć „socijalna teorija“ nacionalsocijalizma.

Hitlerovci su razvili demagošku propagandu ogromnih razmera. Nacisti su svoju ekonomsku politiku, koja je u potpunosti bila u službi finansijskog kapitala, špekujući idejama socijalizma bliskim radnim masama prikazivali kao socijalističku. A, u stvari, nemački je narod (naročito omladina) bio prevaren. Hitlerovci su u cilju spasavanja monopolista i junkera od gneva trudbenika počeli masovno propagirati stare pangermanske ideje. Oni su svuda vikali da su Nemci „narod bez životnog prostora“. Radnike su varali demagoškim obećanjima da će konfiskovati ratne dobiti monopolista i „podržaviti trustove“. Stvaranje vojne ekonomike se prikazivalo kao „planska privreda“. Sitnoj buržoaziji su obećavali ukidanje „kamatnog ropstva“, a seljacima su obećavali „eksproprijaciju zemlje radi opštih ciljeva“, ukidanje zemljišnog poreza i zabranu špekulacije zemljom.

Kapitalisti i veleposednici se nisu bojali socijalne demagogije hitlerovaca, jer su znali da je ona predviđena isključivo za obmanu maša.

Hitlerovci su špekulisali sa patriotskim osećanjima Nemaca koji su silno žudeli za likvidacijom pljačkaškog Versaljskog ugovora, jer je on vređao njihovo nacionalno dostojanstvo.

Obmana je sledila za obmanom. Hitler je, prisajedivši Sarsku oblast, izjavio da više nema nikakvih teritorijalnih pretenzija. Ali je iza toga sledila okupacija Austrije, upad u Sudetsku oblast i okupacija Čehoslovačke, zatim rat sa Poljskom i pretvaranje balkanskih zemalja u osnovicu za napad na SSSR.

Izvršivši napad na Sovjetski Savez, Hitler nije odmah otkrio nemačkom narodu svoje prave ciljeve. O tome Valter Ulbriht piše: „Kada je Hitler najzad podmuklo napao Sovjetski Savez, on to nije obrazložio „osvajanjem prostora na Istoru“, kako je proklamovao u „Majn Kampfu“, već tobožnjom „opašnošću od boljševizma“. Hitler i Gebels su tek posle okupiranja Ukrajine otvoreno izneli ciljeve rata — gaženje i pljačkanje Sovjetske Rusije i drugih evropskih država. I tek 1942. godine glavni iza-

zivači rata: Rehling, Krup, Fegler i njihovi saučesnici otvoreno su se pojavili kao članovi saveta za naoružanje".¹⁵⁾

Čime se objašnjava ova taktika hitlerovaca? Dok se stvar ticala likvidacije posledica Versaljskog mira, Hitler je mogao da se oslanja na patriotska osećanja Nemaca. Prerano otkrivanje pravih Hitlerovih namera omelo bi postepeno uvlačenje Nemačke u rat. Kada je svetski rat postao činjenica, Hitler je prestao da skriva svoje planove od slojeva nemačkog naroda opijenih šovinizmom. On je težio da podigne duh armije, učinivši Nemce saučesnicima u pljačkanju oslojenih zemalja, saučesnicima zverskog razračunavanja s drugim narodima a naročito sa sovjetskim ljudima. Tragedija Nemaca je bila u tome što su prihvatili rasističku ideologiju fašista, pristali na saučesništvo u njenom ostvarivanju i našli su se u istom kolu sa njima.

Glavno sredstvo za održavanje borbenog duha hitlerovskih trupa bilo je raspirivanje najgrubljih instinkata kod vojnika i oficira i razvijanje lične zainteresovanosti u pljačkaškom ratu. Propaganda patriotskih ideja je igrala samo drugorazrednu ulogu. U kritičnim momentima za nemačkofašističku armiju skoro se nije ni govorilo o „nacionalnim interesima“. Metodi vaspitanja u hitlerovskoj armiji bili su usmereni na to da se uguši svest vojnika i da se oni pretvore u automate bez svesti, koji su dužni da se slepo, bez razmišljanja, pokoravaju. Fridrihovske metode održavanja vojničke discipline („neka nas mrze, ali neka nas se i boje“), metode bez kojih, u ovoj ili onoj meri, ne može da bude nijedna savremena buržoaska armija, primenjivale su se u hitlerovskim trupama u najprefinjenijem obliku.

Kada je nemačkofašistička armija napala SSSR, imala je skoro dvogodišnje iskustvo u ratovanju, ali je u toku borbe protiv sovjetskog naroda gubila kvalitete kadrovskе armije. Jedan od uzroka bilo je uništenje najiskusni-

¹⁵⁾ W. Ulbricht: *Der faschistische deutsche Imperialismus*, Berlin, 1952, str. 109.

jih kadrova hitlerovske armije na sovjetsko-nemačkom frontu. Ali je i Sovjetska armija imala gubitaka. Međutim, njene borbene osobine nisu se smanjile, već su rasle. Znači da gubici koje je trpela hitlerovska armija nisu bili jedini uzrok opadanja njenih borbenih osobina. Drugi uzrok je bio u tome što obveznici, upućivani iz nemačke pozadine na Istočni front, nisu težili da u toku borbi stiču i usavršavaju borbenu veština. Podsticaj za to nije mogao da im pruži ni front a ni pozadina.

U toku rata pesimističko raspoloženje obuhvatalo je sve veći broj Nemaca, kako na frontu tako i u pozadini. To raspoloženje su potencirali povećani gubici na frontu i teškoće u pozadini, svest o besperspektivnosti rata i strah pred Sovjetskim Savezom, koji je kao snažan gorostas čvrsto stajao na nogama i podnosio sve udare, uzvraćajući još težim.

Sve je to doprinisalo porastu pesimizma, a naročito otkako je rat na Iстоку dobio naročito uporan i ogorčen karakter. To dokazuje, na primer, činjenica da su nemačke divizije koje su bile upućivane na Istočni front sebe unapred smatrале osuđene na propast. Kao takve one su smatrane i u nemačkoj pozadini. Hitlerovska armija, koja se razmetala svojom nepobedivošću, savršenstvom svog oružja i supersavršenstvom svoje vojne veštine, u toku rata razbolela se od „tenkofobije“ i „aviofobije“ i straha od svojih otkrivenih bokova i okruženja koja je Sovjetska armija ostvarivala u razmerama neviđenim u ratnoj istoriji.

Pogoršanje moralno-političkog stanja hitlerovskih trupa, koje su prouzrokovali svi ti faktori, vrlo negativno se odrazilo na čvrstinu vojnika i oficira.

Kada je Sovjetska armija na početku rata bila primorana da se povlači prema istoku, ona nije gubila veru u pobedu. Zahvaljujući ideološkom radu Komunističke partije, moralne snage sovjetskih vojnika su neprekidno rasle. Trezveno procenjujući stanje, vojnici i oficiri su bili svesni da jedino uporno suprotstavljanje osvajačima

može likvidirati prednosti koje je hitlerovcima pružio iznenadan napad.

Otpor fašističke armije sovjetskim trupama, kada su ove prešle u napad, imao je drukčiji karakter. To je bio otpor trupa koje su izgubile svaku nadu u pobedu i ne vide izlaza iz situacije u kojoj se nalaze. Hitlerova armija čak i u sopstvenoj, nemačkoj pozadini nije mogla da nađe nadahnjujuću moralnu podršku, jer se sa odugovlačenjem rata odnos nemačkog naroda prema njoj menjao.

Za vreme velikog otadžbinskog rata široko se primenjivao način proučavanja raspoloženja trupa i stanovništva neprijatelja na osnovu međusobnog dopisivanja Nemača na frontu i onih iz pozadine. Pošta, koju su u огромnim količinama zaplenjivale naše trupe, pokazivala je u čemu su se sastojale te promene. Pisma u kojima se rat tretirao i odobravao kao pljačkaški poduhvat smenila je bujica pisama druge sadržine. Iz nemačke pozadine su pohrlila na front jadanja na teškoće rata, na njegovu dužinu i besperspektivnost. Strah od onog što se zbiva i pessimizam u pogledu sutrašnjice postali su glavno u prepisci između Nemaca na frontu i u pozadini.

U nemačkoj pozadini postojale su i snage koje bez obzira na najsuroviji teror nisu prekidale antifašističku borbu. To su bili komunisti. Poznato je, na primer, da je u toku rata, sve do 1944. godine, u Nemačkoj radila ilegalna organizacija na čijem je čelu bio Anton Sefkov.

Ako su za aktivnu borbu protiv hitlerovskog režima unutar Nemačke bili sposobni samo heroji-komunisti i svesni radnici koji su ih sledili, onda su široke narodne mase Nemačke ispoljile na kraju rata svoj odnos prema hitlerovskoj partiji i državi u drugoj formi. Kada je Sovjetska armija prenela borbu na nemačku teritoriju i kada su hitlerovci pozvali stanovništvo da podrži fašističku armiju organizovanjem partizanskog rata, narod se nije odazvao tom pozivu. On je odbio da pomogne hitlerovcima, koji su doveli zemlju do nacionalne katastrofe.

Moralni potencijal fašističke Nemačke najviše se iscrpljivao u borbama sa Sovjetskim Savezom i pod uticajem pobeda sovjetskih oružanih snaga.

Pri tome je potrebno podvući da ratne teškoće nisu same po sebi slabile moral stanovništva i armije hitlerovske Nemačke. Na primer, žestoko bombardovanje nemackih gradova od strane anglo-američke strategijske avijacije nije moglo da oslabi moral Nemaca, isto tako kao što ni varvarска bombardovanja Londona projektlima „Fau-1“ i „Fau-2“ nisu mogla da oslabe moral Londonaca. Moralne snage Nemaca podrivala je rastuća svest o besmislenosti žrtava koje su podnosili.

Među trupama koje su se borile na Istočnom frontu sve istrajnije i upornije se širilo ubeđenje da se rat protiv SSSR ne može dobiti. U tom pogledu karakteristično je sledeće upoređenje. Posle I svetskog rata nemački generali su tvrdili da bi Nemačka dobila rat da revolucija nije zadala nemačkoj armiji udarac „nožem u leđa“. U toku II svetskog rata, naročito posle sloma plana „Barbarosa“, hitlerovski generali nisu više govorili nešto slično: oni su sami počeli gubiti veru u pobedu, i to možda čak ranije nego vojničke mase.

Potučeni hitlerovski generali pokušavaju sada da šire legendu da fašistička armija u ratu sa SSSR nije pretrpela navodno moralni slom. To je očigledna laž. O tome, na primer, vrlo rečito govori činjenica navedena u knjizi „Bon spremu revanšistički rat“, koju je izdao Komitet nemačkog jedinstva. Kako je navedeno u knjizi, samo u toku poslednjih meseci rata streljano je od strane esesovaca i prekih vojnih sudova oko 25.000 oficira i vojnika za „kukavičluk pred neprijateljem“ ili „za podrivanje borbenog duha“.

Očajanje koje je zahvatilo nemačku pozadinu i front povećavano je strahom naroda i armije od odmazde za monstruozne zločine fašističkih trupa.

Rat je pred trudbenicima Nemačke razgolitio istinski karakter hitlerovske države kao oruđa nemačkih monopolista, kao neprijatelja ne samo drugih naroda već i

samog nemačkog naroda. Razuzdana demagoška propaganda šovinizma i rasizma nije pomogla nacistima da parališu veliku ulogu rata u raskrinkavanju antinarodnog karaktera imperijalističkih vlada. Približno isti procesi vršili su se i u zemljama koje su stupile na stranu hitlerovske Nemačke.

3

Postavka o velikom uticaju političkog cilja rata na porast ili opadanje moralne snage armije koja ratuje, jasno se potvrđuje upoređivanjem morala buržoaskih trupa u borbi protiv fašističkih država sa moralom istih trupa u uslovima reakcionarnih ratova koje su imperijalističke države izazvale posle 1945. godine.

Rat Engleske, SAD i Francuske protiv hitlerovske Nemačke kao što je već rečeno, dobio je sticajem objektivnih okolnosti antifašistički i oslobođilački karakter, mada su rukovodeći krugovi tih zemalja istovremeno težili da oslabe Sovjetski Savez, da izbace iz stroja Nemačku i Japan kao svoje najjače konkurente i da se domognu svetskog gospodstva. Time se objašnjava činjenica što su se rukovodioci Engleske i SAD neprijateljski odnosili prema nastojanjima vojnika da saznaju istinu o socijalističkoj zemlji koja je nosila glavni teret borbe protiv zajedničkog neprijatelja — hitlerovske Nemačke. Interesovanje i simpatije vojnika prema Sovjetskom Savezu ispoljavali su se, između ostalog, i u pitanjima koja su oni za vreme nastave postavljali oficirima. Tokom nastave su se često razvijale diskusije oko političkih problema, koje nisu nikako bile predviđene zvaničnim programima. To je izazivalo ozbiljna strahovanja kod rukovodstava.

Tako je 17. oktobra 1941. godine Čerčil pisao ministru vojnom: „Ja u armiji ne odobravam sistem podsticanja političkih diskusija među vojnicima. Materijal sadržan u onim kratkim pribeleškama koje su potrebne oficirima za rukovođenje mnogo je slabiji po svom kvalitetu.

od materijala što se objavljuje u svakodnevnoj stampi. Diskusije u kojima nisu poželjni nikakvi sporovi, jednostavno su lakrdija. A sporovi moraju ići na uštrb discipline. Jedini razuman princip jeste — „u armiji ne sme biti nikakve politike.”

Nadam se da ćete vi tu stvar ograničiti što pre i što je moguće delikatnije i ljudi koji su se time bavili uputiti na koristan rad.”

Kako vidimo, za vreme II svetskog rata rukovodioci SAD i Engleske bojali su se porasta političke svesti vojničkih masa, bez obzira na to što se rat tokom događaja pretvorio u antifašistički i oslobođilački.

Suprotnosti između antifašističkih, oslobođilačkih stremljenja naroda i imperijalističkih ciljeva rukovodećih krugova SAD, Engleske i Francuske neposredno su se odražavale na moralno stanje vojnika i oficira armija tih zemalja.

Razvojem ratnih dejstava američki vojnici i oficiri koji su verovali u pravednost uništenja nemačkih fašista sve više su se ubedivali u to da njihovo komandovanje nije zagrejano za ostvarenje tih ciljeva, jer oni protivreče interesima američkih monopolista. To se, naravno, negativno odražavalo na borbeni duh trupa, na njihovu čvrstinu, inicijativu i disciplinu.

Ratno iskustvo je podizalo nivo svesti vojničkih masa i demokratski nastrojenog dela oficira američke armije. Oni su očekivali hitno otvaranje drugog fronta u Evropi, ali rukovodeći krugovi SAD i Engleske namerno su kočili početak operacija u Francuskoj, nadajući se da će odugovlačenje rata oslabiti SSSR. Kada su američke trupe otpočele ratna dejstva u Evropi, mnogima je postalo jasno da se američka armija koristi kao oruđe reakcije i da njome rukovode biznismeni u generalskoj i oficirskoj uniformi, koji u ratu vide sredstvo za povećanje svojih kapitala kroz pljačkanje tuđih zemalja.

Bez obzira na to što je rat jasno i potpuno nedvosmisleno pokazao politički razvoj vojnika SAD i Engleske, vojni ideolozi tih država nastavljaju da tvrde suprotno.

Prema njihovim mnogobrojnim i na izgled naučnim zaključcima izlazi da se političkim i ideoškim motivima rukovodi samo mali broj ljudi. A masa, kako u logorima za obuku tako i u borbi, misli o nečem sasvim drugom — o ličnoj karijeri, o koristi koja se može izvući, o ženama, odsustvu itd.

U delu grupe autora „Američki vojnik” uporno se protura mišljenje da držanje vojnika u borbi ne određuju toliko ideoški i politički stimulusi, koliko čisto psihološke, a ponekad čak i instinktivne pobude. Autori tvrde da „borba predstavlja izazov vojniku da pokaže muškost”. Motiv koji je podsticao vojnika je strah od podsmeha. Autori, na osnovu ispitivanja velikog broj vojnika sa frontova II svetskog rata, dolaze do sledećeg zaključka: američkom vojniku „malo je stalo do toga šta se krije pod oružanom borbom, a kada su njih (vojnike) pitali o uzrocima koji su naveli Ameriku da stupi u rat, vrlo mali je broj vojnika mogao da odgovori na to pitanje”.¹⁶⁾

Prema mišljenju autora, stepen mržnje prema neprijatelju bio je u američkoj armiji slab, u poređenju sa drugim armijama. Autori knjige to tumače time što američki vojnik nije video razaranja na sopstvenoj teritoriji i što nije imao odgovarajuću ideošku podlogu za mržnju prema državnom sistemu neprijatelja.

Zaključak autora ovog dela je sledeći: „Oficiri i vojnici nisu pridavali veliki značaj idejnim motivima — patriotizmu i jedinstvu pogleda na ciljeve rata”. Nije teško uočiti da se u tom zaključku brkaju različite stvari, usled čega se izvrće pravo stanje stvari. Smisao odgovora vojnika i oficira američke armije je u tome što se oni nikako nisu odnosili negativno prema „idejnim motivima” i „patriotizmu”, već prema faktičkoj antinarodnoj sadržini koju je u njih unosilo komandovanje armije i političko rukovodstvo zemlje. Vojnici su videli da se komandovanje više brine o dobitima i interesima imperijalista, nego o brzom i odlučnom uništenju fašizma. Eto šta je pothranjivalo ili ravnodušan odnos prema zvaničnim gledištima

¹⁶⁾ Američki vojnik, sv. II, Princeton, University press, 1949.

„na ciljeve rata” ili opoziciono raspoloženje; a to je upravo dokaz sve svesnijeg stava prema ratu koji se formirao u vojničkoj masi pod uticajem zbivanja i činjenica.

A u celini, moralno stanje američkih vojnika u periodu II svetskog rata, bez obzira na njihove osobenosti koje smo razmotrili, bilo je čvršće nego u korejskom ratu. Rat protiv hitlerovske Nemačke i militarističkog Japana bio je za vojnike SAD povezan sa patriotskim osećanjima i demokratskim idealima, pa makar i u buržoaskom smislu ovih reči.

Rat protiv KNDR (Korejske Narodno-Demokratske Republike) američki vojnici su vodili bez oduševljenja, a njihov borbeni moral bio je veoma slab. To se objašnjava, pre svega, odnosom vojnika prema političkom cilju oružane borbe: američki i engleski vojnici su rat protiv hitlerovske Nemačke i militarističkog Japana smatrali u celini pravednim, dok rat protiv KNDR oni nisu mogli nikako smatrati pravednim.

Za vreme rata u Koreji na moralni duh američkih vojnika je negativno delovala još jedna okolnost, naime, nepravilno rešenje pitanja uzajamnog odnosa čoveka i tehnike u savremenom ratu i propagandni mit o tehničkoj nadmoćnosti nad neprijateljem kao jedinom uslovu pobeđe.

Ogromna većina vojnih teoretičara imperijalističkih armija priznaje da čovek, bez obzira na stepen razvoja ratne tehnike, ima odlučujuću ulogu na bojištu. Ali borbu ne vode vojnici-pojedinci. Vojnici se bore u sastavu manjih i većih jedinica, oni se združuju u rodovima i vidovima oružanih snaga. To znači da problem čoveka i tehnike prerasta u problem harmonično usklađenog razvoja rodova i vidova oružanih snaga, njihovih zadataka, naoružanja, organizacije, borbene i moralne pripreme.

Još u toku II svetskog rata pokazalo se, na primer, da je propagandni mit o izuzetnoj ulozi tehnike i obilja tehničkih sredstava u transportu, pomoćnim službama itd. slabilo a ne jačalo borbene kvalitete trupa zapadno-evropskih država.

Ta okolnost naročito se odražava na borbene kvalitete pešadije.

Za vreme II svetskog rata američko i englesko komandovanje, istina, bilo je u mogućnosti da tvrde da dobijaju operacije pomoću motomehanizovanih armija. No, kako je umesno primetio već pomenuti Mikše, „ne sme se zaboravljati da su pešadijske divizije, koje su u to vreme dejstvoale na njihovoj strani, bile ruske i da je pobeda omogućena samo zbog toga što su ove divizije vezale na istoku masu nemačke pešadije. Nema smisla umanjivati značaj te činjenice”.¹⁷⁾

Značaj upravo te činjenice oštro su osetile na sopstvenom ratnom iskustvu SAD u Koreji, Francuska u Vijetnamu, Maroku i Alžиру, Engleska i Francuska u Egiptu.

Zapadnonemački časopis *Wehrkunde* na sledeći način sumira korejsko, vijetnamsko i egipatsko iskustvo svojih partnera iz imperijalističkog NATO-a:

Prvo, pešadija zapadnih država, bez obzira na neospornu materijalnu nadmoćnost, nije mogla da se suprotstavi primitivnoj neprijateljskoj taktici, koja se prilagođavala lokalnim uslovima. Prema tome, lične osobine čoveka odnele su pobedu nad tehnikom.

Dруго, pešadija zapadnih zemalja je navikla da se bori uz efikasnu podršku tenkova i avijacije. Kada ovi usled specifičnih uslova ratišta nisu mogli da pruže potrebnu podršku, pešadija je gubila ne samo napadni elan, već često i čvrstinu; najzad, sve tri zapadne države i čitavo ljudstvo njihovih oružanih snaga, sve do poslednjeg vojnika, polagali su ozbiljnu nadu u zastrašivajuće delovanje atomskog oružja,¹⁸⁾ kojim agresori raspolažu. Ali se ni ta nada nije obistinila.

Iskustvo takozvanih „malih ratova” po završetku II svetskog rata pokazalo je da tehnička opremljenost ar-

¹⁷⁾ F. O. Mikše: *Atomsko oružje i armija*, izdanje inostrane literature, Moskva, 1956, str. 190.

¹⁸⁾ Casopis *Wehrkunde* br. 7, 1957.

mije ne može kompenzirati nedostatak plemenitih ideja koje su u stanju da nadahnu trupe za borbu.

Nedostatak uzvišenog ratnog cilja veoma se negativno odrazio i na najbolje kadrovske jedinice SAD na korejskom ratištu. Pa čak, i najamnici, ravnodušni prema ciljevima za koje ratuju, uviđajući „zavereničke” ideje, počinjali su pasivno i formalno da obavljaju svoje vojničke dužnosti, naročito ako su bile povezane sa opasnošću po život.

Nije slučajno što je američka štampa u toku i neposredno posle korejskog rata postavljala pitanje: zbog čega američki vojnici, i pored brižljivog odabiranja i sistematske ideološke obrade, ne ispoljavaju na bojištima hrabrost.

U reakcionarnom časopisu „Kolers” bio je objavljen članak Bila Davida, koji je specijalno proučavao pitanje raspoloženja vojnika na korejskom frontu. Davidson je ispitivao naučnike, vojne istoričare, trupne oficire i podoficire koji su bili na korejskom frontu. Prema rečima Bila Davida, svi ispitani su potvrđivali da je većina američkih vojnika težila da izbegne opasnost: vojnici nisu gađali da ne bi privukli na sebe neprijateljsku vatru. Vodnik Nikolas Smit je izjavio: „Ponekad uputiš odeljenje za obezbeđenje krila i čuješ da umesto devet pušaka gađaju svega dve-tri”. To je potvrđio i vodnik Tomas Makhart. On je izjavio da nikad nije mogao računati na to da će od devet vojnika, koliko je bilo pod njegovom komandom u Koreji, gađati bar četiri ili pet ljudi, pa čak ni onda kada se radilo o njihovim sopstvenim životima. Vodnik Džon Viljems je rekao: „Da bih naterao bar polovinu vojnika u vodu da gađaju, morao sam pod vatrom da puzim od jednog do drugog streljačkog rova. Ponekad sam morao jednostavno da uzmem pušku nekog vojnika i da gađam mesto njega”.

Bil Davidson je na osnovu ispitivanja velikog broja vojnih lica došao do zaključka: „U današnje vreme nemoguće je računati na svakog drugog vojnika koji se u borbi sukobio sa neprijateljem lice u lice”.

Vojni časopis „Junajted Stejts kombat Forsis džornel” objavio je veliki članak rezervnog pukovnika Antoni Stendiša pod naslovom „Kriza hrabrosti”. Stendiš navodi da, bez obzira na kontrolu od strane podoficira, oko pola vojnika izbegava aktivna dejstva na bojištu. „Čim dužnost koju su oni pozvani da vrše postaje očigledno opasna” — iznosi se u Stendišovom članku — ovi vojnici se kriju, zaostaju, beže u pozadinu, a neki čak i sami sebe ranjavaju... Oni ne uzimaju nikakvo učešće u završnoj fazi napada, kada je opasnost obično najveća. A, ako im podje za rukom, oni čak odbijaju da se pokažu na bojištu, da ne bi privukli na sebe deo neprijateljske vatre”.

Šta je izazvalo „krizu hrabrosti” u američkoj armiji? „Osećaj straha” — odgovara Devidson. „Nizak nivo psihičke istrajnosti, koja je karakteristična za mnoge Amerikance” — odgovara pukovnik Stendiš. Ali ni jedan, ni drugi neće da vide da iza svega toga stoji neverovanje u ciljeve rata koje proklamuje američka politika.

Pa kako da se prebrodi „kriza hrabrosti”?

Izgledalo bi potpuno prirodno da se povede reč o merama za sticanje poverenja u ciljeve politike SAD. Ali taj put je zatvoren za imperijaliste, jer su oni primorani da maskiraju uzroke i prave zadatke ratova koje organizuju. Eto zbog čega se preporuke obično svode na metode organizovanja reakcionarne propagande ili na zahtevanje izmena u sistemu vaspitanja dece u porodici i u školi, s tim da američki mladići pre no što dođe vreme za služenje u armiji postanu „prave ubice”. Sličnog gledišta se drže svi vojni ideolozi imperijalizma, što dokazuje njihovo nastojanje da u dezinformisanju, amoralnosti i raspirivanju niskih ljudskih instinkata nađu izlaz iz „krize hrabrosti”. Ali takva nastojanja, u krajnjoj liniji, mogu samo u još većem stepenu da pojačaju i zaoštire tu krizu. Ne moguće je paralisati uticaj politike na moralni duh armije. To dokazuju teorije samih ideologa imperijalizma.

Ideolozi reakcionarne buržoazije negiraju zavisnost morala armije od ekonomskog i političkog poretku. Ali, skrivajući od vojnika ekonomske uzroke i političke cilje-

ve imperijalističkih i kontrarevolucionarnih ratova ili ulivajući lažne predstave o njima, buržoaski teoretičari upravo time indirektno priznaju da ekonomski i politički redak kapitalizma ne može da bude izvor moralnih snaga trupa — hrabrosti, čvrstine i samopregora u borbi.

Buržoaski ideolozi takođe poriču i zavisnost morala armije od patriotskih i demokratskih idea naroda. Ali, izolujući armiju od naroda, buržoaske države time priznaju da je veza sa narodom opasna za armiju koja služi kao oruđe za podjarmljivanje trudbenika.

To dokazuje i policijska i ideološka borba protiv prodiranja u armiju istinski patriotskih i demokratskih ideja kao „dezorganizujućih“ i „subverzivnih“.

Buržoaske države bi želele da armiju koja je predodređena za vođenje savremenog rata, tj. rata koji traži učešće čitavog naroda, vaspitavaju kao kastinsku armiju, otcepljenu od naroda. Ali, ako buržoazija u miru raspolaze, kako smo više puta naveli, velikim mogućnostima za zaglupljivanje i demoralizaciju vojnika, u ratu će ona to platiti slabljenjem borbenog morala svojih trupa.

Ratna dejstva u Koreji su pokazala da rat protiv naroda koji je postao gospodar u svojoj otadžbini nije policijska mera protiv nenaoružanih radnika u štrajku ili protiv demonstranata koji traže mir. Makartur i drugi američki generali nisu se žalili na nedostatak hrabrosti vojnika koje su oni vodili na juriš protiv ratnih veterana i štrajkača, rudara. A u korejskom ratu američki generali i oficiri su odjednom počeli govoriti o niskom nivou psihičke istrajnosti vojnika.

Postavlja se pitanje: da li su se vojnici imperijalističkih armija u Koreji zaista indiferentno i inertno odnosili prema visokim idejnim pobudama? Naravno da nisu.

Rat u Koreji američkih, engleskih i drugih intervenata bio je očigledno nepravedan i osuđivan od strane čitavog progresivnog čovečanstva. Nije ni čudo što je u takvim uslovima reakcionarna buržoazija već izgubila mogućnost iskorišćenja snage patriotskih i demokratskih ideja. A što se tiče vojničke mase, ona je, poučena ratnim

iskustvom, postajala sve indiferentnija, ali ne prema patriotizmu i demokratskim institucijama, već prema osvađačkim ciljevima rata. Ako bi se rat i dalje nastavio, svim je verovatno da bi ta indiferentnost prerasla u aktivnije oblike protesta protiv krvave klanice organizovane radi bogaćenja šačice magnata kapitala i radi ugušivanja nacionalnooslobodilačkog pokreta naroda Istoka. Prema tome, izlazi da „krizu hrabrosti” u američkoj armiji nije izazvalo ništa drugo do svest o nepravednosti rata u Koreji. Tako je istorija još jednom potvrdila ogroman značaj moralno-političkih pobuda svakog savremenog rata.

4. IMPERIJALISTIČKA VOJNA IDEOLOGIJA O PROBLEMIMA MORALNO-POLITICKOG UCVRŠCIVANJA POZADINE I FRONTA U BUDUCEM RATU

Pripremajući novi svetski rat, imperijalisti posvećuju ogromnu pažnju ne samo pitanjima njegovog materijalno-tehničkog, već i moralno-političkog obezbeđenja. Iskustvo savremenih ratova je pokazalo da svako zanemarivanje ovog poslednjeg faktora može da povuče za sobom, naročito u slučaju dugotrajnog rata sa snažnim neprijateljem, sudbonosne posledice. U moralno-političkom obezbeđenju budućeg rata za imperijalističke države najteži je problem organizacija pozadine koja bi bila sposobna da pruži armiji na frontu moralno-političku podršku, kao i problem vaspitanja armije koja bi bila poslušno oruđe imperijalističke politike.

Ako bi se iz radova što su ih napisali ideolozi militarizma u toku poslednjeg pola veka izdvojila izlaganja o političkim opasnostima koje ugrožavaju pozadinu imperijalističkih država, dobili bismo originalnu krivulju nastanja straha reakcionarne buržoazije za sudbinu kapitalizma pred uticajem ratova što ih upravo ona izaziva.

Slifen je još 1909. godine pisao o vladama evropskih država koje su se spremale za svetski rat: „Svi osećaju kolebljivost u predviđanju ogromnih rashoda, eventualno

velikih gubitaka i one crvene utvare koja se diže u njihovoj pozadini".¹⁹⁾ (Četiri godine pre no što je Šlifen pisao o strahu imperijalističkih vlada pred „crvenom utvarom”, revolucija u Rusiji, ubrzana porazom carizma u ruskojapanskom ratu, potresla je stubove monarhije i konačno onemogućila carizam da bude bedem svetske reakcije.)

Lojd Džordž je u svojim uspomenama o I svetskom ratu na sledeći način okarakterisao unutrašnje političke teškoće engleskih imperijalista u vezi sa ratom: „Nemiri među radnicima su značili za nas ozbiljniju opasnost nego vojna moć Nemačke”.²⁰⁾ (Potrebno je dodati da su nemiri među radnicima rasli pre I svetskog rata i u toku njega ne samo u Engleskoj, već i u Rusiji, Francuskoj, Nemačkoj i Italiji.)

Spremajući se za budući rat, politički i vojni rukovodioci imperijalističkih država i sada se vraćaju na pitanje o tome kakve će političke opasnosti ugrožavati njihovu pozadinu i kakvim sredstvima mogu reakcionarne buržoaske vlade osigurati njenu čvrstinu za kojom oni žude u punom smislu te reči.

„Poslušna pouzdana pozadina, evo šta nam treba! Evo šta mi očajno tražimo!” — pisao je 1956. godine F. O. Mikše.²¹⁾

Francuski general Šasen tvrdi da rukovodeći krugovi Francuske neće uspeti da postignu moralno jedinstvo stanovništva u ratu koji će neizbežno biti jasno izražen „ideološki rat”. To znači da će u slučaju napada na zemlje socijalističkog lagera jedan deo stanovništva imperijalističkih država prelaziti na stranu neprijatelja iz političkih razloga, kao što je u eposi religioznih ratova jedan deo stanovništva podržavao neprijatelja iz religioznih pobuda. Stoga je, prema mišljenju Šasena, potrebno da se oružane snage Francuske osposebe za jednovremeno vo-

¹⁹⁾ Šlifen: *Kana*, vojno izdanje, 1938, str. 370.

²⁰⁾ Lojd Džordž: *Ratni memoari*, sv. IV, socijalno-ekonomsko izdanje 1935, str. 135.

²¹⁾ V. I. Skopin: *Militarizam*, vojno izdanje, 1956. str. 67.

đenje dva vida rata, različita po svom karakteru: rat na frontu i rat u pozadini sopstvene zemlje.

Feldmaršal Montgomeri je još nedvosmislenije postavio pitanje pozadine imperijalističkih država u predavanju „Panorama rata u nuklearno doba“,*) koje je održao 19. oktobra 1956. godine na konferenciji dobrovoljnog vojnonaučnog društva „Kraljevski institut oružanih snaga“.

Prema predavanju, rat će se završiti pobedom kapitalističkog Zapada nad socijalističkim Istokom. „Ali kako će dobro doneti ta победа“ — uznemireno uzvikuje ideolog imperijalističke agresije — „ako na Zapadu bude trijumfovao komunizam? Borba između Istoka i Zapada to je borba za srce i dušu ljudi. U stvari, to je pitanje više političko nego vojno. Ali mi smo skloni da zanemarimo politiku i da koncentrišemo svu našu pažnju na vojnu stranu pitanja“.

Veoma karakteristično priznanje! Montgomeri je pri nuđen da izjavi da se čak i pobedonosni ishod imperijalističkog atomskog rata može završiti trijumfom komunizma na Zapadu usled toga što pozadina imperijalističkih država nije čvrsta i usled nedostatka moralno-političkog jedinstva nacije, kako unutar zemalja imperijalističkog tabora tako i u odnosima između njih. U nuklearnom veku, kaže Montgomeri, nijedna zemlja ne može da ratuje bez saveznika. „Sva nesreća je u tome“ — jada se on — „što niko, po svoj prilici, ne zna kako da se postigne jedinstvo i nesebična solidarnost, koji su potrebni ako želimo da suprotstavimo jak front napredovanju komunizma“. Imperijalističke zemlje nemaju zajednički cilj kojem teže i stoga one, prema slikovitim Montgomerijevim rečima, umesto da stvore „jezero jedinstva“ predstavljaju „oko trideset političkih bara“.

I zaista, u uslovima kada se odnosi između zemalja izgrađuju na principima vladavine najjačeg, teško je govoriti o nekim visokim pobudama, sposobnim da uzdignu

*) Objavljeno u *Zbirci članaka iz strategije* (I sveska), Vojno delo, 1961, str. 88. — Prim. red.

moral naroda i armija. Može li se, na primer, francuska omladina dovesti u iskušenje izgledima da će ratovati za interese američkih monopolista, pa još pod komandom Hitlerovih generala? Naravno da ne može. O tome slikevito govori činjenica da je određivanje Hitlerovog generala Spajdela na dužnost komandanta kopnenih oružanih snaga NATO prouzrokovalo talas protesta u Francuskoj i drugim zemljama NATO. Francuski mladići su u doba za odsluženje vojnog roka podnosili izjave kojima su odbijali da služe pod komandom hitlerovaca — dželata francuskog naroda. A može li zapadnonemačku omladinu da dovede u iskušenje perspektiva da će ginuti radi dobiti američkih finansijskih magnata? Štampa je javila da nemačka omladina da bi izbegla vojnu obavezu u Bundesveru — oružane snage Zapadne Nemačke — sve češće prelazi iz Savezne Republike Nemačke u Demokratsku Republiku Nemačku.

Rukovodeći krugovi evropskih imperijalističkih država već sada svojom politikom ograničavanja državnog suvereniteta sopstvenih zemalja i pretvaranjem naroda u topovsko meso američkih monopolista, stvaraju osnove za najoštlijivi konflikt sa svojim narodom u slučaju izbijanja novog svetskog rata.

Imperijalističke države raspolažu, naravno, vrlo velikim materijalnim rezervama. One su u stanju da naoružaju svoje armije prema najnovijim dostignućima nauke i tehnike i da obuče svoje trupe rukovanju savremenim oružjem. Ali imperijalistički agresori ne mogu da osiguraju takvu moralno-političku čvrstinu pozadine koja bi bila istrajan i pouzdan oslonac armija i izvor za uzdizanje morala trupa. U slučaju da agresorima pođe za rukom da izazovu svetski rat, oni će staviti na kocku ne samo živote desetine miliona ljudi, već i sudbinu samog kapitalističkog poretka.

Predviđajući revolucionarne potrese, kojima „globalni“ rat sa primenom nuklearnog oružja ugrožava pozadinu imperijalističkih država, njihovi ideolozi razmatraju obezbeđenje moralno-političke čvrstine armije. Ali oni se

pri razradi sistema ideoloških i organizacionih mera za održavanje morala armija sukobljavaju sa nizom ozbiljnih teškoća. Najvažnija od njih je u tome što hoće da vode rat snagama naroda, snagama radnika i seljaka radi interesa monopolističkog kapitala. Nastojanje da se savlada ta suprotnost predstavlja polaznu tačku za sve planove i „projekte” buržoaske vojne ideologije.

Upravo zbog toga oni svim merama pokušavaju da prikriju stvarne uzroke i ciljeve imperijalističkih ratova. Time se objašnjava i propaganda najreakcionarnijih ideja u armiji, kao i razmatranje morala armije naročito u psihološkom pogledu, odvojeno od politike i velikih ideja. Takva tendencija naročito je svojstvena savremenoj vojnoj ideologiji SAD.

Naravno da umešno ratovanje zahteva i psihološku čvrstinu i fizičku izdržljivost. Ali da se visoko moralno stanje trupa može postići i odražavati isključivo vaspitanjem određenih psiholoških crta i razvojem fizičkih kvaliteta mogu tvrditi samo oni koji nisu u stanju da nadahnu trupe idejom sposobnom da izazove kod njih entuzijazam kao nepresušni izvor hrabrosti, heroizma i samopregora.

Prednosti idejnosti kao čvrste osnove visokog morala trupa vide i sami vojni rukovodioci buržoaskih armija. Tako francuski general Šapel kaže o „moćnom i plodotvornom uticaju komunizma na komunističke vojнике, o sposobnosti komunista da se bore za svoje ideale, što je najvažnije za vojnu veštinu, zahvaljujući čemu se daleko lakše pretvaraju u neumorne i neustrašive vojнике... Zapad” — ujedno priznaje Šapel — „ne može da suprotstavi komunističkim vojnicima jednaku snagu Ijudi isto toliko idejno ubedjenih i toliko jedinstvenih”.²²⁾

Ova okolnost koju mora priznati svaki teoretičar savremenog rata ako zdravo misli, upravo i pobuđuje imperijaliste na stvaranje armija fašističkog tipa i na usaćivanje u svoje armije vojničke discipline zasnovane na slepoj poslušnosti. Prema njihovim pogledima, takva disci-

²²⁾ *Revue de défense nationale*, 1956, str. 145—155.

plina treba da nadoknadi štetu koju borbenim osobinama vojnika pričinjava njihov negativni odnos prema političkim ciljevima imperijalističkog rata. Potpuno je jasno da disciplina o kojoj je reč može da bude svojstvena jedino disciplini armije fašističkog tipa. Upravo tu disciplinu imaju u vidu imperijalistički ideolozi slični Mikšeu kada kažu da atomski rat zahteva naročito surovu disciplinu gde vojnici moraju da postupaju kao roboti. „Ako se njihove misli samo odvoje od zadatka koji je njima postavljen” — piše Mikše — „oni u teškim uslovima buduće borbe mogu izgubiti hrabrost. Neka to bude opomena onima koji zamišljaju armiju budućnosti kao zajednicu demokratski raspoloženih građana”.²³⁾

Zašto ideolozi agresivnih ratova smatraju da će demokratski raspoloženi vojnici u atomskom ratu izbegavati borbene zadatke koji im se postave i da će gubiti hrabrost?

Stvar je u tome što rukovodeće klike imperijalističkih država spremaju ratove protiv zemalja socijalističkog lagera, protiv zemalja koje su se oslobodile od kolonijalne zavisnosti ili se bore za oslobođenje od nje i, najzad, protiv svojih naroda.

A voditi rat protiv SSSR ili protiv trudbenika sopstvene zemlje nemoguće je pomoći snaga demokratski raspoloženih armija. Za takav rat su imperijalistima potrebne armije zaslepljene fašističkom ideologijom i sputane policijskom disciplinom, sličnom onoj koja je bila u Hitlerovoј armiji. Upravo je ona uzor za imperijalističke agresore, mada Hitlerova agresija nije bila praćena atomskim eksplozijama.

U tom pogledu interesantan je stav vlade Zapadne Nemačke u izgradnji Bundesvera — oružanih snaga Zapadne Nemačke. Bonska vlada je pre uvođenja opšte vojne obaveze osuđivala disciplinu koja je vladala u Hitlerovoј armiji, njenu bezdušnost i što je ponižavala dostojanstvo vojnika, sputavala njegovu inicijativu i pretva-

²³⁾ F. O. Mikše: *Atomsko oružje i armije*, izdanje inostrane literature, Moskva, 1956, str. 213.

rala ga u automat. Čak se tvrdilo i da je takva disciplina nespojiva sa zahtevima atomskog rata, gde raste uloga inicijative svakog vojnog lica. Omladinu su ubedivali da će vojnici Bundesvera biti građani u vojničkoj uniformi. Ali posle usvajanja zakona o opštoj vojnoj obavezi i njegovog sprovođenja u život, ideja o vojniku-građaninu napuštena je. Straus je, pošto je postao vojni ministar Zapadne Nemačke u oktobru 1956. godine, prvom svojom naredbom naredio da se nastave „stare nemačke vojne tradicije”.

To su uglavnom gledišta imperijalističkih vojnih ideologa o obezbeđenju moralno-političke čvrstine pozadine i fronta kapitalističkih država u ratu protiv zemalja socijalističkog lagera.

Analiza ovih gledišta ubedjuje nas da ona nose pečat najoštijih društvenih suprotnosti koje razdiru kapitalistički svet i prodiru čak u imperijalističke armije. Nema sumnje da će se te suprotnosti, ako agresorima podje za rukom da izazovu novi rat, ispoljiti sa novom snagom.

Glava IV.

MORALNO-POLITIČKI FAKTOR U RATOVIMA ZA ODBRANU SOCIJALISTIČKE OTADŽBINE

Ratovi za odbranu socijalističke otadžbine su najpravdedniji ratovi današnjice. Prirodno da se i moralno-politički faktor ovde ispoljava potpuno drukčije nego u nepravednim ratovima, koji se vode u interesu kapitalističkih monopola. Zadatak ove glave jeste da se manje-više svestrano analizira to pitanje i razjasni njegov značaj za pobjedu u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine.

1. NAJAVAŽNIJE OSOBENOSTI RAZVOJA MORALNIH SNAGA NARODA I ARMije U RATOVIMA ZA ODBRANU SOCIJALISTIČKE OTADŽBINE

Opšta tendencija razvoja moralno-političkog faktora u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine jeste da on vođenjem pravilne politike jača sa svakom novom etapom rata. Teškoće i iskušenja rata ne slabe već čeliče moralne snage naroda i armija koji se bore za slobodu i nezavisnost svoje socijalističke otadžbine.

Društveno-ekonomske osnove te tendencije nalaze se u samom društvenom i državnom uređenju socijalističke zemlje. To uređenje ne zna za one ekonomske i političke suprotnosti koje razdiru kapitalističko društvo. U našoj zemlji su likvidirane eksplotatorske klase — glavni izvor socijalnog i nacionalnog neslaganja. Na osnovu socijalističkih proizvodnih odnosa, odnosa saradnje i uzajamne

pomoći ljudi slobodnih od eksploatacije, razvile su se velike pokretačke snage, kao što su moralno-političko jedinstvo sovjetskog društva, sovjetski patriotizam i prijateljstvo naroda SSSR.

Prema tome, sam socijalistički poredak stvara potrebne uslove za neviđeno u istoriji jedinstvo čitavog sovjetskog naroda, svih nacija i nacionalnosti koje nasejavaju Sovjetski Savez. U ratu za odbranu socijalističke otadžbine te mogućnosti socijalističkog poretku mnogostruko se povećavaju i pretvaraju u faktor pobjede, zahvaljujući pravilnoj politici i organizatorskom radu Komunističke partije.

Tendencija koju razmatramo ispoljava se u nizu osojenosti. Jedna od njih je učvršćenje unutrašnjeg stanja zemlje u toku oslobođilačkog rata.

Povlačeći ovu misao, V. I. Lenjin je 22. novembra 1919. godine u referatu na II kongresu komunističkih organizacija naroda Istoka rekao: „... Iskustvo građanskog rata u Rusiji pokazalo je nama i komunistima svih zemalja kako se u vatri građanskog rata, zajedno sa razvojem revolucionarnog entuzijazma, stvara velika unutrašnja čvrstina“.¹⁾

Istorijski ranije nije znala za neprekidno unutrašnje jačanje zemlje u toku rata. To je bilo moguće tek kada su se trudbenici — radnici i seljaci — latili oružja za odbranu svojih životnih interesa i svoje socijalističke otadžbine. Takav rat je, prema Lenjinovim rečima, „nastavak političke borbe za oslobođenje trudbenika od kapitalista svoje zemlje i čitavog sveta“.²⁾ Poraz u takvom ratu značio bi povratak na predašnji eksplotatorski poredak, značio bi gubitak svih tekovina revolucije koje su postale svojina milionskih masa. Upravo to objašnjava činjenicu da ratovi za odbranu socijalističke otadžbine, njihovi pravedni i plemeniti ciljevi zbijaju narod i armiju i stvaraju čvrstinu, hrabrost i masovni heroizam vojnika. Narod i njegova armija koji se bore za pravednu stvar,

¹⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 30, str. 133.

²⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 30, str. 131.

za interese svoje zaista narodne države, postaju nepobedivi.

Ta osobenost se naročito jasno pokazala u građanskom ratu koji je, prema Lenjinovim rečima, „učinio čudo, pretvorivši ljudе umorne od rata koji, izgledalo je, ne mogu izdržati još i drugi rat, u borce koji su u toku dve godine ne samo izdržali rat već ga i pobedonosno završavaju“.³⁾

Radnici i seljaci su, bez obzira na hladnoću i glad, odgovarali na svaki udar intervenata još jačim „udruživanjem snaga“ i stalnim jačanjem unutrašnje izgradnje republike. Sovjetsko društveno i državno uređenje i Komunistička partija osigurali su porast političke svesti i aktivnosti radnih masa, osigurali su učvršćenje saveza radničke klase i seljaštva i prijateljstva naroda, osigurali su stvaranje jedinstva fronta i pozadine i povećanje borbenе moći Crvene armije.

Smatrajući unutrašnje jačanje sovjetske vlasti osnovnom biti datog momenta, Lenin je podvlačio da ono nije slučajno i da je upravo najkarakterističnije za naš period. On je predskazivao da će moći iz građanskog rata „izaći višestruko jači“.

Lenjinovu postavku da u ratu za odbranu socijalističke otadžbine ne dolazi do slabljenja i raspadanja unutrašnjih snaga zemlje, već do njihovog još većeg jačanja, naročito jasno i očigledno je potvrdio veliki otadžbinski rat protiv nemačko-fašističkih osvajača i japanskih miltarista.

Nemački fašisti, kao i reakcionari drugih kapitalističkih zemalja, proricali su da će unutrašnje snage sovjetske države početi da se raspadaju već posle prvih snažnih udara i da će doći do razdora među narodima Sovjetskog Saveza. Kako uverava Čerčil u svojim memoarima u II svetskom ratu, „skoro svi odgovorni vojnici smatrali su da će ruske armije biti brzo potučene i većnom uništene“.

³⁾ V. I. Lenin: *Dela*, sv. 30, str. 131.

Ali su se imperijalisti prevarili. Materijalne i moralne snage naše zemlje su od doba građanskog rata mnogo porasle. Izgradnja socijalizma u SSSR i učvršćenje moralno-političkog jedinstva sovjetskog društva podigli su na viši stepen onu zakonitost unutrašnjeg zbivanja o kojoj je govorio Lenjin. Tok rata je pokazao da je sovjetsko društveno i državno uređenje, što ga je stvorio naš narod pod rukovodstvom Komunističke partije, ispoljilo veliku životnu i nesavladljivu snagu koja je bila u stanju ne samo da izvrši navalu imperijalističkih udarnih snaga no i da ih razbije. Sovjetski narod je, uprkos imperijalistu, pokazao neviđeno moralno-političko jedinstvo, visoke moralno-borbene osobine, najveću odanost Komunističkoj partiji i nepokolebljivu veru u pobedu svoje pravedne ideje.

Druga važna osobenost razvoja moralno-političkog faktora u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine jeste u tome što shvatanje ciljeva rata od strane masa ne vodi opadanju morala naroda i armije, kao što se to dešava u nepravednim ratovima, već obrnuto, njihovom još većem jačanju. „... Shvatanje ciljeva i uzroka rata od strane masa“ — govorio je Lenjin — „ima ogroman značaj i osigurava pobedu“.⁴⁾

Imperijalistički ratovi, kao što je već rečeno u pretvodnim glavama, imaju važno svojstvo da razobličavaju politiku buržoaskih vlada u očima miliona ljudi koji se pre rata nisu snalazili u toj politici. Ukoliko se brže odvija proces razobličavanja antinarodne politike imperijalističkih vlada, utoliko se brže smanjuje moralna snaga njihovih armija. Moralni potencijal imperijalističkih država može da presahne i pre završetka rata.

U ratovima za odbranu socijalističke otadžbine stalno jača uverenje milionske mase trudbenika u postojanje jedinstva društvenih i političkih interesa države i naroda, u ispravnost političke linije države i pravednosti ciljeva rata. Ako ciljevi rata brane socijalizam koji je izgradio sam narod, onda je prirodno što oni, prodirući u svest

⁴⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 31, str. 115.

ljudi, jačaju njihovu rešenost da se bore sa svakim neprijateljem domovine do poslednje kapi krvi.

Eto zbog čega je to što su mase shvatile pravednost ciljeva borbe protiv intervencije i unutrašnje kontrarevolucije u prvim godinama postojanja sovjetske vlasti, bilo stalani i sve jači izvor snaga naše armije i njene pozadine.

* Ta postavka se ispoljila u još većem stepenu u toku otadžbinskog rata 1941—1945. godine, gde je postalo naročito jasno da su visoki moralni stimulusi u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine uslovljeni pre svega pravednošću tih ratova. Radne mase i njihovi vojnici brane ono najskupocenije i najmilije što radni čovek može da ima — socijalističku, zaista narodnu otadžbinu. Što se tiče drugih ciljeva tih ratova, oni su takođe uvek uzvišeni i pravedni. Tako naši ciljevi u velikom otadžbinskom ratu sovjetskog naroda nisu bili samo u isterivanju neprijatelja izvan granice domovine, već i u pružanju pomoći porobljenim narodima drugih zemalja u njihovoj oslobođilačkoj borbi protiv hitlerovske tiranije.

Spajanje nacionalnih i internacionalnih zadataka u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine osigurava tim ratovima ne samo unutrašnju, već i međunarodnu podršku proleterijata, kao i svih drugih naprednih slojeva društva. Ovo neosporno dokazuju kako praksa Sovjetskog Saveza tako i praksa čitavog socijalističkog lagera, a pre svega kineskog naroda, koji je u žestokim borbama odbranio svoju slobodu i nezavisnost.

Osobenost razvoja moralnih snaga naroda i armije u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine je i u tome što ih masovnost armija ne slabi već jača.

Kao što je ranije rečeno, u imperijalističkim armijama ratnog doba kadrovski vojnici, izranije izmuštrani i zaglupljeni lažljivom buržoaskom propagandom, ostaju u manjini a popuna se vrši uglavnom ljudima koji imaju veliko životno iskustvo i aktivno su učestvovali u političkom životu zemlje. Oni donose raspoloženja koja su ne-

poželjna za imperijalističku armiju i podrivaju osnove njene borbene sposobnosti.

Popuna armije u socijalističkom društvu ne može da oslabi armiju. Kadrovska armija u toku rata ne popunjava se samo najnaprednjom omladinom već i ljudima starijih generacija koji su aktivno učestvovali u izgradnji socijalističkog društva i prožeti su visokom političkom svešću. Te popune donose onu istu ideologiju na kojoj se temelji vaspitanje vojnika armija socijalističkih država. Ovome treba dodati da u armiju dolaze velike grupe komunista i komsomolaca i oni postaju izvorna snaga koja cementira trupe. Na primer, u toku građanskog rata Komunistička partija je uputila na front preko 50% celokupnog svog članstva. U toku velikog otadžbinskog rata takođe se znatan broj komunista borio u redovima armije i mornarice, pri čemu su armijske partijske organizacije neprekidno rasle. Krajem 1941. godine u armiji je bilo 1.300.000 komunista, odnosno 42,4% celokupnog članstva Partije, 1942. godine bilo je preko 2 miliona, odnosno 54,3%, a krajem rata — 3,5 miliona, odnosno 60% celokupnog članstva.

Združeni ljubavlju prema domovini i vernošću Komunističkoj partiji, rame uz rame sa komunistima idu komsomolci, kao i čitava masa vojnika. Popune iz pozadine, koje se ulivaju u tu jedinstvenu vojničku zajednicu, ne slabe armiju, jer armija i narod kod nas imaju iste misli i ista osećanja.

Podvlačeći ovu okolnost, V. I. Lenjin je govorio da je u liku Sovjetske armije prvi put u istoriji stvorena oružana snaga koja zna zašto se bori i prvi put u istoriji radnici i seljaci su „potpuno svesni da brane sovjetsku socijalističku republiku, vlast trudbenika nad kapitalistima, da brane svetsku proletersku socijalističku revolucioniju”.⁵⁾ U neraskidivoj vezi naroda i armije Lenjin je video jednu od najvećih prednosti socijalističke vojne organizacije.

⁵⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 29, str. 197—198.

Delovanje razmotrenih osobenosti daje nesumnjivu prevagu moralnim snagama naroda i armije koji vode rat za odbranu socijalističke otadžbine.

Ali, kao što je V. I. Lenjin više puta poučavao, moralna prevaga ne može sama po sebi da dovede do pobeđe. Potrebno je moralnu prevagu pretvoriti u materijalnu i vojnu snagu. A to se može postići jedino potčinjavanjem svih materijalnih, vojnih i moralnih snaga interesima fronta i umešnim korišćenjem visokog morala sovjetskih trupa za uspešno izvršenje ratnih operacija.

Kako dokazuje praksa, odlučujući uticaj narodnih masa na tok istorijskih zbivanja je u direktnoj zavisnosti od stepena organizovanosti i svesti tih masa. Istorija poznaje dosta primera kada su neorganizovana stihilska delovanja narodnih masa dovodila, u krajnjoj liniji, do poraza. I obrnuto, svest i organizovanost daju revolucionarnim masama nepobedivu snagu. Upravo to i postoji kod nas u zemlji, gde odlučujući značaj dobija vodeća uloga Komunističke partije, kako u rukovođenju izgradnjom socijalističkog društva tako i u izgradnji armije, u vaspitanju i obuci sovjetskih oružanih snaga, u obezbeđenju visokog morala naroda i armije i u zadobijanju pobeđe u ratu za odbranu socijalističke otadžbine.

2. ULOGA MORALNO-POLITICKOG FAKTORA U OBEZBEĐENJU POBEDE SOVJETSKE REPUBLIKE U PERIODU INOSTRANE VOJNE INTERVENCIJE I GRAĐANSKOG RATA

Id Istorijsko iskustvo uči da je među uslovima i snagama koji su osigurali pobedu mlade sovjetske države nad interventima i belogardistima odlučujuća uloga pripadala moralno-političkom faktoru. Podvlačeći ovu okolnost, V. I. Lenjin je govorio: „... Naš proleterijat, brojno

slab i iznuren bedom i nemaštinom, pobedio je jer je jak svojom moralnom snagom".⁶⁾

Građanski rat se odvijao u situaciji kada je socijalistička revolucija pobedila samo u jednoj odvojenoj zemlji. Mlada Sovjetska republika, koja još nije stigla da očvrste, morala je sama da se suprotstavi ujedinjenim snagama međunarodnog imperijalizma i unutrašnje kontrarevolucije. „Rusija je“ — pisao je Lenjin — „prva zemlja kojoj je istorija dodelila ulogu da otpočne socijalističku revoluciju i baš zbog toga nama u deo pada toliko mnogo borbe i patnji. Imperijalisti i kapitalisti drugih zemalja shvataju da je Rusija potpuno rešena da se bori i da se u Rusiji rešava sudbina ne samo ruskog već međunarodnog kapitala“.⁷⁾

Pošto su se imperijalisti niza zemalja udružili sa unutrašnjom kontrarevolucijom Rusije, bacili su protiv Sovjetske republike mnogobrojne, odabrane i dobro naoružane kadrovske armije. To je bio imperijalistički „krstaški pohod“ neviđenih razmara. Tada je na našu zemlju navalilo 14 kapitalističkih država na čelu sa Engleskom, Francuskom i SAD.

Mlada Sovjetska republika se nalazila u izuzetno teškim prilikama. Krajem 1918. godine tri četvrtine teritorije zemlje je bilo u rukama neprijatelja revolucije. Sovjetska republika je bila lišena osnovnih industrijskih, plodnih poljoprivrednih i sirovinskih rejonata, kao i rejona bogatih ogrevom. U zemlji nije bilo dovoljno hrane, oružja i opreme, nije bilo ni regularne kadrovske armije, ni komandnih kadrova, ni borbenog iskustva. Teško stanje republike se uđovostručilo zaoštravanjem klasne borbe na ročito na selu. 1918. godine po čitavoj zemlji izbijale su kulačke pobune i ustanci protiv sovjetske vlasti. Ali čak su i carski generali priznavali da je moral crvenoarmejaca bio neuporedivo veći od morala belogardijskih trupa.

⁶⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 32, str. 252.

⁷⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 29, str. 498.

Zbog čega je to tako? Odakle je proleterijat naše zemlje, iznuren bedom i oskudicama, crpeo svoje moralne snage.

Te snage mu je davala socijalistička revolucija, koja je oslobođila trudbenike i pokrenula ih ka novom životu. Te snage su trudbenici naše zemlje crpili iz pravednih ciljeva rata, koji su bili usmereni na odbranu svoje političke slobode i nezavisnosti radničko-seljačke države. Vojnički savez radničke klase i seljaštva, stvoren na toj bazi, postao je pod rukovodstvom Komunističke partije zaista nerazrušiv. Branioci socijalizma su crpili svoje moralne snage iz internacionalne podrške međunarodnog proleterijata, koji je pružio snažnu i efikasnu pomoć revolucionarnoj Rusiji.

No glavni izvor moralnih snaga našeg naroda bila je rukovodeća uloga Komunističke partije na čelu sa velikim vođom i organizatorom sovjetske države V. I. Lenjinom.

Partija je, oslanjajući se na revolucionarni entuzijazam radničke klase i na visoku svest trudbenika, umela da u najtežim uslovima rata i bede mobiliše i racionalno iskoristi ekonomske i vojne mogućnosti zemlje.

Poznato je da je materijalno-tehnička baza građanskog rata bila izuzetno slaba. Krupna industrija se smanjila u toku građanskog rata za četiri puta. Proizvodnja sirovog gvožđa 1920. godine iznosila je 2,4%; vađenje rude — 1,7%, a ukupna proizvodnja čitave industrije iznosila je svega 18% od predratne proizvodnje. Radnička klasa i radno seljaštvo naše zemlje su i u tim teškim uslovima bede i gladi, ispoljavajući najveći radni heroizam i samopregor, povećavali proizvodnju oružja, borbene tehnike, opreme i životnih namirnica. Tako je krajem 1919. godine industrija naoružanja Sovjetske republike izradivala mesečno 39.000 vojničkih pušaka, 500 mitraljeza i oko 30 miliona puščanih metaka. U 1919. godini front je dobio ukupno 1.300 novih artiljerijskih oruđa, preko 470.000 pušaka, preko 6.000 mitraljeza, 184.000 artiljerijskih zrna i 357 miliona puščanih metaka, što je

Ed

za tadašnje prilike značio ozbiljan korak napred. Mnogo truda su uložili Komunistička partija i sovjetska vlada za poboljšanje saobraćaja, likvidaciju krize u ogrevu i premanje hrane.

Politički vaspitavajući široke narodne mase i uvlačeći ih u izgradnju novog života i upravljanje državom, Komunistička partija je ujedno pridavala izuzetno veliki značaj i političkom vaspitanju sovjetskih vojnika. Briga Partije o političkom vaspitanju u Sovjetskoj armiji najbolje se vidi kroz uvođenje institucije vojnih komesara i političkih organa. Bez vojnih komesara mi ne bismo imali Crvenu armiju, podvlačio je Lenjin, jer vojni komesari nisu bili samo direktni i neposredni predstavnici sovjetske vlasti u trupi, već i nosioci duha boljševičke partije, njene discipline, čvrstine i hrabrosti u borbi za ostvarenje postavljenog cilja. Vojni komesari, politički organi i partijske organizacije su odigrali veliku ulogu u formiraju revolucionarne svesti vojnika i u vaspitanju visokog morala kod njih.

Komunistička partija je isticala i uveliko primenjivala raznovrsne oblike i metode partijsko-političkog rada koji su odgovarali konkretnim borbenim zadacima trupa. Pri tome se uvek oslanjala na revolucionarno stvaralaštvo milionskih masa.

Najrašireniji i najefikasniji oblici partijsko-političkog rada bili su partijske i omladinske konferencije, crvenoarmejski mitinzi, političke diskusije i informacije, razmena borbenih iskustava preko zidnih novina i vojne štampe, upućivanje pisma rodbini vojnika koji se istakao u borbi, kratke informacije o borbenim podvizima itd. Organizovane su „frontovske nedelje” u cilju uspostavljanja najtešnje veze sa pozadinom i specijalni „dani ranjenog crvenoarmejca”. Centralna partijska štampa — dnevni list „Pravda” — redovno je štampala „Crvenoarmejsku stranu”.

Veliki značaj u jačanju moralu trupa imale su pohvale i odlikovanja ljudstva jedinica armije i mornarice. Jedinice Crvene armije su za borbene podvige na fronto-

vima građanskog rata nagrađivane počasnim revolucionarnim odlikovanjem „Crvena zastava”, a za ponovno isticanje u borbi — ordenom „Crvena zastava”.

U naredbi br. 608 Narodnog vojnog komesarijata od 3. avgusta 1918. godine stoji: „Stavlja se na znanje svima koji se bore za učvršćenje tekovina revolucije i socijalističkog poretka da će najistaknutiji pukovi i čete dobiti kao borbeno odlikovanje od Ruske Federativne Sovjetske Republike naročite Zastave revolucije”. Dodeljivanje jedinicama počasnih revolucionarnih odlikovanja „Crvena zastava”, kao i ordena „Crvena zastava” uzdizalo je borbeni duh i revolucionarni entuzijazam.

Na taj način idejno-politički rad Partije bio je snažan temelj za formiranje revolucionarne svesti naroda i razvijanje visokih moralnih i političkih osobina, bez kojih se nisu mogle savladati teškoće i prepreke na putu ka pobedi nad interventima i belogardistima.

2

Id

U toku građanskog rata sovjetske trupe su pokazale najveću čvrstinu, smelost i masovni heroizam. Čak i onda kad su mlade revolucionarne trupe morale da se povlače i kad su trpele velike gubitke — bile su pune optimizma i vere u pobedu. Duh tog raspoloženja lepo je izneo M. I. Kalinin. „Interesantan je utisak” — govorio je on — koji sam stekao o našoj Crvenoj armiji. Ja sam upravo tada, kada smo doživljavali teške trenutke, bio na istočnom frontu — u momentu Kolčakove ofanzive, a na zapadnom — u momentu gubitka Minska i karakteristična pojava je naša armija u povlačenju. Kada povedeš razgovor sa crvenoarmejcima, nikad i niko od njih neće reći da se ne nada pobedi. Ako se uporedi sa onim što se uočavalo u rusko-nemačkom ratu, kada je svaki vojnik govorio: svejedno, mi ćemo biti potučeni, sada kada upitaš neku jedinicu u povlačenju, šta mislite: hoćemo li pobediti ili nećemo, nijedan crvenoarmejac nikad neće

reći: nećemo. Oni su potpuno sigurni u našu pobedu. I što je front bliže, to je dublja ta vera... Opšte raspoloženje crvenoarmejaca je veoma borbeno".⁸⁾

Iz ovoga, naravno, ne sledi da u armiji u to vreme nije bilo nikakvih pojava slabog morala. M. I. Kalinjin, koji je dobro poznavao armiju, navodio je takođe i primere nediscipline, kukavičluka i dezterterstva, kojih je bilo u nekim jedinicama. Ali opšte stanje armije bilo je solidno, što je izazvalo priznanje i neprijatelja, pri čemu je (a to je vrlo važno) moral trupa postajao sve jači i čvršći.

Veliku snagu moralnog duha naših trupa jasno dokazuje juriš na Perekop u novembru 1920. godine. Utvrđenja vrangelovaca na Perekopskom zemljouzu smatrana su za nepristupačna.

U jurišu na Perekop u prvim redovima su napadali komunisti i pokazivali primer hrabrosti i neustrašivosti. Evo jednog od mnogobrojnih primera heroizma komunista. Kada su se borci na jednom delu fronta pokolebali i zaostali, komandant bataljona Krivoščokov je sa uzvikom „Za mnom, drugovi!” prvi jurnuo u neprijateljski rov. Za njim su poleteli crvenoarmejci. Otpočela je žestoka borba prsa u prsa. Krivoščokov je bio teško ranjen. Komunista mitraljezac Jermakov, videći da je komandant ispaо iz stroja, podigao se koliko je dug i poveo borce u borbu. Neprijateljski metak probio mu je ruku, ali on nije napustio bojište. Jermakov je zdravom rukom otcepio parče košulje, natopio ga krvlju i podigavši iznad glave kao zastavu, ponovo jurnuo u borbu, predvodeći borce u jurišu na neprijateljska utvrđenja. Sličan moralni elan je bio u svim jedinicama fronta.

Neprijatelj nije izdržao silinu udara sovjetskih trupa. Put za Krim je bio otvoren. Ta sjajna победа pokazala je borbenu veštтинu naših trupa i njihovu odanost sovjetskoj vlasti.

⁸⁾ M. I. Kalinjin: *Članci i govorovi 1919—1935*, političko izdanje 1936, str. 23.

I dv
Sećajući se herojskog podviga naše armije pri forsiranju zaliva Sivaš i pri napadu na jako utvrđene Vrangelove položaje na Perekopskom i Congarskom zemljouzu, M. V. Frunze je pisao:

„Jedino je nečuveni porast raspoloženja i najveći heroizam čitavog ljudstva armije na frontu omogućio ne samo da se izvršava nemoguće, već i to da se skoro nije čulo jadanje na nečuvene uslove u kojima se vodila borba. Svaki crvnoarmejac, svaki starešina i politički radnik imali su samo jednu misao koja je duboko prodrla u svest svakoga — po svaku cenu probiti se u Krim“.⁹⁾

Visoki moral nije vladao samo na frontu već i u pozadini. U toku rata pozadina se neprekidno učvršćivala, radnička klasa i seljaštvo sve čvrše su se okupljali oko Komunističke partije, stvarajući neraskidiv vojno-politički savez. Pravilno rešenje seljačkog pitanja, a pre svega pitanja odnosa prema srednjem seljaštvu, imalo je vrlo veliki značaj za tok i ishod građanskog rata. To pitanje je osiguralo preokret u raspoloženju srednjeg seljaštva. Seljačka masa je savladala zamor, izazvan imperialističkim ratom i bedom, i postala svesna da je neophodna odbrana Sovjetske republike. V. I. Lenjin je, navodeći teškoće koje je Partija morala da savlada na tom putu, govorio da se do te svesti došlo dugim i teškim putem. Ali je u leto 1918. godine nastupio preokret: zamor i očajanje mase koja je išla u taj rat smenila je jasna svest da idu da ginu zaista za svoje ideje: za radničke i seljačke sovjete, za socijalističku republiku.¹⁰⁾

Iz ovih Lenjinovih reči se vidi da naša Partija nije umanjivala teškoće koje su stajale na putu razvoja socijalističke svesti masa u građanskom ratu, ali, organizujući vaspitni rad među trudbenicima grada i sela, ona je čvrsto verovala u uspeh. O izvanrednim uspesima toga rada može se suditi prema sledećem veoma rečitom primeru, koji je krajem 1919. godine naveo M. I. Kalinjin.

⁹⁾ M. V. Frunze: *Izabrana dela*, sv. II, vojno izdanje 1957, str. 109.

¹⁰⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 28, str. 125.

Iznoseći svoje utiske o odnosima seljaštva prema ratu, on je govorio: „Vršeći svoje ogromne obaveze, seljaci sa svojim konjima prelaze 50 pa i 100 vrsta*), kopaju streljačke rovove itd., oni nemaju ni maziva, ni katrana — ništa... A treba, drugovi, reći da su seljačke mase sve-sne. Nijednom se nije desilo da oni mole da se sasvim oslobole te obaveze... Oni su sami svesni da je ta obaveza potrebna, oni sami priznaju zakone rata".¹¹⁾

Iz ovog što je rečeno vidi se da je građanski rat u SSSR odbacio mnoge dogme buržoaskih vojnih teoretičara u oblasti moralno-političkog obezbeđenja rata. Rat je pokopao teoriju da sudbinu rata tobož rešavaju jedino vojničke vrline odabranih trupa, koje su izolovane od politike i od naroda; rat je pokazao otvorenu neodrživost zaključka buržoaske vojne nauke da moralni faktor u rukama političkog i vojnog rukovodstva ima poglavito taktički značaj.

Praksa borbenih dejstava u toku građanskog rata je pokazala da uspeh ratnih operacija u vrlo velikom stepenu zavisi od moralno-političkog stanja trupa, a ovo, sa svoje strane, od moralno-političkog stanja pozadine. Moralno-politički faktor je u savremenim ratovima dobio strategijski značaj.

Strategijski planovi koji se razrađuju bez procene moralnih mogućnosti zemlje neizbežno dobijaju avanturiistički karakter i osuđeni su na propast.

Umešnost u korišćenju moralno-političkog faktora u strategijske svrhe predstavlja najvažniji zaključak iz iskustva građanskog rata onako kako ga proučavamo. Ovu neobično važnu okolnost priznali su još dvadesetih godina izvesni buržoaski vojni teoretičari.

Jedan od tih teoretičara, francuski general Serinji, iznoseći ogroman značaj moralnih snaga armije u organizovanju i izvođenju strategijske ofanzive, ukazuje na neumešnost nemačke Vrhovne komande da u aprilu 1917.

^{*}) Stara ruska mera za dužinu = 1.057 m.

¹¹⁾ M. I. Kalinjin: *Članci i govor i 1919—1935*, političko izdanie 1936, str. 21—22.

godine iskoristi „veoma ozbiljnu moralnu krizu” svog zapadnog neprijatelja. A u knjizi „Razmišljanja o ratnoj veštini”¹²), on piše:

„Boljševici su se pokazali kao majstori u veštini kombinovanja dejstava moralnog karaktera sa čisto ratnim dejstvima. Njihovim ratnim operacijama u Sibiru, Poljskoj i na Kavkazu uvek je u potrebnom momentu prethodila agitaciona kampanja koja je bila usmerena i na demoralizaciju neprijateljske armije i na demoralizaciju narodnih masa na suprotnoj strani. Rezultati koji su sledili bili su izvanredni i zaslužuju najdublje proučavanje”.¹²)

Građanski rat u SSSR je izazvao kod buržoaskih ideologa veoma ozbiljna razmišljanja. Oni su, izlažući „najdubljem proučavanju” iskustvo građanskog rata, došli do zaključka da treba ratovati ne samo protiv armija socijalističkih zemalja već i protiv naroda. Isti Serinji je pisao: „Svakako da rušenje fabrika gde se izrađuje ratni materijal i gde su okupljene radničke mase, koje su više no iko drugi osetljive prema propagandi internacionalizma, ima ogromni smisao”.¹³⁾

Ideje slične vrste su se „razvijale” kako kod nemacko-fašističkih stratega, tako i kod prekooceanskih propovednika „totalnog rata”. U svojim računicama za uništenje komunizma putem rata oni su polazili i polaze od toga da pomoći „masiranih udara” po frontu i pozadini naših trupa na samom početku rata potkopaju moralni duh socijalističkih zemalja. Hitler je već pokušao da izvrši takav eksperiment, ali nije imao uspeha. A ni drugi pokušaji slične vrste neće imati uspeha.

Dakle, građanski rat u SSSR je pokazao da sovjetsko društveno i državno uređenje raspolaže neograničenim mogućnostima za svestrani razvitak moralnih snaga naroda i armije. Građanski rat je istovremeno pokazao da

¹²⁾ Kod nas prevedeno i objavljeno 1932. god. u Beogradu. — Prim. red.

¹³⁾ Serinji: *Razmišljanja o ratnoj veštini*, Lenjingrad, 1924, str. 91.

¹⁴⁾ Serinji: *Razmišljanja o ratnoj veštini*, Lenjingrad, 1924, str. 35.

visoki moral naroda i armije nije jednostavna posledica novih socijalno-ekonomskih uslova, iako i oni imaju određenu ulogu. Razvoj i jačanje morala u najvećem stepenu zavise od subjektivnih faktora, a pre svega od organizatorskog i idejno-političkog rada Komunističke partije u masama. Upravo Partija je u svim etapama rata osigurala mobilizaciju masa za borbu sa neprijateljima, razvijala političku svest trudbenika i ulivala im veru u pobedu naše pravedne stvari.

Komunistička partija i sovjetska vlada su široko koristile iskustvo borbenih dejstava kao i iskustvo partijsko-političkog rada, nagomilano u toku inostrane intervencije i građanskog rata, za dalje usavršavanje i jačanje sovjetskih oružanih snaga i za vaspitanje visokih moralno-borbenih osobina kod naših vojnika.

3. ULOGA MORALNO-POLITIČKOG FAKTORA U JAČANJU POZADINE SOVJETSKE ARMIJE U TOKU VELIKOG OTADŽBINSKOG RATA

Najvažnije osobenosti porasta i jačanja moralnih snaga sovjetskog naroda i njegove armije, koje smo razmotrili ranije, sa naročitom snagom su se ispoljile u toku velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza protiv nemačkofašističkih osvajača. Ovde su se te osobenosti dalje razvijale u vezi sa novom etapom u životu zemlje i u vezi sa karakterom i razmerama rata.

Usled ostvarenja lenjinskih planova industrijalizacije zemlje i izvršenja kolektivizacije poljoprivrede, naša domovina se pretvorila u snažnu socijalističku državu u kojoj su izvršene korenite promene ne samo u socijalno-ekonomskom pogledu, već i u duhovnom životu ljudi. Kao što je već rečeno, izgradnja socijalizma u SSSR dovela je do likvidacije eksplotatorskih klasa, do stvaranja moralno-političkog jedinstva i do prijateljstva naroda SSSR. Na temelju pobjede socijalizma razvio se i učvrstio sovjetski patriotizam. U procesu borbe za socijalistički

preobražaj neizmerno se povećao idejni i kulturni nivo sovjetskih ljudi i proširio njihov politički vidokrug. Sovjetski čovek, oslobođen kapitalističkog robovanja, pojavio se pred čitavim svetom kao nosilac najvišeg i najprogresivnijeg morala — komunističkog morala.

Sve je to i uslovilo neviđeni razvitak moralnih snaga sovjetskog naroda i njegovih vojnika u toku surovih godina velikog otadžbinskog rata.

To je bio najteži i najsuroviji rat koji je ikada doživeli naša domovina. Fašistička Nemačka je u ekonomskom i vojnom pogledu bila ozbiljna snaga. Hitlerovci su se oslanjali na ekonomske i ljudske rezerve skoro svih zemalja Zapadne Evrope i raspolagali su mobilisanom kadrovskom armijom, koja je imala dvogodišnje borbeno-iskustvo u ratovima u Zapadnoj Evropi.

A naša zemlja usled niza uzroka još nije bila završila pripreme za rat. Nemačko-fašistička armija je upala na teritoriju SSSR kada nova državna granica još nije bila dovoljno utvrđena i pripremljena za odbranu. Nisu bile završene ni mere preduzete za reorganizaciju Sovjetske armije i za njeno preoružanje. Novi tipovi borbene tehnike i naoružanja tek su počeli stizati u jedinice i ljudstvo još nije stiglo da potpuno savlada rukovanje njima. Nije bila pravovremeno izvršena ni mobilizacija glavnih snaga Sovjetske armije.

Hitlerovska armija je, koristeći te prednosti, uspela u početnom periodu rata da postigne krupne taktičke, pa čak i strategijske uspehe. Neprijateljska armija se probila prema životno važnim centrima naše zemlje.

Teška situacija, stvorena verolomnim napadom fašističke Nemačke, nije slomila visoki moral našeg naroda i armije niti pokolebala njegovo jedinstvo i solidarnost.

Centralni komitet Komunističke partije i sovjetska vlada, rukovodeći se lenjinskim idejama za odbranu naše socijalističke otadžbine, razradili su program mobilizacije svih materijalnih i duhovnih snaga sovjetskog društva za potpuno uništenje fašističkih agresora i postizanje pobjede.

Partija i sovjetska vlada su pozvale sovjetski narod da shvati svu težinu opasnosti koja se nadnela nad sovjetskom zemljom, da se odrekne bezbrižnog i spokojnog života i mirnodopskog raspoloženja i da reorganizuje rad prema potrebama rata. Parole „Sve za front!” i „Sve za pobedu!” odredile su delatnost sovjetskih ljudi.

Oslanjajući se na podršku čitavog sovjetskog naroda, Partija i vlada su u neviđeno kratkom roku mobilisale i razvile ogromne ekonomski, vojne i moralne rezerve zemlje radi pružanja oružanog otpora neprijatelju.

To je iznenadilo čak i one inostrane krugove koji su uvek gledali skeptički na uspehe socijalističke države. Evo šta je, na primer, izjavio potpredsednik saveta vojne industrije SAD Viljam Bat posle povratka iz Sovjetskog Saveza 1942. godine:

„Putovao sam sa izvesnim osećanjem nesigurnosti u to da je Rusija u stanju da izdrži iskušenja takvog rata; ali uskoro sam se uverio da u borbi učestvuje čitav narod, sve do žena i dece.

Putovao sam dosta skeptički u pogledu ruske tehnike, ali sam video da oni čvrsto i vešto rukovode preduzećima i proizvode stvari potrebne za rat.

Putovao sam veoma zbumjen i uznemiren pričanjima koja se kod nas čuju o rasulu i samovlašću u organima upravljanja zemljom, ali sam naišao na jaku i iskusnu vladu, koja se oslanja na ogroman entuzijazam masa”.¹⁴⁾

Naravno, takvo stanje sovjetske zemlje nije konveniralo ni otvorenim ni tajnim neprijateljima SSSR koji bi hteli da vide našu državu slabom i nesposobnom da izdrži borbu protiv hitlerovske ratne maštine.

To što je sovjetska država u toku rata nastavila da jača i povećava svoje snage u ogromnoj je meri zavisilo od moralno-političkog stanja sovjetskog naroda i njegovog nezadrživog stremljenja da svu svoju energiju angažuje za odbranu socijalističke otadžbine i za uništenje neprijatelja.

¹⁴⁾ M. Sejers i A. Kan: *Tajni rat protiv Sovjetske Rusije*, Moskva, 1947, str. 447.

Upravo su čvrst moral sovjetskog naroda i njegova visoka politička svest pomogli Komunističkoj partiji i sovjetskoj vladi da reše najkomplikovanija pitanja rata, da utiču na jačanje borbene sposobnosti sovjetskih oružanih snaga i da razvijaju njihov moralno-borbeni duh.

Visoki moral sovjetskog naroda manifestovao se u rešavanju najtežih zadataka koji su bili pred sovjetskim narodom. Trebalo je u teškim uslovima povlačenja naših trupa reorganizovati čitavu ekonomiku prema ratnim potrebama, organizovati ratnu proizvodnju, spremiti ogromne ljudske rezerve za neprekidnu popunu operativne armije i osigurati stalno snabdevanje armije svim potrebama za vođenje borbenih dejstava.

Politička svest sovjetskog naroda i njegov visoki moral doprineli su uspešnom ostvarenju ogromnog i vrlo teškog zadatka prebacivanja industrijskih preduzeća iz rejona fronta na istok. Za kratko vreme je bilo prebačeno u istočne oblasti zemlje preko 1.300 vrlo velikih državnih preduzeća i milioni ljudi. U rejone u dubini zemlje bile su prebačene hiljade kolhoza i sovhoza. Za prevoženje materijala bilo je potrebno oko milion i po vagona.

O hrabrosti i somoodricanju sovjetskih ljudi govore, na primer, sledeće činjenice: oprema Zaporoške fabrike avionskih motora bila je demontirana za 4 dana i prebačena prema istoku za 11 dana, oprema Taganroške fabrike aviona bila je demontirana za 3 dana i prebačena za 7 dana itd. Trudbenici naše zemlje su morali u neverovatno teškim uslovima žestoke zime montirati i puštati u pogon evakuisana preduzeća. Već sredinom 1942. godine većina evakuisanih preduzeća je proizvodila više nego pre rata.

Pod rukovodstvom Komunističke partije i sovjetske vlade trudbenici zemlje su razvili u istočnim rejonima veliku izgradnju novih industrijskih preduzeća, naročito vojnih i metalurških fabrika, električnih centrala i rudnika uglja.

Radnici sovjetske zemlje, stupajući u avangardi boraca koji su se borili sa mrskim neprijateljem, hrabro

su savlađivali sve teškoće i oskudice. Bilo je mnogo slučajeva kada oni danima i noćima, nedeljama, pa i mesećima nisu napuštali svoje pogone, izvršujući narudžbine fronta.

O revolucionarnom duhu radničke klase i njenoj rešenosti da se bori za pobedu nad neprijateljem za odbranu svoje socijalističke domovine rečito govori pismo starih radnika fabrike „Kirov”, upućeno braniocima Lenjinsgrada:

„Vojnici Crvene armije” — pisali su kirovci*) u septembru 1941. godine — „znajte da ni bombe, ni artiljerijska zrna i nikakva ratne iskušenja i teškoće neće pokolebiti našu rešenost da pružimo otpor, da udarom odgovorimo na udar; ništa nas neće naterati da zaboravimo naše obećanje dato pod zakletvom da ćemo neprijatelju istrebiti do poslednjeg. Pamtite da nema na svetu te sile koja bi primorala nas — putilovce-kirovce*) — da se pokolebamo. Mi topimo čelik i mi smo čvrsti kao čelik.”¹⁵⁾

Na inicijativu metalaca i graditelja tenkova i aviona široko se razvilo socijalističko takmičenje, koje se proširilo na čitavu zemlju. Socijalističko takmičenje, oprobani metod komunističke izgradnje, pokazalo je veliku snagu u najtežim uslovima rata. Stvaralačka inicijativa radnika, inženjera i tehničara ostvarila je nove forme borbe za povećanje proizvodnosti rada, za ekonomisanje sirovinama i smanjenje cene koštanja ratne proizvodnje. Među radnicima je nastao izvanredni patriotski pokret „dvostotinaša” i „trostotinaša”, koji su izvršili dve do tri norme: za sebe i za drugove koji su otišli na front.

U preduzećima, kolhozima i sovhozima stvarane su frontovske komsomolsko-mladinske brigade. Razvila se borba za pronalaženje i mobilizaciju unutrašnjih rezervi, za primenu progresivnijih metoda u proizvodnji, za reorganizovanje preduzeća na lančani sistem rada i za primenu

*) Naziv za radnike fabrike „Kirov” u Lenjingradu, ranije „Putilov”. — Prim. prev.

¹⁵⁾ J. I. Soldatenko: *Radni podvig sovjetskog naroda u velikom otadžbinskom ratu*, državno političko izdanje, 1954, str. 62.

ubrzanih metoda rada. Frezer Dimitrije Bosih je, na primer, primenio metod rada koji mu je omogućio da prebaci dnevnu normu za 1.000 i više procenata. Dimitrije Bosih je prvi započeo pokret „hiljadaša”.

Uralski zidar Šalajev je postao osnivač pokreta za osvajanje više profesija. Za vreme rata on je savladao osam profesija. Strugar Frolov u fabričkoj mašini alatljika „Crveni proletar” radio je na dva univerzalna struga sa više noževa. A kada je strugar Kotov otišao na front, Frolov je počeo da radi na četiri struga i prebacivao je normu za 500—600%. Sovjetski patrioti su prihvatali i ovaj pokret i razvili su ga. Komsomolska radnica Prve moskovske fabrike kugličnih ležaja Katarina Birišnikova i radnik jedne uralske fabrike Jegor Agarkov predložili su da se smanji brojni sastav brigada, ali da se jednovremeno poveća produkcija. To je omogućilo da se oslobođe mnogi radnici za druge poslove.

Sličnih primera radnog heroizma i samoodrivanja radnika naše zemlje bilo je mnogo.

Ogroman je doprinos pobedi nad neprijateljem i trudbenika železničkog transporta. Za vreme ofanzivnih operacija sovjetskih jedinica železničari, obnavljajući železničke pruge i prebacujući na front sve potrepštine, kretali su se odmah iza jedinica naše armije. Navećemo samo jedan primer. Samo u toku prvog dana ofanzive Sovjetske armije kod Volgograda železničari su prebacili na front 1.300 vagona artiljerijske municije.

U toku otadžbinskog rata i naše kolhozno seljaštvo je pokazalo visoku svest u shvatanju društvenih interesa. Kao što je poznato, kada je počeo rat milioni kolhoznika otišli su na front. To je značilo da je iz rada bila isključena najzdravija i najproduktivnija snaga. Naglo se smanjio broj traktora, automobila i konja. Teškoće su se uduvostručile time što je neprijatelj u prvom periodu rata uspeo da privremeno zauzme najvažnije poljoprivredne rejone u Ukrajini, Kubanu, Donu i dr. Uprkos tome trudbenici socijalističke poljoprivrede su savladali sve teškoće ratnog doba. Oni su stalno snabdevali armiju i stanovni-

štvo hranom, a industriju sirovinom i pokazali se istinski patrioci svoje domovine.

Sa najvećim samopregorom izvršila je svoju patriotsku dužnost i sovjetska inteligencija. Naši naučnici, konstruktori i pronalazači stvorili su mnogo novih usavršenih vrsta oružja i borbene tehnike, uspešno su proširili i pojevtinili proizvodnju, razradili progresivniju tehnologiju i uneli u praksi napredne metode organizovanja proizvodnje. Časno su izvršili svoju patriotsku dužnost pred domovinom i stvaraoci na polju književnosti i umetnosti.

Svaki novi uspeh trudbenika sovjetske pozadine je radoval vojнике Sovjetske armije i mornarice i mnogostruko povećavao njihove snage u borbi protiv neprijatelja. A uspesi sovjetskih oružanih snaga na frontovima velikog otadžbinskog rata su oduševljavali sovjetske ljudе u pozadini i povećavali njihov moral.

Trudbenici sovjetske pozadine su upućivali na front izvrsnu popunu, odličnu borbenu tehniku, municiju, namirnice, odelo i obuću. Oni nisu žalili ni truda, ni sredstava za postizanje pobede nad neprijateljem. Za četiri godine rata sovjetski građani su dobrovoljno uplatili u fond odbrane 94 milijarde i 50 miliona rubalja.

Oslanjajući se na podršku čitavog sovjetskog naroda, Partija i vlada su uspešno ostvarile planski razvoj oružanih snaga sovjetske države, opremile ih borbenom tehnikom i oružjem i pripremali snažne rezerve.

Pozadina Sovjetske armije u periodu najtežih ratnih iskušenja se pokazala kao najčvršća pozadina na svetu. Ona je osigurala armiji kako materijalne, tako i duhovne potrebe, pothranjivala je uzvišenim idejama i raspoloženjem, podražavala i jačala duboku veru u potpunu pobjedu nad neprijateljem. Propala je računica hitlerovaca da će napad na Sovjetski Savez potkopati savez radničke klase i kolhoznog seljaštva i razbiti prijateljstvo među narodima koji naseljavaju SSSR. Svake godine rata je raslo unutrašnje jedinstvo sovjetske zemlje i bivalo je sve jači faktor u obezbeđenju pobeđe.

4. MORAL SOVJETSKIH ORUŽANIH SNAGA I NJEGOV ZNAČAJ U POSTIZANJU POBEDE NAD FAŠISTIČKOM NEMAČKOM I IMPERIJALISTIČKIM JAPANOM

U toku velikog otadžbinskog rata neprekidno su rasle snage sovjetskih ljudi kako u pozadini tako i na frontu, gde se neposredno odlučivala sudbina oružane borbe neviđene po razmerama. Taj porast moralnih snaga je potpuno zakonit. On je bio uslovljen, kao što je navedeno, društveno-političkim osnovama sovjetskog društvenog i državnog uređenja, jačinom sovjetske pozadine, politikom Komunističke partije i oslobođilačkim i revolucionarnim karakterom rata. Sve je to izazivalo visoko patriotsko odusevljenje trupa.

Buržoaski falsifikatori istorije tvrde da se patriotizam sovjetskog vojnika ni u čemu ne razlikuje od patriotizma ruskih ljudi predrevolucionarne Rusije i da taj patriotizam tobože izražava ljubav prema Rusiji a ne prema boljševizmu.

Razume se, ruski ljudi, kao i ljudi drugih nacija, uvek su voleli svoju domovinu i branili zemlju kada joj je pretila opasnost od inostranih osvajača. Ali tek pobedom velike oktobarske socijalističke revolucije radne mase naše zemlje su stekle svoju zaista narodnu socijalističku otadžbinu. Braneći je od imperijalističkih agresora, sovjetski narod ne brani samo svoju nacionalnu nezavisnost i teritoriju svoje zemlje, već i socijalistički poredak stvoren pod rukovodstvom Komunističke partije. Za sovjetske ljudе odbrana otadžbine, učio je Lenjin, jeste odbrana socijalizma. Stoga sovjetski, tj. socijalistički patriotizam, nasuprot buržoaskom patriotizmu, nije povezan sa šovinizmom, već sa proleterskim internacionalizmom. To povećava moralne snage sovjetskog naroda i privlači simpatije trudbenika ostalih zemalja.

Socijalistički karakter našeg poretka, prava narodna politika Komunističke partije i pravedni karakter velikog otadžbinskog rata — to su stimulusi koji su stvorili moralnu snagu Sovjetske armije i uslovili njene karakteri-

stične osobenosti. U uslovima socijalizma koji je pobedio i osigurao neviđenu unutrašnju monolitnost zemlje; sa ogromnom snagom se ispoljilo jedinstvo armije i naroda.

Prikazujući zakonitost porasta moralnih i političkih snaga naše armije i mornarice, ne možemo time istovremeno da uprošćavamo to pitanje. Ne bi bilo pravilno smatrati da će se moral naroda i armije, pošto napredni karakter našeg društvenog i državnog uređenja i pravilna politika Partije kao i pravedni ciljevi rata stvaraju stimulus za njegov porast, razvijati sam po sebi, stihijski, i da zbog toga nema potrebe da se on stalno i podržava. Nemoguće je ne videti da na moralne snage sovjetske armije i mornarice nisu uticali samo pozitivni faktori o kojima se govorilo ranije, već i neki negativni momenti nastali u toku rata. Porast moralnih snaga branilaca naše domovine mogao je da se odvija i odvijao se samo zahvaljujući pravilnom partijskom rukovođenju i stalnoj borbi sa raznim štetnim uticajima.

Uvezši u obzir rečeno, pogledaćemo kako se razvijao moral sovjetskih jedinica u raznim periodima velikog otadžbinskog rata i razjasnićemo na koji je način Komunistička partija osigurala njegovo stalno jačanje.

Prvi period velikog otadžbinskog rata predstavlja naj-surovije iskušenje čvrstine morala sovjetskih jedinica. Taj period je bio najteži za sovjetsku zemlju. Njegove teškoće se nisu sastojale samo u tome što je naša armija bila primorana da vodi žestoke borbe sa snažnom, kadrovskom i dobro naoružanom neprijateljskom armijom, koja je preuzela u svoje ruke strategijsku inicijativu, već i u tome što naša armija nije bila razvijena i što nije imala iskustva u vođenju rata u tako velikim razmerama kao što je bio ovaj rat. Razvoj Sovjetske armije, njena obuka i opremanje tehnikom vršili su se u toku teških bitaka.

Prirodno je što su teškoće i povremeni ratni neuspesi negativno delovali na moralno stanje izvesnog dela ljudstva naših trupa. U početnom periodu rata kod nekih naših jedinica uočavale su se pojave, kao što su: zbumjenost i nervozna, strah od tenkova, strah od opkoljavanja itd.

Ali te pojave nisu bile masovne i nisu mogle da budu karakteristične za moralno-političko stanje sovjetskih oružanih snaga u celini. U tom periodu moralno stanje je bilo na dovoljnoj visini.

Idejnost, osećanje dužnosti prema domovini, osećanje lične odgovornosti za povereni zadatak i sve veća mržnja prema neprijatelju pomagali su sovjetskim vojnicima da savladaju strah u borbi. To se objašnjava time što su se i osećanje dužnosti prema domovini i mržnja prema neprijatelju zasnovali na visokoj svesti sovjetskih vojnika. Visoka svest i sigurnost da je sovjetski narod sposoban da pobedi jačali su veru svakog vojnika u svoje snage. Tako se stvarala čvrsta osnova za razvoj psiholoških crta potrebnih vojniku, kao što su: umešnost da vlada sobom u borbi, trezvena procena situacije, inicijativa, čvrstina i požrtvovanost.

Sovjetski vojnici nadahnuti Komunističkom partijom i pravednim ciljevima rata, pokazivali su u žestokim borbama najveću čvrstinu, hrabrost i heroizam. Svetli primjeri su odbrana Brestske tvrđave, borbe na Dnjepru, borbe pod Smolenskom, Jelnjom i na mnogim drugim mestima.

Sada je dobro poznato da su hitlerovci protiv malog garnizona Brestske tvrđave bacili desetostruko nadmoćnije snage. Sovjetski vojnici su hrabro stupili u žestoku borbu s neprijateljem. Njih, koji su bili bez rezerve u hranji i vodi, ništa nije moglo da pokoleba, ni masovni udari neprijateljske avijacije i artiljerije, ni stalni napadi tenkova i pešadije, ni oskudica u oružju i municiji.

Bivši sekretar omladinskog partijskog biroa jedinice, Samvel Matevosjan kaže: „Prvog dana rata smo šest puta jurišali na nož. Bilo je vrlo teško, ali naši komsomolci ni u tim uslovima nisu gubili bodrinu duha. Oni su bili u prvim redovima branilaca Brestske tvrđave”.¹⁶⁾

Sve veću snagu otpora sovjetskih trupa, njihovu moralnu čvrstinu i istrajnost u tom periodu bili su primorani da priznaju ne samo naši prijatelji, već i neprijatelji.

¹⁶⁾ „Красная звезда”, од 25. jula 1956. godine.

Hitlerovci, spremajući se za rat protiv Sovjetskog Saveza, nisu uzimali u obzir borbene i moralne mogućnosti Sovjetske armije. Oni su mislili da će rat protiv SSSR biti za njih laka šetnja, vojna ekspedicija svoje vrste sa malim gubicima i da Sovjetska armija nije u stanju da se suprotstavi hitlerovskim trupama. Tako je Hitler 5. decembra 1940. godine u razgovoru sa komandantima armija rekao: „Treba očekivati da će ruska armija već pri prvom udaru nemačkih trupa pretrpeti još veći poraz nego francuska armija 1940. godine”.¹⁷⁾

To je izjavio i bivši načelnik generalštaba nemačke kopnene vojske general-pukovnik Halder. On je 14. maja 1941. godine zabeležio u svom službenom dnevniku:

„Ceo plan „Barbarosa” neće biti operacija, već ekspedicija. Šteta za snage koje će učestvovati u izvršenju tog plana”.

Ali već posle prvih borbi protiv Sovjetske armije hitlerovci su bili primorani da priznaju suprotno. Oni su se na sopstvenom iskustvu uverili u izvanrednu čvrstinu sovjetskih oružanih snaga i njihovu bezgraničnu odanost svojoj domovini i Komunističkoj partiji.

Tačno trećeg dana rata taj isti Halder je bio primoran da prizna najveću hrabrost i borbenu sposobnost sovjetskih trupa. On je 24. juna 1941. godine zabeležio:

„Potrebno je podvući upornost pojedinih ruskih jedinica u borbi. Bilo je slučajeva kada su posade bunkera, ne želeći da se predaju, dizale same sebe u vazduh zajedno sa bunkerom”. A 29. juna 1941. godine, tj. osmog dana rata, Halder je pisao: „Podaci sa fronta potvrđuju da se Rusi svuda bore do poslednjeg čoveka. Uporan otpor Rusa primorava nas da vodimo borbu po svim odredbama naših borbenih pravila. U Poljskoj i na zapadu mi smo sebi mogli da dozvolimo izvesnu slobodu i odstupiti od pravilskih principa, ali sada to se ne sme dozvoliti”.

¹⁷⁾ *Bilans drugog svetskog rata*, Moskva, izdanje inostrane literature, 1957, str. 73.

Moralnu čvrstinu i istrajnost sovjetskih trupa u borbi nisu priznavali samo rukovodeća klika i vojni rukovodioци fašističke armije, već i hitlerovska štampa. Na primer, 29. juna 1941. godine hitlerovski list „Felkišer Beobahter“ je pisao: „Ruski vojnik nadmašuje naše neprijatelje sa zapada svojim prezirom prema smrti. Izdržljivost i fatalizam primoravaju ga da se drži sve dotle dok ga ne dignu u vazduh zajedno sa streljačkim rovom ili dok ne padne u borbi prsa u prsa“.

Sve te tvrdnje neprijatelja veoma su karakteristične. Te tvrdnje govore da su fašistički osvajači već prvih dana rata osetili ogromnu snagu sovjetskih trupa, njihovu muškost i hrabrost. No, treba reći da sovjetske vojнике nije primoravao fatalizam da se čvrsto i uporno drže u borbi, kako su lažno tvrdili fašisti, već svest o patriotskoj dužnosti prema socijalističkoj domovini, ljubav prema njoj i mržnja prema neprijatelju.

Ni pilot Viktor Talihin koji je svoj avion upravio na neprijateljski i tako ga oborio, ni pilot Nikola Gastelo koji je svoj upaljeni avion obrušio u masu neprijateljskih automobila i cisterni, ni pešaci Aleksandar Matrosov i Viktor Pankratov koji su svojim telima zatvorili puškarnice neprijateljskih bunkera — nisu se rukovodili fatalizmom i osećanjem neminovnosti, već vatrenim patriottizmom. Slavni patrioti naše socijalističke domovine pokazali su ogromnu snagu volje i heroizma. Visoka svest odgovornosti za sudbinu svoga naroda i mržnja prema neprijateljima podstakli su hiljade i hiljade heroja na podvige i pobuđivali ih da preziru smrt.

Masovni heroizam se naročito jasno pokazao prilikom odbrane gradova-heroja: Lenjingrada, Odese, Sevastopolja i Volgograda, kao i Moskve, glavnog grada naše domovine.

Hitlerova komanda je pridavala odlučujući značaj zauzimanju glavnog grada naše domovine i u novembru 1941. godine koncentrisala je pod Moskvom 51 diviziju, od toga 13 tenkovskih i 8 motorizovanih divizija. Situacija je bila krajnje napregnuta. Od 11 železničkih pruga koje vo-

de prema Moskvi, neprijatelj je presekao 7. U to za našu domovinu teško vreme, sa izuzetnom snagom se ispoljila organizatorska i nadahnjujuća uloga Komunističke partije i njenog Centralnog komiteta. Partija je razradila i realizovala takve mere koje su osigurale visoki moralno-politički elan branilaca glavnog grada, organizovanje čvrste odbrane samog grada i nanošenje snažnog protivudara neprijatelju.

Partija je pozvala trudbenike Moskve i Podmoskovlja na izgradnju odbrambenih položaja. Oko 500.000 ljudi učestvovalo je u tom toliko važnom radu. Na ulicama Moskve podizale su se barikade. U svim preduzećima su na inicijativu samih radnika formirane družine za odbranu zavoda i fabrika. Vojnici, starešine i politički radnici divizija koje su branile prilaze Moskvi zakleli su se da će umreti, ali neće propustiti neprijatelja. Veliki patriotski polet branilaca Moskve, stremljenje sovjetskih ljudi da po svaku cenu odbrane svoj glavni grad i razbiju neprijatelja pod njegovim zidinama izrazili su borci i starešine „N“ gardijske divizije u pismu vrhovnom komandantu.

„Rođena Moskvo! Narode!“ — kaže se u pismu. — „U ovom istorijskom času svaki borac-gardista koji je dosta iskusio u borbama protiv neprijatelja, ponavlja vatrene reči zakletve. Mi se kunemo našim majkama, koje su nam dale život, kunemo se narodu i sovjetskoj vlasti da ćemo, dok nam je ruka u stanju da drži pušku, dok nam bije srce u grudima, do poslednjeg daha nemilice tući neprijatelja i uništavati fašistički šljam. Neka živi naša sovjetska domovina i njen glavni grad Moskva“.¹⁸⁾

Sovjetski vojnici su u bici za Moskvu pokazali zaista masovni heroizam. Celom svetu je poznat podvig 28 parapilovaca na čelu sa političkim rukovodiocem Kločkovim, koji su 16. novembra 1941. god. u rejonu postaje Dubosekovo (sada Gardijski) izdržali navalu 50 fašističkih tenkova. Većina vojnika, među njima i njihov rukovodilac, pali su u toj neravnoj borbi smrću hrabrih. Ali oni nisu propustili neprijateljske tenkove prema Moskvi.

¹⁸⁾ Arhiv Ministarstva odbrane, f. 32, op. 22148, d. 3, I. 457.

Bitka za Moskvu je dala nebrojeno mnoštvo primera najvećeg heroizma i požrtvovanja, što je apsolutni dokaz snage morala sovjetskih trupa.

Podvig sovjetskih vojnika pod Moskvom oduševio je trupe na ostalim rejonima sovjetsko-nemačkog fronta. U odbrani Sevastopolja i Lenjingrada u novoj snazi su se pokazale osobine, kao što su: neograničena odanost našoj domovini, istrajnost, izdržljivost i savlađivanje svih teškoća. Hitlerovci su kod Lenjingrada imali šestostruko nadmoćnije snage, grad je bio blokiran, u jedinicama se osećala ogromna oskudica hrane, odela i obuće, municije itd. Ali ni neprijateljski napadi, ni užasna glad, ni svakodnevna artiljerijska vatra i napadi hitlerovske avijacije nisu mogli da slomiju i nisu slomili borbeni duh sovjetskih ljudi koji su hrabro branili grad. Lenjograd je bio pretvoren u nepristupačnu tvrđavu koja je u toku 900 dana herojski odbijala besnu navalu podivljalog neprijatelja.

O najvećoj čvrstini, hrabrosti, požrtvovanosti i izdržljivosti branilaca Lenjingrada dirljivo je govorio jedan od učesnika u odbrani grada-heraja, pisac Vsevolod Višnjevski:

„...Lenjingrad ulazi u šesti mesec opsadne borbe. A u celini borba za grad traje već sedam meseci. Sveti i herojski je naš narod. Kada bi samo video Lenjingrađane na ovoj cići od trideset i dva stepena! Sve je belo, smrzlo se, lica se belasaju (od iscrpljenosti i mraza), ali oni uporno nose i vuku na saonicama, hitaju u fabrike, na odbrambene položaje po 10—15 kilometara. Pronalaze, gase požare, neumorno rade. One koji su pali, ne oplakujemo, mada neizdržljivo boli: samo pisaca i žurnalista u Baltičkoj floti izgubili smo već šesnaest. Oni su izlazili na more, učestvovali u uličnim borbama, a da ne govorimo o borbama pod vatrom. Ljudi kao da su rendgenskim zracima prozračeni. Liju se kadrovi, pravo livenje kao što se lije oklop čelika, a šljaku i škart smo izbacili”.¹⁹⁾

¹⁹⁾ „Красная звезда”, 23. avgusta 1955. godine.

U ovim uzbudljivim rečima izražene su osnovne crte koje karakterišu visoki moralni lik sovjetskog čoveka — vatreng patriotu svoje socijalističke domovine: njegovu čvrstinu, spremnost da da sve, ako treba i sam život, za pobjedu nad neprijateljem i za svoju otadžbinu.

Bitka na Vogli služi kao jasno merilo porasta moralne snage sovjetske zemlje, borbene aktivnosti vojnika i povećanja borbene veštine. Tu se sa najvećom snagom pokazala visoka organizovanost, disciplinovanost i borbena zrelost sovjetskih vojnika.

Bitka za Volgograd i severni Kavkaz odvijala se u izuzetno teškim uslovima za naše jedinice. Pošto hitlerovići nisu bili u stanju da preduzmu ofanzivu na svim delovima ogromnog sovjetsko-nemačkog fronta, prikupili su nadmoćne snage na jugozapadnom pravcu i preduzeli ofanzivu. Tu su koncentrisali milionsku armiju, preko hiljadu tenkova, preko dve hiljade aviona, mnoštvo artiljerije i druga borbena sredstva. Naše jedinice nisu imale dovoljno tenkova i autotransportnih sredstava. Borbe su bile odlučne i žestoke. Gardisti 62. armije su morali pod zidinama Volgograda da odbijaju po 12—15 napada za 24 časa. Ceo grad je bio u plamenu i podsećao je na kotač koji ključa. Komunistička partija je u tom teškom periodu pozvala sovjetske ljudе da povećaju napore za pobjedu nad neprijateljem, jer bi njegovo dalje napredovanje moglo imati nepopravljive posledice. Izuzetnu popularnost su imale parole Partije „Ni koraka nazad!” i „Zaustaviti, odbaciti i uništiti neprijatelja!”. Odlučno su bili osuđeni oni koji su smatrali da možemo i dalje da se povlačimo prema istoku, jer imamo mnogo zemlje i stanovništva i da ćemo hebla uvek imati na pretek.

Starešine, politički organi i partijske organizacije su izvršili veliki organizatorski rad za realizaciju zahteva Komunističke partije.

Kao rezultat tog rada ogromno je porasla borbena aktivnost ljudstva armije i mornarice i njihov borbeni duh, i naglo se povećala čvrstina, vojna disciplina i red u jedinicama.

Sovjetski vojnici, nadahnuti Partijom, pokazivali su izvanredne primere heroizma. Ranjeni borci, starešine i politički radnici nisu napuštali svoje jedinice i nastavljali su borbu do poslednjeg daha. To dokazuju mnogobrojne činjenice.

U rejonu sela Semokino, na vtreni položaj jednog od diviziona 18. gardijskog puka reaktivnih minobacača sa dva pravca napadala su 52 neprijateljska tenka i velike grupe automatičara. Uskoro su neprijateljski tenkovi otvorili neposrednu vatru. Nastala je izuzetno teška situacija. Ali ljudstvo ovog diviziona se nije pokolebalo i stupilo je u žestok okršaj sa neprijateljem. Prvim plotunom bilo je uništeno osam tenkova i oko jedna četa automatičara. Ali neprijatelj je nastavio napad. Komandant diviziona kapetan Plotnikov, načelnik štaba Gluhomanjuk, zamenik komandira baterije Grišin i komesar diviziona Moskalenko bili su ranjeni. Ranjeni oficiri nisu napustili bojište. Divizion je nastavio borbu. O visokoj moralnoj čvrstini ovih vojnika govori činjenica da su posluge minobacača, bez obzira na žestoku neprijateljsku vatru, tukle organizovanom plotunskom vatrom.

Snažni napad neprijateljskih tenkova i pešadije bio je odbijen. Divizion je uništio 18 neprijateljskih tenkova i bataljon pešadije.²⁰⁾

Izuzetnu hrabrost i spremnost na samopožrtvovanje za odbranu svoje socijalističke domovine pokazao je crvenoarmejac 2. pešadijskog bataljona, 883. pešadijskog puka, 193. divizije drug Panikak. Na njegovu jedinicu napalo je sedam neprijateljskih tenkova. Panikak je uzeo dve flaše sa zapaljivom tečnošću i počeo da se prikrada čelnom tenku. Ali je neprijatelj primetio vojnika. Neprijateljski kuršum je razbio flaše u Panikakovoj ruci i go ruča tečnost se razlila po odelu crvenoarmejca.

Borac, sav u plamenu, bacio se na neprijateljski tenk i zapalio ga.²¹⁾

²⁰⁾ Arhiva ministarstva odbrane, f. 32, op. 22150, d. 4, l. 69.

²¹⁾ Arhiva ministarstva odbrane, f. 32, op. 22150, d. 6, l. 69.

Takav herojski podvig mogao je da izvrši samo vojnik za koga su interesi domovine i naroda iznad svega.

Izvanrednu čvrstinu, hrabrost i heroizam sovjetskih vojnika visoko je cenio i predsednik SAD Ruzvelt. U telegramu upućenom Staljinu 23. februara 1943. godine on je pisao:

„U toku mnogih meseci, bez obzira na ogromne gubitke u materijalu, transportnim sredstvima i teritoriji, Crvena armija nije dala mogućnost nadmoćnjem neprijatelju da postigne pobedu. Ona ga je zadržala pred Lenjogradom, Moskvom, Voronježom, na Kavkazu, i, najzad, u slavnoj Staljingradskoj bici Crvena armija je ne samo nanela neprijatelju poraz, već je prešla i u veliku ofanzivu, koja se uspešno razvija na čitavom frontu od Baltičkog do Crnog mora . . . Takve uspehe može da postigne samo armija koja ima umešno rukovodstvo, čvrstu organizaciju, odgovarajuću pripremu i pre svega rešenost da pobedi neprijatelja, bez obzira na sopstvene žrtve . . . Crvena armija i ruski narod su zacelo primorali Hitlerove oružane snage da pođu putem konačnog poraza i zadivili su za dugo narode Sjedinjenih država”.²²⁾

Kod Volgograda i na severnom Kavkazu hitlerovske trupe bile su sasvim oslabljene. Nastupio je moment za nanošenje odlučnog udara neprijatelja. I taj udar je bio nanet. Odbrambena grupacija neprijateljskih trupa, ukupne jačine 330.000 ljudi, bila je razbijena i zarobljena u rejonu Volgograda.

2

Pobeda kod Volgograda iz osnova je promenila situaciju u korist Sovjetskog Saveza. Sovjetske jedinice su, razbijši neprijatelja u volgogradskoj bici, prešle u odluč-

²²⁾ *Prepiska predsednika Saveta ministara SSSR sa predsednikom SAD i predsednikom vlade Velike Britanije za vreme velikog otadžbinskog rata 1941—1945. godine, tom II, državno političko izdanje 1957, str. 57.*

nu protivofanzivu i u zimu 1942/43. godine postigle ozbiljne uspehe. Na izvesnim pravcima one su napredovale 600—700 km. U toku borbi bilo je uništeno oko 112 neprijateljskih divizija. Ali neprijatelj je bio još vrlo jak. On je raspolagao velikim ekonomskim izvorima i ljudskim rezervama i mogao je preduzeti krupna ofanzivna dejstva. Opasnost koja se nadnela nad našu domovinu još je bila ozbiljna.

Početkom leta 1943. godine hitlerovska komanda pokušala je da vrati strategijsku inicijativu izgubljenu u prethodnim bitkama. Radi toga je prikupila ogromne snage kod Kurska. Tu je privukla oko 38 divizija (od toga 18 tenkovskih divizija, što je sačinjavalo šest sedmina svih nemačko-fašističkih tenkovskih divizija koje su se nalazile na sovjetsko-nemačkom frontu.²³⁾) Neprijatelj je imao veliki broj novih teških tenkova „tigar“ i „panter“, kao i samohodnih oruđa „ferdinand“.

Da bi se zadržala navala neprijatelja, od naših trupa se tražilo izuzetno naprezanje svih moralnih i fizičkih snaga i velika ratna veština. Sovjetski vojnici su izdržali taj napor. Oni su ne samo osujetili neprijateljsku zamisao napada i razbili neprijateljske udarne grupe, već su i sami prešli u siloviti napad.

Pri organizovanju rada za jačanje moralnih snaga vojnika bilo je potrebno da se uzimaju u obzir osobnosti ofanzivnih operacija velikih razmara. Praksa je pokazala da pri smanjivanju nivoa partijsko-političkog rada mogu nastati negativne pojave i u periodu ofanzivnih dejstava. Kod izvesnog dela vojnika pojavili su se uobraženost, bezbrižnost i raspoloženje „lako ćemo“. Nedostatak borbenosti protiv tih štetnih pojava neizbežno bi doveo do slabljenja vojne discipline i borbene sposobnosti pojedinih jedinica i do smanjivanja ofanzivnog elana.

Zadatak starešina, političkih organa i partijskih organizacija sastojao se u tome da se u novoj etapi rata, neprekidno pojačava ofanzivni duh i održava visoko mo-

²³⁾ *Zbornik materijala iz istorije vojne veštine u velikom otadžbinskom ratu*, serija V, tom II, vojno izdanje 1955, str. 143.

ralno-političko stanje trupa pomoću svih oblika i sredstava partijsko-političkog rada. Partija je zahtevala da se politički rad sprovodi uzimajući u obzir konkretnu situaciju.

Ogroman i plodan uticaj na političko i moralno stanje trupa vršila je naša sovjetska pozadina. Nečuveni radni i politički elan koji je vladao u fabrikama, kolhozima i sovhozima, neprekidno snabdevanje fronta svim potrebama za život i borbu, briga o porodicama vojnika na frontu, patriotska pisma vojnicima od društvenih organizacija, kolektiva u preduzećima i ustanovama, kao i od pojedinih građana, sve je to dizalo moral Sovjetske armije i mnogostruko povećavalo ofanzivni elan vojnika.

Drukčije stanje je bilo u hitlerovskoj armiji. Tu je, što je situacija bila komplikovanija, stizao iz pozadine sve veći broj pesimističkih pisama.

Navećemo dva pisma radi poređenja: jedno od sovjetske žene, a drugo od roditelja nemačkog vojnika.

Kada je poginuo poručnik Nikola Žačenkov, njegova majka je pisala komandantu jedinice:

„... U ovim teškim trenucima hoću da kažem Vama i vašim drugovima po oružju, naročito onima koji imaju decu, da je lakše žrtvovati sopstveni život nego izgubiti jedinog sina. O, kako je težak i velik taj gubitak. Ali šta čete, rat je. Moj sin nije jedini koji je žrtvovao svoj život za spas domovine od mrskog neprijatelja. Ponosim se time što je Kolja poginuo kao heroj; to mi mnogo olakšava žalost.

Drugovi, osvetite mi sina, vaše drugove koji su pali, suze majki, žena i dece, razorene i spaljene gradove i sela. Mi ćemo vam tu, u pozadini, pomoći svojim radom”.²⁴⁾

A evo drugo pismo. 8. aprila 1943. godine otac i majka su pisali vojniku hitlerovske armije, Fridrihu Fogtu:

„Dragi Fridrih, nemoj da se guraš u vatru, misli na oca i majku. Uvuci se u veliku rupu i čekaj dok se sve ne završi. Neka se guraju napred drugi, kojima se za to pla-

²⁴⁾ Arhiva ministarstva odbrane, f. 32, op. 22150, d. 5, l. 130
—131.

ća, a ti si neplaćeni vojnik. Ako budete odstupali, juri što brže možeš natrag u domovinu. Ako bude opasno kao kod Staljingrada, tada diži ruke uvis".²⁵⁾

Ova dva pisma očigledno karakterišu moralno stanje pozadine Sovjetske armije i pozadine nemačkofašističkih trupa. U jednom su dirljiva patriotska osećanja koja su u stanju da nadahnu vojнике na herojske podvige za socijalističku domovinu, a u drugom su potištenost i demoralizacija koji su razjedali osnove borbenog duha nemačkofašističke armije.

Evo još jednog uzbudljivog dokumenta koji pokazuje kakve su bile misli i stremljenja sovjetskih vojnika u periodu odlučnih ofanzivnih borbi.

Mlad pilot komsomolac Anatolije Iljin nije se vratio sa borbenog zadatka. On je herojski poginuo u vazdušnoj borbi. U džepu njegove bluze nađene su fotografije prijatelja, roditelja i voljene devojke. Tu je čuvao i pribelešku sledeće sadrzine:

„1944. god., 7. septembar, jutro, pred zidinama Varšave ...

Dragi druže, evo ovih dragih crta izvrsnih ljudi, ljudi sa jednostavnom ruskom dušom. Oni su bili moji saputnici na čitavom borbenom putu. Od obala Sejma do obala široke Visle, od oreških i kurskih polja crnice, preko močvarne i šumovite Belorusije, a sada preko polja Poljske vodi pobedonosni put ovih saputnika. I uvek u trenucima opasnim po život, u danima žestokih borbi i u trenucima neobjasnjive tuge, sećao sam se da nisam sam i da su pored mene bliski, dragi i verni prijatelji, da su pored mene voljeni narod i domovina ... I ako ja izgubim svoj mladi život, neka moja majka, otac, vi, moji prijatelji, narod, domovina znate ko mi je bio drag u borbi, ko je ovapločivao snagu i hrabrost, s kim sam i zašto isao u borbu.

Molim vas, druže, uputite ih (fotografije) u moju domovinu. I još jedna poslednja molba vama, moji prijatelji. Borite se poštено, bez milosti tucite neprijatelja za

²⁵⁾ Arhiva ministarstva odbrane, f. 32, op. 253349, d. 14, l. 63.

svet, savest, pravdu, za sreću na zemlji, za ono što je najdraže na svetu — za život.²⁶⁾

Sličnih dokumenata ima na hiljade. Oni jasno pokazuju misli i osećanja miliona sovjetskih vojnika svih rođova oružja i služe kao ubedljiv dokaz moralne nadmoćnosti sovjetskih trupa nad neprijateljem.

Samo po sebi se razume da su Komunistička partija i komandovanje koristili našu nadmoćnost na polju moralnih snaga ne samo za taktičke, već i za strategijske svrhe. Visoki moral armije i mornarice se procenjivao prilikom planiranja i realizovanja svih strategijskih operacija. Visoki moral sovjetskih trupa je omogućavao vrhovnoj komandi da vrši smeće i po zamahu ogromne ofanzivne operacije i ostvaruje odlučne manevre, koji su se završavali opkoljavanjem i uništavanjem krupnih neprijateljskih grupacija.

Usled niza uspešno izvršenih krupnih operacija, sovjetske oružane snage su razbile osvajače na svim strategijskim pravcima, potpuno ih isterale izvan granica naše domovine i prenеле ratna dejstva na neprijateljsku teritoriju.

Istorija ne poznaje druge primere u kojima bi jedinice neke države posle trogodišnjeg teškog rata pokazale toliko novih snaga koliko je bilo u Sovjetskoj armiji u periodu napadnih operacija 1944—1945. godine. Sovjetske trupe su dejstvovalе izvanredno aktivno i silovito, vešto su savlađivale ogromne teškoće pri proboru snažnih odbrambenih položaja neprijatelja i pri forsiranju vodenih prepreka. O izuzetnom povećanju tempa napredovanja sovjetskih jedinica govore sledeći podaci. Dok je prosečno dnevno napredovanje 1944. godine iznosilo oko 20 km, ono je 1945. godine iznosilo 30—35 km. Takvo povećanje tempa nastupanja nije poznavala nijedna armija koja je učestvovala u II svetskom ratu.

Slavna stranica istorije velikog otadžbinskog rata je bitka za Berlin.

²⁶⁾ Arhiva ministarstva odbrane, f. 32, op. 440026, d. 21, l. 352.

Hitlerovci su ovde prikupili ogroman broj trupa i borbene tehnike i organizovali snažnu odbranu ešeloniranu na dubini od 100 km. Za uspešno savlađivanje žestokog neprijateljskog otpora nije bila potrebna samo ogromna koncentracija snaga i borbene tehnike, već i veliki ofanzivni duh vojnika, podoficira i oficira, upornost, izdržljivost i vojna veština.

Partija je tražila brižljivu pripremu trupa kako u borbenom, tako i u moralno-političkom pogledu. Naročita pažnja se posvećivala proučavanju iskustava u proboju neprijateljske odbrane i vođenju uličnih borbi u svim prethodnim operacijama. Preduzete su mere za jačanje borbenog duha trupa, kao i visokog napadnog elana, hrabrosti, izdržljivosti i heroizma vojnika. Partija je stavila u dužnost starešinama svih stepena, političkim organima i partijskim organizacijama da uzmu u obzir sve specifičnosti berlinske operacije.

Bilo je potrebno da se ljudstvu objasne ogromne teškoće predstojećih borbi. Partija je poučavala vojnike da trezvено procenjuju neprijateljske snage i da imaju na umu da će hitlerovci, predosećajući svoju propast, ispoljiti izuzetnu podmuklost. U tim prilikama, starešine, politički organi, partijske i omladinske organizacije usađivali su vojnicima naročitu opreznost i revolucionarnu budnost. Takođe je bilo potrebno da se održava strogi red i organizovanost i da se urede pravilni odnosi sa mesnim stanovništvom.

Hitlerovci su pojačali propagandu sračunatu na dezorganizovanje naših trupa. U lecima koje su bacali u ogromnim količinama govorilo se da Berlin ima stotine hiljada kuća i svaka od njih će biti, navodno, neosvojiva tvrđava. Fašisti su zastrašivali naše vojnike ogromnim ljudskim rezervama i „tajnim oružjem“ koje su navodno čuvali za uništenje Crvene armije na nemačkom tlu. Ali neprijateljske smicalice nisu imale uspeha. I u tome je veliku ulogu imao ogroman partijsko-politički rad koji je sproveđen u jedinicama uoči operacije i u toku borbe.

Iskustvo velikog otadžbinskog rata je pokazalo da uspeh svake operacije direktno zavisi od neprekidnog partijsko-političkog rada koji je usmeren ka određenom cilju. Bitka za Berlin je bila jasna potvrda ove postavke.

Poznato je, na primer, da je masovni heroizam koji su pokazale trupe 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta u borbama za Berlin, bio u velikoj meri osiguran moralno-političkom pripremom trupa. Ozbiljan uticaj na jačanje ofanzivnog duha izvršili su proglaši sovjeta frontova.

Na primer, u Proglasu vojnog sovjeta vojnicima, podoficirima, oficirima i generalima 1. beloruskog fronta bilo je rečeno:

„Došlo je vreme da se neprijatelju nanese poslednji udar i da se zauvek osloboди naša domovina od opasnosti rata sa nemačkim razbojnicima. Mi smo slavom naših pobeda, znojem i krvlju našom stekli pravo da jurišamo na Berlin, da prvi uđemo u njega i prvi da kažemo strašne reči srove presude našeg naroda nemačkim osvajačima”.

Neposredno obraćanje komandovanja i političkih organa trupama i neumorni rad komunista u vojničkim masama jačali su moral trupa i njihovu rešenost da postignu pobedu.

Naši vojnici su u bici za Berlin pokazali izuzetnu hrabrost, požrtvovanost i heroizam. Čitavom svetu je poznat podvig mlađeg vodnika Mihaila Jeremina, redovogardiste Grigorija Savenkova, vodnika Jegorova i redova Kantarija, koji su pobili zastavu pobjede nad Berlinom.

Zauzimanjem Berlina i izbijanjem naših trupa na reku Elbu završila se berlinska operacija. Predstavnici hitlerovske vrhovne komande su 8. maja 1945. godine potpisali akt o bezuslovnoj kapitulaciji.

U zadobijanju pobjede nad oružanim snagama fašističke Nemačke dali su svoj doprinos slavnim vojnicima poljske armije i čehoslovačkog korpusa. U oružanu borbu protiv fašizma, na završnoj etapi rata stupali su i borci bugarske i rumunske armije i pokazivali su visoke borbene osobine. Veliku ulogu u zadobijanju pobjede nad za-

jedničkim neprijateljem imali su narodi Engleske, Francuske, SAD i drugih zemalja i njihove oružane snage.

Pobeda nad fašističkom Nemačkom oslobodila je našu zemlju i narode drugih zemalja Evrope od hitlerovske najezde. Ali rat još nije bio okončan. Na istoku je još postojalo žarište svetske agresije — imperijalistički Japan — i to je predstavljalo neposrednu opasnost za naše granice na Dalekom Istoku.

Težeći što skorijem okončanju rata i organizovanju mira, sovjetska vlada je odlučila da objavi rat Japanu i time da izvrši svoju savezničku dužnost, da pomogne narodima SAD, Engleske i Kine.

Borbena dejstva Sovjetske armije i ratne mornarice protiv imperijalističkog Japana nisu bila dugotrajna po vremenu, ali po svom zamahu i konačnim rezultatima sačinjavala su jednu od najvažnijih etapa II svetskog rata. Snažni udari sovjetskih trupa odigrali su odlučujuću ulogu u konačnom razbijanju oružanih snaga imperijalističkog Japana.

Sovjetske trupe su napadnim operacijama pokazale visoki moral, veliku hrabrost, samoodricanje i izdržljivost. Goneći neprijatelja, naše jedinice su po bespuću i jako ispresecanom zemljištu napredovale pod borbom 60—70 km dnevno.

Evo kako je, na primer, oficir Savohin, komandant jednog puka u napadu, okarakterisao borbeni duh sovjetskih vojnika: „Ako bi mi neko ranije rekao da će puk kojim komandujem, sa ograničenom rezervom vode i velikim opterećenjem prelaziti kroz planine i klisure po 65 km za dan i noć, u to ne bih nizašta poverovao, a sada mi tako prelazimo. Veliki Suvorov je bio majstor velikih marševa, ali on je vodio izvežbane vojnike koji su služili u armiji po 20 godina. U našoj jedinici 65% su omladinci. Smatram da tako napredovati, kao što mi napredujemo, mogu samo ljudi sa visokim moralnim osobinama”.²⁷⁾

Starešine, politički organi i partijske organizacije su svim oblicima i sredstvima partijsko-političkog rada osi-

²⁷⁾ Arhiva ministarstva odbrane, f. 32, op. 253351, d. 57, l. 135.

gurali neprekidni porast borbene aktivnosti i ofanzivnog elana sovjetskih vojnika, razvijali su njihovu čvrstinu, hrabrost, smelost i heroizam, kao i nepokolebljivu veru u pobedu nad neprijateljem. Usled energičnog napredovanja naših jedinica, dejstava kineske narodnooslobodilačke armije i savezničkih trupa, japanske oružane snage su bile potučene. Drugog septembra 1945. godine japan-ska vlada je potpisala akt o bezuslovnoj kapitulaciji.

Sovjetske oružane snage, izvršivši svoju istorijsku misiju, pokazale su u toku velikog otadžbinskog rata ne samo vojnu, već i moralno-političku nadmoćnost nad ar-mijom svake kapitalističke zemlje.

Nije ni čudo što su buržoaski vojni teoretičari počeli ponovo, kao u godinama građanskog rata, da govore da iskustvo sovjetskih oružanih snaga u razvijanju moralnih snaga zaslužuje „najdublje proučavanje“. Ali njima je usled klasnog predubeđenja i pogrešne idealističke metodologije teško da shvate osnove i uzroke tog razvijanja. To je i razumljivo. A priznati da je socijalistički poredak osnova nenadmašnog morala sovjetskih vojnika, znači priznati slabost kapitalizma, priznati da je on istorijski osuđen na propast.

5. BORBA SOVJETSKIH PATRIOTA U NEPRIJATELJSKOJ PO-ZADINI — OCIGLEDNO MANIFESTOVANJE MOĆI MORALNIH SNAGA SOCIJALISTICKOG DRUŠTVA

Snažan partizanski pokret jasno pokazuje veliku moralno-političku čvrstinu sovjetskog naroda, njegovu bez-graničnu odanost Komunističkoj partiji i socijalističkoj domovini, kao i nesavitljivu volju u borbi protiv neprija-telja naše države. Poznato je da partizanski pokret, kao pravi narodni oblik oružane borbe, izazivaju samo pravedni ratovi. On je uvek imao ogromnu ulogu u nacio-nalno-oslobodilačkom i revolucionarnom pokretu naroda. V. I. Lenjin je 1906. godine u članku „Raspuštanje Dume i zadaci proletarijata“ dao kratku ali misaonu definiciju

suštine partizanskog pokreta. Partizanski odredi to su „slobodni savezi ljudi koji su odlučili da se bore na život i smrt, koji savršeno poznaju zemljište i koji su najtešnje povezani sa stanovništvom”.²⁸⁾

Istorija naše domovine poznaje mnoge pravedne ratove u kojima je partizanska borba imala veliki značaj. Ali u ratovima za odbranu socijalističke otadžbine partizanski pokret je dobio novu kvalitativnu sadržinu i razmere neviđene u prošlosti. U toku velikog otadžbinskog rata partizanski pokret u pozadini nemačko-fašističkih jedinica bio je velika podrška i rezerva Sovjetske armije i mornarice u borbi protiv neprijatelja.

Ideolozi i političari savremenog imperijalizma pokušavaju na sve moguće načine da oklevetaju sovjetski partizanski pokret i „dokažu” njegovu nezakonitost.

U knjizi Č. O. Diksona i O. Hajlbruna „Komunistička partizanska dejstva”, koja je štampana u Londonu, autori su primorani da priznaju ogroman uspeh partizanskog pokreta u našoj zemlji protiv hitlerovaca. Ali oni čine sve da ocrne pokret narodnih osvetnika i da ga prikažu „nezakonitim”. Dikson i Hajlbrun pokušavaju da prikažu sovjetski partizanski pokret kao dejstva pojedinih grupa koje se nisu osvrtale na zakone i običaje rata i sa ciničnom drskošću nazivaju partizane banditima.²⁹⁾ Takva tvrđenja bila su potrebna autorima da bi dokazali da sovjetski partizani nisu mogli računati na zaštitu Haške konvencije.

Težeći da opravdaju zverstva hitlerovaca u okupiranim oblastima, oni izjavljuju da je sovjetski narod tobož sam izazvao „kod nemačkog vojnika krajnju surovost”. Oni lažljivo tvrde da je nemački vojnik prvih 4—5 meseci navodno „jedva obraćao pažnju na partizane” i da je tek docnije počeо da ispoljava najveću surovost u borbi protiv njih. Na taj način autori pokušavaju da „dokažu” da

²⁸⁾ V. I. Lenjin: *Dela*, sv. 11, str. 105.

²⁹⁾ C. O. Dikson i O. Hajlbrun: *Komunistička partizanska dejstva*. Skraćeni prevod s engleskog, izdanje inostrane literature, Moskva, 1957, str. 28.

su zverstva Nemaca bila provocirana postupcima partizana.

A istorijska istina govori sasvim drugo. Fašisti su ranije zamislili istrebljenje sovjetskih ljudi, a partizanski pokret je bio samo povod za otvoreni teror i masovno uništavanje mirnog stanovništva. Uprkos svojim tvrđenjima sami autori priznaju da je uništavanje sovjetskih ljudi u stvari sprovođenje u život brižljivo razrađene politike hitlerovaca. Još u maju 1941. godine, tj. dva meseca pre početka rata bila je izdata direktiva o specijalnom sudskom postupku i nadležnosti u istočnim oblastima. U direktivi su postavljeni zadaci o uništavanju sovjetskog mirnog stanovništva. Hitler je 16. jula 1941. godine u svom govoru na savetovanju sa Geringom, Kajtelom, Rosenbergom i drugima izjavio da „partizanski rat... ima izvesna preimćstva za nas. On nam dozvoljava da uništimo svakog ko nam se suprotstavi“.

Slična tvrđenja izložena i u knjizi „Komunistička partizanska dejstva“ umnogome su proširena i piskaranjima mnogih drugih autora imperijalističkog sveta.

A istina je u tome da je partizanski pokret predstavljao jednu od snažnih manifestacija svenarodnog karačtera otadžbinskog rata. Pokret je bio dobro organizovan. Centralni komitet Komunističke partije je odmah posle podmuklog napada fašističke Nemačke na našu zemlju izdao direktivu za pripremu partije za ilegalni rad u oblastima koje je ugrožavala najezda hitlerovskih hordi.

U direktivi su davana uputstva za organizovanje, popunu i naoružanje borbenih partizanskih odreda i o stvaranju skladišta municije i hrane. Za rukovođenje partizanskom borbom formirale su se ilegalne partijske organizacije, koje su usmeravale borbenu delatnost narodnih osvetnika, sprovodile neumorni rad u narodnim masama koje su privremeno dospele pod jaram fašističkih osvajača, angažovale sve nove i nove snage u aktivnu borbu, stampale ilegalne listove i širile veliki broj letaka i proglaša.

Partizanski pokret je pod rukovodstvom Partije izraoao u strahovitu snagu. Dovoljno je reći da je samo u Ukrajini dejstvovalo preko 220.000 partizana, a partizanske jedinice na teritoriji Belorusije brojale su preko 300.000 ljudi.³⁰⁾

U Belorusiji je grupa sovjetskih patriota na čelu sa Konstantinom Zaslonovom organizovala zamašne diverzije na železničkom čvoru Orša. Ova grupa je više puta prekidala dotur materijala hitlerovskoj armiji. Grupa je postala brojni odred, a zatim je prerasla u partizansku brigadu.

Partizani su u lenjingradskoj oblasti, u Brjanskim šumama, u smolenskoj oblasti i u nizu drugih rejona stvarali svoja „partizanska područja”, kojima su se hitlerovci plašili da priđu. Beloruski partizani su 1944. godine kontrolisali oko 60% teritorije koju je okupirao neprijatelj.

Solidna organizacija partizanskog pokreta omogućila je sovjetskoj Vrhovnoj komandi, komandantima frontova i armija da kombinuju borbu partizanskih odreda u neprijateljskoj pozadini sa borbenim dejstvima sovjetskih vojnih jedinica. Uzgred rečeno, to je jedna osobenost partizanske borbe u toku velikog otadžbinskog rata. Kako izjavljuje bivši hitlerovski general Lotar Rendulić, „ni na jednom ratištu nije bilo tako tesnog sadejstva između partizana i regularne armije kao na ruskom ratištu. Dešavalo se da su u sadejstvo sa jedinicama Crvene armije stupale partizanske snage koje su brojale do 10.000 ljudi“.³¹⁾

Sjajni primeri usklađenih dejstava partizana sa sovjetskim jedinicama su smela krstarenja partizanskih jedinica u dubokoj neprijateljskoj pozadini. Tako je prema zadatku Vrhovne komande jedinica dvostrukog heroja Sovjetskog Saveza S. A. Kovpaka izvršila krstarenje po Ukrajini na desnoj obali Dnjepra. Odredi Kovpaka su pre-

³⁰⁾ *Oružane snage SSSR u velikom otadžbinskom ratu*, vojno izdanie 1949, str. 63.

³¹⁾ *Iskustva iz II svetskog rata*, Moskva, izdanje inostrane literature, 1957, str. 147.

valili preko 6.000 km po teritoriji koju je držao neprijatelj i stvarali su na svom putu nova žarišta partizanske borbe. Borbena krstarenja u dubokoj neprijateljskoj pozadini vršili su i odredi pod komandom A. F. Fjodorova, M. I. Naumova i mnogi drugi. Oni su svojim dejstvima pružali neocenjivu pomoć Sovjetskoj armiji u uništavanju nemačkofašističkih osvajača.

Istorija velikog otadžbinskog rata poznaje vrlo veliki broj primera heroizma i samoodricanja koji su pokazali sovjetski patrioti u neprijateljskoj pozadini. Našem narodu su dobro poznati podvizi heroja-partizana Zoje Kosmodemjanske, Marije Melnikajte, Vladimira Veršinjina, rukovodioca ilegalne omladinske organizacije „Crveni Don“ Olega Koševog i mnogih drugih vatrenih patriota naše socijalističke domovine.

Veliku moralnu čvrstinu i požrtvovanost sovjetskih patriota dokazuje i podvig čiče Mihaila Semjonova, koji je zaveo neprijateljsku jedinicu u šumski čestar iz kojeg nije bilo izlaza. Hitlerovci su pretili da će ga ubiti, ali je čiča odgovorio: „A vi mislite da će ruski čovek pomagati vama, fašističkim gadovima?“ Besmrtan je i podvig osamdesetogodišnjeg M. M. Kuzmina. Starog kolhoznika su primorali da povede neprijateljski smučarski bataljon. M. M. Kuzmin je naveo hitlerovce pod vatru naših jedinica.

Sovjetska vlada je dodelila zvanje heroja Sovjetskog Saveza neustrašivom borcu protiv neprijatelja poručniku Filipu Strelcu, posle njegove smrti. Iako je Filip Strelac bio opkoljen, nije se predao već je organizovao partizanski odred i nastavio borbu protiv hitlerovaca. Partizanski odred pod njegovom komandom izvršio je napad na jak fašistički garnizon u rejonu jedne železničke stanice i ubio veliki broj hitlerovaca. Kada je neprijatelj protiv malobrojnog odreda krenuo preko 800 vojnika i oficira, računajući da će pregaziti i uništiti partizane, poručnik Strelac je smelo poveo svoje ljude u borbu. Hitlerovski bataljon je bio razbijen. Fašisti su se povukli, a na bojištu su ostavili 150 leševa.³²⁾

³²⁾ Arhiva ministarstva odbrane, f. 32, od. 59889, d. 122, l. 67.

U tim i sličnim podvizima odrazili su se sva veličina sovjetskog čoveka, njegova bezgranična ljubav prema domovini i odanost socijalističkoj državi i Komunističkoj partiji.

M. I. Kalinjin je, karakterišući podvig Zoje Kosmodemjanske, pisao: „Omladinka-partizanka Zaja Kosmodemjanska se uzdigla na najviši stepen patriotizma i moralne veličine. Ona kao da je upila u sebe sva najbolja osećanja koja je naš narod izgradio u svom istorijskom razvitu. Ona više nije čerka samo ruskog, već i čitavog sovjetskog naroda, čerka lenjinskog komsomola. Fašizam je hteo svojom varvarskom surovošću da ponizi sovjetsku ženu i da je moralno slomije. Ali to mu uopšte nije uspeло. Moralna čvrstina Zoje i drugih sovjetskih žena triumfovала je nad fašističkom bestijalnošću”.³³⁾

Hitlerovci su pomamno pokušavali da uguše partizanski pokret. Oni su činili čudovišna zverstva i nasilja, izdavali su masu pretećih naredbi, formirali su kaznene odrede i združene jedinice za borbu protiv partizana.

Ali nisu uspeli da slomiju borbeni duh sovjetskih ljudi i njihovu volju za borbu protiv mrskog neprijatelja. Partizani su svojim smelim i odlučnim dejstvima ulivali neprijatelju užas i stvarali mu neizdrživu situaciju. Ovo su bili primorani da priznaju i sami hitlerovci. Tako se u direktivi „Osnovna uputstva za borbu protiv partizana”, koju je razradio Generalstab nemačke kopnene vojske, kaže: „Ruski partizani ne napadaju samo sitne jedinice, već ruše vojna postrojenja i kidaju veze u pozadinskim rejonima”. U istom dokumentu stoji: „Partizani su u borbi odlučni, brzi, preduzimaju iznenadna dejstva... Odredi često menjaju mesto rasporeda, uvek određuju jako obezbeđenje, noću je oružje uvek spremno za dejstvo, partizani dejstvuju drsko”.³⁴⁾

Udari partizanskih odreda su neprekidno jačali. Sovjetski partizani su nanosili neprijatelju ogromne gubitke

³³⁾ M. I. Kalinjin: *O komunističkom vaspitanju i vojničkoj dužnosti*, vojno izdanje, 1958, str. 581.

³⁴⁾ Arhiva ministarstva odbrane, f. 32, op. 59798, d. 7, l. 18.

i time su doprinosili pobedi Sovjetske armije nad nemačko-fašističkim osvajačima. Samo su ukrajinski partizani izbacili iz stroja 460.000 neprijateljskih vojnika i oficira, uništili i oštetili 5.000 lokomotiva, 50.000 vagona, oko 15.000 automobila. Beloruski partizani su za tri godine rata ubili oko 50.000 hitlerovskih vojnika i oficira, 47 generala, digli su u vazduh 17.000 neprijateljskih kompozicija, 32 oklopna voza, uništili 298 aviona, 1.192 tenka, 16.894 automobila i mnogo druge borbene tehnike.⁴⁵⁾

Ranije pomenuti general Rendulić, koji se u Nemačkoj smatrao za poznavaoča partizanskog rata, piše da su sovjetski partizani od proleća 1942. godine predstavljali ozbiljnu opasnost za komunikacije u pozadini nemačko-fašističkih armija i „za odlučnu borbu protiv njih nemačko komandovanje je moralo da prikuplja u već okupiranim rejonima velike snage, a za izvršenje krupnih operacija u oblastima gde je pokret dobio razmere najveće opasnosti, morala je da povlači pojedine jedinice sa fronta“.³⁶⁾

Borba sovjetskih patriota u neprijateljskoj pozadini nije se ograničavala na delatnost partizanskih odreda i diverzantskih grupa. Primenjivale su se i druge forme, kao što su: odbijanje da se radi za hitlerovce, pomoći partizanskim odredima itd. Naši ljudi koji su se nalazili u okupiranoj teritoriji, nisu smatrali da su pokoreni i ni za trenutak nisu prekidali sa otporom protiv neprijatelja. Visoka svest i borbenu aktivnost pokazali su i sovjetski vojnici koji su samo u najtežim situacijama bili zarobljavani.

Nikakve strahote fašističkog zarobljeništva nisu mogle da slomiju volju sovjetskih ljudi za borbu. Ratni zarobljenici su drsko bežali iz hitlerovskih logora smrti i pružali su organizovani otpor fašističkim vlastima. Gotovo u svim logorima su radile ilegalne patriotske organizacije. Na primer, u Hamelburškom logoru aktivno je ra-

³⁵⁾ P. S. Romaškin: *Ratni zločinci imperijalizma*, Moskva, 1953, str. 164.

³⁶⁾ *Iskustva iz II svetskog rata*, Moskva, izdanje inostrane literature, 1957, str. 146—147.

dila mnogobrojna ilegalna grupa na čelu koje je bio general-major I. S. Nikitin, član KPSS od 1913. godine. Ona je čvrsto okupljala ratne zarobljenike, vršila je među njima agitaciono-propagandni rad, podržavala ih moralno i često organizovala diverzije i sabotaže. „Ni za nas rat nije završen” — govorio je general Nikitin, obraćajući se sovjetskim vojnicima u zarobljeništvu. — „Borićemo se, drugovi. Umrećemo, ali nećemo okljati čast sovjetskih ljudi”.³⁷⁾ U mnogim logorima sovjetski ljudi su bili na čelu pokreta otpora zarobljenika svih nacija.

Mnogi sovjetski patrioti su bežali iz fašističkog rostva, prilazili mesnim partizanskim odredima i nastavljali požrtvovanje da se bore protiv fašističkih osvajača. Upravo tako je postupio poručnik Azerbejdžanac Mehti Ganifa ogli Husejin-zade, kojem je posle smrti ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR od 11. aprila 1957. godine dodeljeno zvanje heroja Sovjetskog Saveza. Za vreme borbe kod Volgograda poručnik Mehti je bio teško ranjen. Njega su u nesvesnom stanju zarobili hitlerovci. Oficir je hrabro podneo sva iskušenja fašističkog zarobljeništva. Jednom su ga hitlerovci ubacili u sastav kaznenog odreda za borbu protiv partizanskog pokreta u Jugoslaviji. Mehti je iskoristio pogodan momenat za bekstvo iz odreda i prišao partizanima. Sovjetski poručnik, boreći se rame uz rame sa jugoslovenskim borcima, pokazao se neustrašivim borcem. Smelo je upadao u neprijateljske rasporede, dizao u vazduh vojna skladišta, avione, minirao puteve i učestvovao u napadima na neprijateljske kolone.

U novembru 1944. godine Mehti se posle izvršenja jednog teškog zadatka vraćao u odred. Iznenada je nabao na neprijateljsku zasedu. Nastala je neravna borba. Kada je municija bila utrošena, poručnik se uspravio i, ne želeći da se predstavi neprijatelju, ispalio sebi metak u grudi.

U našoj zemlji i izvan nje dobro je poznato herojsko držanje tatarskog pesnika Muse Džalila, generala Karbi-

³⁷⁾ „Красная звезда”, od 28. avgusta 1956.

ševa i mnogih drugih koji su sa prezirom odbili gnušne predloge hitlerovaca za saradnju.

Moralna snaga sovjetskih vojnika, koji su dospeli u zarobljeništvo surovog neprijatelja i bili stavleni u najgore nečovečne uslove, izazvala je simpatije zarobljenika iz drugih zemalja. Sovjetski vojnici su u zarobljeništvu postajali rukovodioci grupa odreda. Oni su bili inicijatori uzajamne pomoći u logorima i organizatori smelih bekstava iz logora.

Tako se u uslovima teškog rata ispoljavala moralna snaga sovjetskih ljudi u pozadini i na frontu.

* * *

Svetsko-istorijska pobeda Sovjetskog Saveza nad fašističkom Nemačkom i imperijalističkim Japanom je pre svega pobeda sovjetskog društvenog i državnog poretku i dokaz njegovih neospornih prednosti pred kapitalističkim poretkom. To je pobeda marksističko-lenjinističke ideologije, najnaprednije ideologije na svetu, pobeda oružanih snaga Sovjetskog Saveza, koje imaju nenadmašne moralno-borbene osobine i koje su opremljene prvaklanskom ratnom tehnikom.

Pobeda Sovjetskog Saveza u velikom otadžbinskom ratu zadobijena je zahvaljujući rukovodećoj i inspiratorskoj delatnosti Komunističke partije, najmoćnije društvene snage današnjice. Rukovodstvo Komunističke partije je jedan od odlučujućih izvora snaga i nepobedivosti sovjetske države, njenih istorijskih pobeda i najvažniji uslov za pouzdanu odbranu slobode i nezavisnosti naroda SSSR.

Iskustvo velikog otadžbinskog rata je ponovo potvrdilo Lenjinovu postavku o internacionalnom značaju obrane naše socijalističke otadžbine. U minulom ratu sovjetske oružane snage su časno izvršile svoju oslobođilačku misiju, oslobođivši narode mnogih zemalja od fašističkog jarma. Sjajni uspesi sovjetskog naroda u borbi protiv neprijatelja, njegova moralna čvrstina i heroizam izvr-

šili su ogroman uticaj na razvoj nacionalnooslobodilačkog pokreta protiv fašizma i imperijalizma.

Ako sovjetske oružane snage ponovo budu morale da upotrebe oružje za odbranu interesa socijalističke domovine, neće se oslanjati samo na snagu naoružanja i tehnike, koji se neprekidno usavršavaju, već i na svoju moralnu i političku nadmoćnost koja se tako vidno manifestovala u toku velikog otadžbinskog rata.